

Impresum originala:

© Universitetsforlaget 2004 – Drugo izdanje 2006.

ISBN -13:978-82-15-00598-0

ISBN -10: 82-15-00598-5

Materijal u ovoj publikaciji zaštićen je shodno odredbama Zakona o autorskim pravima. Svako kopiranje ili bilo koji drugi oblik korištenja publikacije moguć je samo uz dozvolu nosioca autorskih prava. Svaka upotreba ove publikacije koja je u suprotnosti sa odredbama Zakona o autorskim pravima može imati svoj epilog na Sudu uz finansijsku nadoknadu ili kaznu zatvora onoga ko je zloupotrijebio odrebe Zakona o autorskim pravima.

U vezi s ovim može se ostvariti kontakt.

Universitetsforlaget AS

Poštanski pretinac 508 Sentrum

0105 OSLO

www.universitetsforlaget.no

Fotografija autora: Isidor Åstrøm

Omot knjige: Vibeke Jerkaas, GRIFF Kommunikasjon AS

Sats: Rusaanes Bokproduksjon AS

Štampa i povez: AIT Štamparija Otta AS

Knjiga je štampana sa: Minion 10,5/13,5

Papir: 90 g. Munken Print Whate, 1,5

**This translation has been published with the
financial support of NORLA**

**Ovaj prijevod je objavljen uz finansijsku
podršku NORLA**

Impresum prijevoda:

IZDAVAČ:

Univerzitet u Sarajevu
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava

ZA IZDAVAČA:

Dr. Rasim Muratović, naučni savjetnik

NASLOV ORIGINALA:

Hva er sosialt arbeid / Šta je Socijalni rad

UREDNIK:

Prof. dr. Hariz Šarić

LEKTURA I KOTEKTURA:

Amra Čatović, prof.

www.institut-genocid.unsa.ba

Irene Levin

ŠTA JE
SOCIJALNI RAD

S norveškog preveo Rasim Muratović

Sarajevo, 2015.

Izdavačka kuća *Universitetsforlaget* (Oslo, Norveška) je pozvala vodeće stručnjake iz više oblasti da odgovore na jednostavno pitanje (koje sigurno u sebi sadrži mnogo više dubine i potrebe za znanjem, nego što se to na prvi dojam čini): Šta je nauka kojom se oni bave, i da im se podrobnije objasne pojmovi, kojim se najčešće služe u okviru određene nauke? Njihovi stručni odgovori samo su uvodi koji mogu djelovati stimulirajuće na početnike u izučavanju nepoznatih tema i dolazećih novih perspektiva.

Iz štampe je izašlo:

Šta je BIOLOGIJA,
autor Dag Olav Hessen

Šta je ISLAM,
autor Kari Vogt

Šta je DOSELJENIK,
autor Grete Brochmann

Šta je INTERNET,
autor Gisle Hannemyr

Šta je ETIKA,
autor Arne Johan Vetlesen

Šta je JEZIK,
autor Helene Uri

Šta je EU,
autor Kristian Sarestauen i
Anders Ystad

Šta je KREATIVNOST,
autor Geir Kaufmann

Šta je FILOZOFIJA,
autor Lars Fr. H. Svendsen

Šta je KRŠĆANSTVO,
autor Halvor Moxnes

Šta je
FUNDAMENTALIZAM,
autor Torkel Brekke

Šta su LJUDSKA PRAVA,
autor Njål Høstmælingen

Šta je GEOGRAFIJA,
autor Arild Holt Jensen

Šta je MEDICINA,
autor Edvin Schei

Šta je HISTORIJA IDEJE,
autor Trond Berg Eriksen

Šta je MOĆ,
autor Fredrik Engelstad

Šta je PSIHOLOGIJA,
autor Carl Erik Grennes

Šta je RELIGIJA,
autori Ingvil Sælid Gilhus i
Lisbeth Mikaelsson

Šta je SOCIJALNA
ANTROPOLOGIJA,
autor Thomas Hylland Eriksen

Šta je SOCIJALNI RAD,
autor Irene Levin

Šta je SOCIOLOGIJA,
autor Pål Repstad

Šta je TIJELO,
autora Gunn Engelsrud

Sadržaj

Predgovor.....	11
POGLAVLJE 1	
Šta je socijalni rad.....	17
POGLAVLJE 2	
Još jedan predmet.....	33
POGLAVLJE 3	
Kakav je to predmet?.....	73
POGLAVLJE 4	
Osoba u situaciji.....	103
POGLAVLJE 5	
Relacije.....	131
POGLAVLJE 6	
Promjena.....	151
POGLAVLJE 7	
Pomoć i kontrola.....	173
POGLAVLJE 8	
Od maramice i uske cipele.....	189
BILJEŠKE	209
LITERATURA	213
REGISTAR	235

Predgovor izdavača prevoda

Socijalni rad je, nakon izvršenih najtežih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava-misleći prije svega na genocid, kao i ostalih zločina nad civilnim stanovništvom Bosne i Hercegovine, postao jedna vrlo bitna djelatnost za oporavak društva u cjelini. Potreba za socijalnom pomoću odnosno svim aktivnostima koje socijalna pomoć pruža, još uvijek je prioritet. Pored toga, bosanko-hercegovačko društvo je društvo u tranziciji i kao takvo ostaće još dugo. Takva društva karakterišu: velika nezaposlenost, stalne migracije, siromaštvo i devijantne pojave u koje ubrajamo prostituciju, alkoholizam, narkomaniju, nasilje u porodici i sl., a to su situacije kada nastupaju strukovne dileme u kojima socijalni rad dolazi do izražaja.

Postoji više razloga zbog čega bosanskohercegovačko društvo u posljednjih dvadeset godina gubi bitke ili ih i ne počinje sa ovim negativnim pojavama koje razaraju porodicu kao osnovnu ćeliju

društva, a sa tim i društvo cjelini. To je jedan od glavnih uzroka stagnacije zbog kojih nema i ne može biti ozdravljenja i napretka. Ako je sociologija nauka koja određuje dijagnozu određenih društvenih pojava, socijalni rad je posebna stručna zona kojoj je cilj pomoći ljudima da riješe svoje socijalne probleme. U tom kontekstu pažnja je usmjerena prema relacijama između osoba i njihove društvene okoline.

Norveška je prepoznatljiva u svijetu kao *welfare state* (država blagostanja) kao socijalna država, država socijalne pravde koja po međunarodnim mjerilima zauzima prvo mjesto po životnom standardu svojih stanovnika. Irene Levin je najpoznatija da tumači situacije u kojima socijalni rad dolazi do izražaja i situacije kada nastupaju strukovne dileme. U njenoj knjizi Šta je socijalni rad podjednako su korištena iskustva iz prakse socijalnih radnika i rezultati njenog istraživanja.

Kao takva ova knjiga može poslužiti studentima sociologije, socijalnog rada, uporednih studija i studentima društvenih nauka uopće, a može poslužiti i kao „praktični vodič“ onima koji su preživjeli agresiju i sve ono što ona sa sobom nosi i što sada u dugim redovima čekaju da dobiju radnu dozvolu u nekoj od socijalnih država.

Izdavač

Predgovor autora

Šta je socijalni rad? Dobro pitanje, na koje je, nažalost, skoro nemoguće odgovoriti. Još bolji ugao gledanja na problematiku socijalnog rada mogao bi biti ako bi se upitali: „O čemu govori socijalni rad“?, odnosno: „Šta čovjek radi u socijalnom radu“? Socijalni rad je prateća pojava jer je više ono što čovjek *radi* nego ono šta on *jeste* u stvari. Pitanje u naslovu knjige indicira ono statičko ispred onog dinamičkog.

U ovoj knjizi ja sam pokušala predočiti situacije u kojima socijalni rad dolazi do izražaja i situacije kada nastupaju strukovne dileme, koristeći se, prije svega, primjerima iz prakse i onako kako ih običan čovjek razumije. Moja želja je bila da se prilagodim socijalnom radu analizirajući ga izvana i istovremeno gledajući ga iznutra u njegovim ličnim polaznim tačkama.

Ono što želim posebno da istaknem je to da sam u ovoj knjizi podjednako koristila iskustva iz prakse socijalnog radnika i rezultate ličnog istraživanja. Nastojala sam držati obje pozicije ravnopravnim. Kao i mnoge druge žene moje generacije, ja sam startovala sa praktičnim obrazovanjem odmah nakon završetka Škole za socijalne radnike. Bilo je to početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća. Veći dio moje petnaestogodišnje karijere provela sam radeći na Odjelu porodične terapije, ali i na nekim drugim poslovima kao što su poslovi sa mladima, rad na Psihijatrijskoj klinici i rad u Somatskoj bolnici. Sredinom osamdesetih počela sam se baviti istraživačkim radom. U početku je moje istraživačko polje bilo široko ali sam ipak najviše, bila zainteresovana za probleme porodice, djece i probleme spolova. Intenzivno sam radila na problemu socijalnog rada kao predmetne zone i diskursivne prakse, zatim na razvoju metoda i teoretiziranju različitih tema, kao što je, na primjer, šutnja u smislu nemanja želje dotične osobe za razgovor.

Zajednička karakteristika za sve ove aktivnosti bio je veliki interes za dalji razvoj predmeta i podizanja socijalnog rada kao predmetne zone na akademski nivo. Naravno, ovo nije značilo moju želju za odvajanjem socijalnog rada od prakse nego nastojanje da se u rješavanju teških zadataka, pred kojima su stajali i stoje socijalni radnici, koriste relevantne analize. I zbog toga je, između

ostalog, teorijsko istraživanje neophodno i važno za praksu. U ovoj knjizi ja sam objedinila svoje široko teorijsko znanje sa bogatom praksom koju sam sticala dvadeset godina radeći sa studentima koji su radili svoje diplomske i magistarske radove iz oblasti socijalnog rada na Univerzitetu u Trondheimu (NTNU) i sada na Visokoj školi u Oslu.

Irene Levin

Poglavlje 1

Šta je socijalni rad?

Uvod

Kada mlada žena sa malim djetetom od tri godine, dođe u Kancelariju za socijalnu pomoć i traži da joj se pomogne, ona susreće socijalnog radnika/ radnicu koji procjenjuju šta bi u tom trenutku bilo najbolje za nju, odnosno njeno dijete. Ono što se dešava od tog trenutka pa nadalje to se zove socijalni rad.

Kada socijalni radnik dobije poruku od komšije koji je zabrinut zbog onoga što se dešava u kući pored njegove – da li je muž tukao ženu ili je bila samo slučajna vika koju su on ili ona čuli protekle noći to je signal da socijalni radnik potražiti dotičnu porodicu i proba otkriti da li bi to mogao biti slučaj za socijalni rad odnosno socijalnu pomoć.

Kada djevojčica od četrnaest godina, koja je zašutjela još prošlog ljeta, dođe sa svojom majkom i ocem, na mjesto gdje može dobiti socijalnu pomoć, i kada psihijatar za djecu i mlade proba da otkrije zbog čega je došlo do njene šutnje, to zovemo *socijalnim radom*.

Kada je jedan od bračnih partnera bio nevjeran i kada bračni par posjećuje Kancelariju porodične medicine onda oni tamu susreću socijalnog radnika koji radi na problemu ljudskih relacija. To je socijalni rad.

Kada je čovjek na Birou za zapošljavanje, i kada vođa grupe koji je po vokaciji socijalni radnik, pomaže članovima grupe da nađu neko rješenje za nezaposlenost dotičnog, takav rad nazivamo kolektivni socijalni rad.

Društveni socijalni rad rješava probleme, društvene devijacije i štiti osnovna ljudska prava, upotrebom i uticajem na zakonodavstvo. To što se dešava je društveni socijalni rad.

Postoje mnoge ovakve priče u kojima mjesta događaja mogu biti različita, ali u svemu tome ima nešto što je ipak zajedničko. Šta je to? Zajednička je molba za pomoć, lična ili za drugog, gdje jedna ili više osoba koje pripadaju profesiji socijalnog rada pokušavaju pomoći. Socijalni rad je posebna

stručna zona kojoj je cilj pomoći ljudima da riješe svoje socijalne probleme. U tom kontekstu pažnja je usmjerena prema relacijama između osoba i njihove društvene okoline. Osobe se ovdje moraju shvatiti kao dio kolektiva – zbog toga se pažnja mora usmjeriti i na individue, grupe ili druge cjeline.

Međunarodna organizacija za socijalni rad IFSW stavlja težište na onoga koji interveniše posebno u situacijama gdje ljudi sarađuju sa svojom društvenom okolinom u cilju rješavanja problema prisutnih u ljudskim relacijama. Profesija socijalnog radnika, također, radi na socijalnim promjenama i bori se za bolji životni standard i ljudsko blagostanje. (*Embla, 2000*). Socijalni radnici rade, uglavnom, sa slabim grupama i aktivnom socijalnom politikom. Socijalni rad je praktičan i omogućava uvid u sveobuhvatan društveni projekt u kojem je cilj pokazati jednakost i respekt za sve, te učestvovati u aktivnostima u kojima će se ljudi sresti sa svojim potrebama i koristiti svoje resurse. Identitet socijalne struke se ogleda u solidarnosti sa grupama koje trebaju pomoć, kao i u borbi protiv siromaštva, a sve u cilju socijalne pravde. Etički pristup problemima koji se izražavaju unutar socijalnog rada, a koji izlaze na vidjelo sa etičkom moći prosuđivanja, moralom i standardima, moraju prožimati sav rad na ovom polju. Etička dimen-

zija socijalnog rada je implicite sadržana u primjerima i u teorijskim raspravama koje ćete naći nešto kasnije na stranicama ove knjige.

Termin socijalni rad se prvi put pojavio, u jednom članku iz 1899, napisan od majke socijalnog rada, Mary Richmond. Članak je objavljen 1930, dvije godine nakon njene smrti, a nosio je naslov „The Settlement and Friendly Visiting“.

Ono što na samom početku želim napomenuti je to da kada koristim, u ovoj knjizi, naziv socijalni radnici, upućujem prema izvršiocima struke kao završenim studentima socijalnog rada i dječije pedagogije. Socijalni radnik je u ovom kontekstu sakupljač znakova. U situacijama gdje sam željela dodatno precizirati oblast djelovanja ja sam povremeno koristila izraz *radnik dječije zaštite* kako bih naglasila da dotični radi unutar područja dječije zaštite. To ne znači da dotična osoba ima obrazovanje dječijeg pedagoga, iako je većinom o tome riječ. Ja sam sigurna da se ovakvo tumačenje može shvatiti kao neumjesno u odnosu prema mnogim željama dječijih pedagoga da učine vidljivom ovu specijalnu profesiju. Ipak, ja molim za razumijevanje zbog izbora jedne oznake za definisanje o obje profesije u ovom kontekstu.¹

¹ Oblastima njege i zaštite pripadaju zdravstveni i socijalni radnici, koji su zajedno sa dječijim pedagogima i diplomiranim socijalnim radnicima dio udruženja (FO). U ovoj knjizi ne upućuje se eksplicitno na njegu i zaštitu.

Napeto polje

Socijalni rad je jedna od rijetkih profesija u kojoj izvršioци izvršavaju i upravljanje i kontrolu izvršavajući istovremeno ljudsku solidarnost kao što se to radi u oblasti dječije i socijalne zaštite. Ova činjenica plasira predmetno polje u napeto polje, što ide zajedno sa društvenom arenom u koju je plasirano predmetno polje. Kada koristim metaforu napeto polje, to je iz razloga da se učini vidljivim činjenica da se predmetno polje nedvosmisleno ne vezuje za jednostavan odnos ili jednu dimenziju. Termin napeto polje je uzet iz oblasti elektriciteta gdje uvijek postoji napetost između dva pola. Ova dva suprotstavljena pola prezentiraju dvije različite dimenzije. Jedna je plus, a druga je minus. Plus i minus nemaju ništa zajedničko osim međusobne napetosti. Napetosti između polova.

S tim u vezi *suprotni polovi* ili krajnje tačke, su ograničeni baš kao kada se jedan odnosi prema dva. Ovdje je više riječ o napetosti između različitih dimenzija. Ali, napetost je i zajednička dimenzija. Napetost kao suprotnost, donosi jedinstvo – jedinstvo dijelova koji su međusobno zavisni i koji čine međusobno obilježje i jednu cjelinu. U toj i takvoj predmetnoj poziciji nalazi se socijalni rad.

Fokusiranjem na napeto polje, odnosno na suprotnosti, ja želim, također, da podignem ono područje koje se nalazi između dimenzija i koje ne fokusira

samo na međusobnim suprotnostima. U polaznoj tački važno je precizirati da ja govorim o nečemu što je u pokretu umjesto nečega što stoji u miru – nečega što je statistička pojava. Drugim riječima: pozicija gdje se socijalni rad nalazi nije postavljena jednom zauvijek, odnosi se ovisno o procesu *između različitih dimenzija*. Probati shvatiti predmet samo u jednom od dijelova za rezultat ima nestručnu ocjenu ispravnosti i pravičnosti prosuđivanja. Ova svojevrsna pozicija – između – dobija uticaj u odnosu prema predmetnoj poziciji i identitetu uključujući i definiciju predmeta. Istovremeno, ovo je ono što doprinosi da se predmet lahko može definisati kao dvosmislen, nejasan i neodređen, sa fleksibilnim granicama (Lorenz, 2002).

Ova pozicija ne važi samo za profesionalni predmet socijalnog rada. Također, i sve druge profesije se mogu definisati tako da se nalaze u napetom polju, polju suprotnosti. Neka napeta polja kod drugih profesija liče na takva polja koja nalazimo u socijalnom radu, a neka ne. Bez obzira što polja napetosti mogu biti i ista, ona dobijaju različito značenje zavisno od predmetnog polja u kojem se nalaze. U ovom kontekstu predmetno polje interesovanja je socijalni rad gdje je metafora „napeto polje“, korištena da zarobi poziciju „predmetnog polja“ i nekih od dilema.

Napeta polja u kojima se nalazi socijalni rad mogu biti mnoga. Ovdje želim istaći tri forme napetog

polja i sve one će, nešto kasnije, biti dublje razmatrane. **Prvo polje suprotnosti** govori o odnosu *teorije i prakse*. Pitanje koje se često postavlja govori o tome da li socijalni rad teorijsko ili praktično područje? Definisati nešto kao jasnu „teoriju“ ili jasnu „praksu“ je problematično. Svi znaju za izreku: „Ništa nije praktičnije od dobre teorije“, što je u stvari prijevod tvrdnje Kurta Lewinasa „... *there is nothing so practical as a good theory...*“, iz 1944. Ova izreka ušla je u naš svakodnevni vokabular. Lewinas poentira na tome da odnos između teorije i prakse nije tako jednostavan i da to nije odnos dva odvojena fenomena. Pojmovi teorije i prakse se međusobno prožimaju i kao takvi su zavisni jedan od drugog. Bez obzira što izraz „ništa nije tako praktično kao dobra teorija“ zadire u naš svakodnevni vokabular ipak se on kao takav nije dovoljno učvrstio u razumijevanje ova dva pojma. Mi kažemo, na primjer: teorija i praksa što podrazumijeva da su to dva različita dijela jedne cjeline. Ako je neko mislio da su teorija i praksa dva zasebna dijela jedne cjeline, ili da su oni integrisani, onda se može (u vanjskoj posljedici) reći teorija, a da se misli na praksu. Ili neko može reći praksa, a da misli na provođenje teorije (vidi Poglavlje 3).

Ova diskusija, na prvi pogled, može zvučati kao igra riječi. Ali to se ne odnosi na socijalni rad. Kada neko kaže teorija i praksa ti pojmovi se pojavljuju kao dva uzajamno isključiva dijela. Za soci-

jalni rad ne važi *ili ili*, nego *i jedno i drugo*. Pitanje glasi: Kako teorija istura socijalni rad u praktičnom polju? Teorija i praksa nisu dvije odvojene dihotomne veličine, ali se međusobno pretpostavljaju na polju gdje trebamo više istraživanja.

Drugo polje suprotnosti u kojem je plasiran socijalni rad je odnos između *pomoći* i *kontrole*. Ovdje također fenomeni idu međusobno jedan preko drugog. U situacijama gdje socijalni radnici pomažu nalazi se i jedan kontrolni aspekt i s tim u vezi fokus mora biti na odnosu između njih više nego na jedan ili drugi aspekt pojedinačno (vidi Poglavlje 7). Najvidljivija posljedica kontrole je tamo gdje socijalni radnici moraju izvršavati prisilu. Hoće reći određenu mjeru, odnosno radnju usmjerenu protiv osobe, ali bez dozvole dotične osobe. U strukovnim etičkim krugovima zajedničke organizacije dječijih pedagoga, zatim završenih studenata Socijalnog rada i zaštite (FO) kaže se da, u situacijama kada se mora koristiti prisila kako bi se riješio problem jedne strane u odnosu na drugu, prisila će uvijek odmarati na vaganjima suprotstavljenih interesa i na vrijednosnom izboru nakon što su različiti interesi partnera saslušani i za koje su osigurani glasnogovornici. U slučajevima iz oblasti Dječije zaštite, čovjek može doživjeti da se ovakvi suprotstavljeni interesi moraju sačuvati. U ovakvim situacijama interes djeteta će prevagnuti.

Sada nije tako da sva polja napetosti postaju tako očigledna u svim dijelovima prakticiranja socijalne prakse. U oblasti za porodičnu pomoć, više se fokusira na ulogu pomoći nego na kontrolnu funkciju. To se isto važi i za bolničku pomoć, ali i kontrola može biti veoma važna i na ovim mjestima. U grupnom i društvenom radu kontrolna funkcija nije posebno istaknuta iako pomoć za samopomoć stavlja veliku odgovornost i ima moć kod klijenata lično. Međutim, u službama dječije zaštite ili socijalne pomoći kontrolna funkcija dominira puno više, mada su i različite pomoćne funkcije često i jasno izražene. Kada socijalni radnik u službi dječije zaštite, pomaže majci da uzdiže petogodišnjaka eksternalizirajućeg ponašanja, dva elementa mogu biti prisutna u ovoj pomoći: socijalni radnik/radnica će djelimično pomoći i kontrolisati da majka za svako vrijeme bude dobra majka koja nastavlja odgajanje svog djeteta. Socijalni radnik je dobio mandat od društva da vidi da li dijete o kojem je riječ živi u normalnim okolnostima. Granice su ovdje teške i traže u velikoj mjeri rasuđivanje i moć rasuđivanja.

Upravo je to ono što je zadatak socijalnog radnika. Implicitno ovdje nailazimo na jednu suprotnost. Ono što je „bolje“ za jedno može ići na štetu drugog. Naprimjer: ako odvojimo dijete od roditelja to može biti dobro za dijete, ali za roditelje

to može imati suprotan rezultat. Ovo je još davne 1930. godine, američka socijalna radnica, Jessie Taft, definirala kao najteži zadatak koje jedna osoba može imati - *uzeti dijete od njegovih roditelja*. Taft pita samu sebe: „Kako neke osobe mogu imati dovoljno znanja ili vjere da odvoje djecu od „krvi i mesa“ i odvedu ih na nepoznato mjesto? (Taft, 1939, str. 2. i 3). Ponekad se socijalna pomoć ne tiče rješavanja problema uopšte nego traženja novih mogućnosti.

Treće polje napetosti se tiče individue u društvu, gdje socijalni rad sadrži oboje. Ovo se često izražava kao osoba u situaciji ili individua u kontekstu, rečeno modernim jezikom. Diskusija se tiče osnovnih ličnosti koje su utemeljile socijalni rad kao što su Mary Richmond i Jane Addams i njihovog odnosa između individua i društva ili individua i mase, kako se precizno izražava Richmondova o tome. Međutim, nisu samo njih dvije diskutovale o izuzetno teškom odnosu između individue i društva.

Socijalni rad je od mnogih pozvan da dâ jasan i nedvosmislen odgovor na pitanje šta je to jedinstvo analize u stvarnosti? Za psihologiju i sociologiju to se može izraziti tako da je to individua i njeno psihološko stanje ili društvena struktura - ovo je naravno pojednostavljeno. Za socijalni rad analiza stvarnosti nije jedina dimenzija, ali će ona zarobiti

i obične ljude ili grupe i njihov odnos prema društvu. To je ono što sadrži izraz *osoba u situaciji* koji ističe Gordon Hamilton (1951). Moje poimanje cjeline analize je *individua u grupama, društvu ili grupe u društvu*. Drugim riječima, ovdje nije riječ *samo* o individui ili *samo* o grupi, niti je riječ *samo* o društvu: U socijalnom radu čovjek mora imati odnos prema svim njegovim dijelovima radeći na relacijama između tih dijelova. Takav pristup u određenom trenutku može postati problematičan ali ne treba da umanjuje njegov značaj. To čini realnim napeto polje (vidi Poglavlje 4).

Neko želi već ovdje istraživati i provjeravati poziciju relacija unutar socijalnog rada. Te relacije su djelomično sredstvo tumačenja, a djelomično su te relacije sredstvo djelovanja socijalnog rada. Kada se relacije sklapaju u jedinstvenu analizu (osobe u relacijama prema situacijama), onda one izvršavaju tumačenja: relacije između individua gledano u svjetlu relacija u društvu. Jedinstvo analize sortira ono na šta ko fokusira, dok se sredstvo objašnjenja koristi da se pronađe ono šta sve to sadrži. Sljedeći aspekt je *sredstvo djelovanja*, a odnosi se na ono šta čovjek radi i kako radi. Ovdje se stvaraju relacije u kojima čovjek radi ono što je potrebno kako bi obradio situaciju individue vis-a-vis drugih osoba i društva. Na taj način su relacije sredstvo djelovanja.

Kada se neko nađe u napetoj situaciji ili na putu različitim partnerima onda je to problematična pozicija iz više razloga. Veliki problem u svemu tome je da nam jezik ne pruža naročito veliku pomoć. Činjenica je da se u stvarnosti kompleksne povezanosti prepričavaju jezikom i njegovim logičkim sistemom. Karakter jezika čini da neko mora obavezno uzeti jednu kompleksnu stvar sastavljenu od više dijelova i kao takvu objašnjavati je običnim riječima ili kratkim rečenicama. Na taj način jezik nam može biti od pomoći ili nešto što misli za nas. Čovjek zaista može dobiti osjećaj da je jezik taj što misli za nas (Sibeon, 1991, str. 28).

Polazna tačka u ovoj knjizi je zadržati dijalektiku ali i nadu da ne padnem tako nisko i da ne pišem o onome što se od mene očekuje odnosno da ne opisujem fenomen kao "čist" ili jednodimenzionalan. Istina, tako bi se dobio bolji pregled, a fenomeni bi postali jednostavniji za rukovanje. Za socijalni rad to, međutim, ne važi. Mnogi kritičari, ali i oni drugi koji su procjenjivali socijalni rad iznutra vide isti kao višeinstrumentalni predmet ili *straight-forward... sphere of activity* (Davis, 1991, str. 2). „Želim pomoći ljudima“ često se navodi kao moto studenata budućih socijalnih radnika kada počinju sa studijama. Ali to bijaše još jednostavnije, kaže Martin Davis (1991).

Ova polja napetosti koštaju predmet skupo. „Kako to ide sa nezavisnošću kada se neko nađe u polju napetosti između jednog ili više partnera? Da li može predmetno polje osigurati svoju poziciju u svijetu gdje su strukture za rad i mogućnosti u stalnim promjenama?“ – Pita Walter Lorenz (2002). Odgovor na ovu dvosmislenu poziciju nalazi se, pretpostavka je, u tješnijoj povezanosti prema mandatu socijalnog rada. Socijalni rad je *socijalni* u svim dijelovima predmeta – i kada se tiče fokusa predmetnog područja i ciljeva, kaže David Macarov (1991). To je mandat predmeta. Pitanja oko kojih se bavimo su u osnovi socijalna i kao takva nisu urođene ljudske osobine. „Riječ socijalni znači da su se problemi pojavili i definisali kao socijalni problemi unutar okvira datog društva i unutar specifičnih socijalnih mustri.“ (Lorenz, 2002, str. 2). Mary Richmond (1917) autorica je izraza *social case work*, a mi smo to preveli kao *individualni socijalni rad*. U izrazu socijalni rad mi smo se više fokusirali na individualno nego na socijalno. Kada koristimo englesku terminologiju mi to zovemo *case work* i preskačemo preko riječi *social*. Ono socijalno brzo se zaboravlja.

Ali socijalno ne stoji samo. Također, psihička i fizička budućnost osobe su bitni/suštinski elementi dodatku onom socijalnom i što čovjek mora upamtiti da kompleksna individua unosi sebe u svaku situaciju.

Kada ne možemo izraziti to što radimo sa jasnim glagolom, kaže američka socijalna radnica, Helen Perlman (1957, str. 7), drugima je teže razumjeti o čemu (socijalnog radnika) rad uopšte govori. Socijalni radnik nije predavač koji predaje i podučava. Socijalni radnik ne obrađuje svoje klijente kao što to rade medicinari i psiholozi. Medicinske sestre njeguju, međutim, njega ne karakteriše zadatke socijalnog radnika, na jedan savršen način. Kako možemo izraziti ono što mi radimo? Kada neko pita, a mi počnemo odgovarati sa dugim objašnjenjima nastojeći obrazložiti naše radne zadatke, nije li onda čudno da javnost ima problema da razumije šta mi radimo (Lorenz, 2002). Možda je jedino „pomoć za samopomoć“ mogla pasti kao dio zadatka?

Često je teško razdvojiti socijalni rad od „zdravog razuma“ kojemu čovjek dolazi nakon što je proživio dug život. Ovo stvara zabunu oko identiteta predmeta što ponovo ide zajedno sa dvosmislenošću – to da smo mi pozicionirani između različitih pozicija. Kada neko ne može da uzme oboje onda to preskače. Zbog toga se lahko postaje nevidljiv i brzo se dolazi u situaciju gdje je više štete nego koristi. Potreba za socijalnim radom ne potiče od nečega fiziološkog, a argumentacija za službu u socijalnom radu se ne bazira samo na nekim osnovnim potrebama.

Kada neko kaže da predmet ima urođenu dvosmislenost u sebi nije li zbog toga rečeno i da je obični izvršilac dvosmislen i da ima nepotpune profesionalne sposobnosti? Doduše izvršioci će biti karakterisani tako u nizu povezanosti u datim periodima. Zbog toga predmet sadrži dvosmislenost koja se može teško razumjeti i što je predmetno polje uradilo relativno malo za istraživanje.

Norveški socijalni psiholog, Harriet Holter (1960.), ukazuje da se socijalni rad povezuje, u velikoj mjeri, samo sa vanrednim situacijama u kojima će neko nešto raditi i da su klijenti otprilike isključivo pripadnici marginalizovanih grupa. Ovo se tiče naročito oblasti dječije zaštite i socijalne pomoći ili kako mi to često zovemo „prva linija pomoći“. U drugoj liniji ovo je, doduše, nešto drugačije. Kada socijalni radnik obavlja posao u bolnici i kada hoće da pomogne onome koji je operisao srce, mjera ma koje su uobičajene poslije operacije, ili osobi sa posebnim potrebama, koja prima pomoć, onda klijenti mogu biti stavljeni u više varijacija. To se isto odnosi i na porodicu ili porodice koje susreću socijalne radnike kao porodične terapeute. Mnogi klijenti mogu biti više varirani gledajući socijalno. Ipak, mislim da Holterova poenta, stara više od 40 godina, važi još uvijek. Više od 50% stručnih grupa radi u Službi socijalne pomoći i unutar Dječije zaštite. Historijski gledano rad je karakterisan tako

da se tiče, prije svega, onih koji imaju probleme socijalne naravi. Na taj način neko može reći da se socijalni radnici kao struka razlikuju od mnogih drugih grupa, naprimjer učitelja ili predškolskih pedagoga koji rade unutar zajedničke ponude za cijelo stanovništvo. Svi su imali učitelja – bez obzira na socijalnu klasu kojoj je pripadao i bez obzira da li je imao probleme socijalne naravi ili nije. I danas, kada je dječije obdanište atraktivna ponuda za mnogu djecu, većina djece koja odrastaju imaju ili su imala susret sa predškolskim učiteljem. Učitelj i predškolski učitelj mogu biti pozitivno potvrđeni od svojih sadašnjih ili bivših učenika. Jedan klijent kaže: „Ti moraš ići mojoj socijalnoj radnici jer je ona tako sposobna i vješta. Ja je toplo preporučujem.“ Na socijalni rad se često gleda kao na nužno zlo, kao dodak nečemu i zbog toga je socijalni rad i podsjećanje na određene društvene nedostatke.

Poglavlje 2

Još jedan predmet

Ima nešto opšte, ljudsko u socijalnom radu. – Uvijek je bilo da neke osobe pomažu one druge koji imaju određene poteškoće. Ljudi su spremni pomoći drugima, kaže švedski profesor socijalnog rada, Harald Swedner (1983.). On prati socijalni rad izučavajući porijeklo ljudske vrste. Norveški socijalni radnik, Edgar Marthinsen, koji je mišljenja da je socijalni rad startovao sa projektom moderne kada je promijenjeno poimanje o čovjeku u društvu. Jednakost, ravnopravnost i sloboda postale su važne pretpostavke. „Svi ljudi moraju imati jednak pristup istim mogućnostima, polazne pozicije nisu odlučujuće.“ (Marthinsen, 2001, str. 12).

Već od XVIII stoljeća imali smo i u SAD-u i Engleskoj vjerskog tipa, *visiting societis*, gdje su

obavljane ono što mi danas zovemo, kućne posjete siromašnim i bolesnim. Cilj je bio da situacija ne postane gora nego što jeste. Posjetilac je pomagao porodici da funkcioniše u datim uslovima. Kasnije se ova stvarnost razvijala dalje organizaciono, i oni koji su pomagali počinju se zvati *visitors*.

Došli smo do XIX stoljeća. Oni koji su obavljali posjete bili su osobe sa „obrazovanjem“ i „visokim moralom“ (Pettersen, 2001.). Njihov rad je išao tome da obrazuju siromašne i od njih stvaraju korisne građane društva. Cilj nije bio dati milostinju nego uspostaviti relaciju prema siromašnim ili bolesnim – postati „prijateljem“. Biblijska ljubav - ljubav prema bližnjem - je bila polazna tačka za rad. Dobro organizovane žene koje su nosile Bibliju, brošure, hranu i kupone za ugalj, išle su od vrata do vrata boreći se na taj način protiv siromaštva (Prochaska, 1980, str. 98). Ideja je bila činiti dobro. *Doing good*, je raniji izraz za *social service* i *social work* (Richmond, 1917, str. 25). Jednostavno rečeno, sve je bilo posvećeno socijalnim pitanjima (Pettersen, 2001). Od XIX stoljeća na ovamo, mi slušamo o odgovarajućem djelovanju u Norveškoj. Eilert Lund Sundt (teolog i sociolog iz Norveške, prim. prev.) je imao ideju o tome da su žene bile naročito podesne za ovakve zadatke. Medicinska setra i filozof, Kari Martinsen (1984.), u svojoj knjizi o volonterima njegovateljima ističe

da su organizovane posjete i služenje u njima zasnovane na principima sa kontinenta. Volonteri njegovatelji bili su podijeljeni sporazumno po siromašnim dijelovima grada gdje su pružali pomoć i davali njegu onima kojima je to bilo potrebno.

Već je rečeno da Norveška nema iste korjene u filantropiji kao na primjer SAD-e i Engleska. To znači da u Norveškoj možemo ići nazad do onog starog lokalnog sistema njege i kontrole u odnosu prema društvenim slabostima (Christiansen, 1990.). Prve su forme njege bile slabe i neformalne ali su djelomično bile formalizovane i mogu se gledati kao pozadina službene socijalne njege. Na drugoj strani nalazi se tradicija unutar dobrotvorstva gdje je Eilert Sundt bio veliki akter koji se usavršavao sa različitim kršćanskim organizacijama kao što su Unutrašnje misionarstvo i Vojska spasa. Ova tradicija počela je u zadnjoj polovini XIX stoljeća.

Bez obzira što su ranije razlike između zemalja bile „velike“ možemo ipak vidjeti iste razvojne trendove u Evropi kao i u SAD-u. Važna inspiracija za domaći razvoj bilo je ono što se desilo na kontinentu, a što je inspirisalo i dalo snagu budućeg socijalnog rada u SAD-u.

U ovom poglavlju želim, prije svega, istaći dva važna pionira koji su, svaki na svoj način, dali

pečat razvoju socijalnog rada. Ističući u prvi plan ove dvije markantne žene iz SAD-a želim osvjetliti dva pravca socijalnog rada. Ove žene su u isto vrijeme živjele na različitim dijelovima kontinenta i imale su slične ciljeve ali su sredstva koja su koristile bila različita. Ove žene pripadaju različitim pravcima socijalnog rada – dvjema linijama razdvajanja koje možemo prepoznati i dan danas.

Mary Richmond – socijalni rad matrijarhata

Na kraju XIX i početkom XX stoljeća siromaštvo je bilo prepoznatljiv problem svuda, posebno u zapadnim zemljama. Na siromaštvo je gledano kao na moralni problem. Hoće reći da je objašnjenje za tu vrstu problema korjen nalazilo u lijenosti, odnosno da siromašni čovjek nije uradio dovoljno da bi sebi našao posao ili se nije dovoljno potrudio da prestane piti alkohol. Ovo je bila polazna tačka. Individua je morala promijeniti sebe kako bi promijenila svoj angažman i dala više. Sa takvim modelom objašnjenja, državne su mjere bili nešto što je doprinosilo održavanju problema (Pettersen, 2001, str. 19).

U toj oblasti na scenu stupa Mary Richmond (1861-1928.). Ona lično je imala porijeklo iz siromašne porodice čiji su roditelji mladi umrli od tuberkuloze. Richmond je bila mišljenja da će i

ona sama imati istu sudbinu, odnosno da će osjećati posljedice tog svog porijekla. Ona je odrasla kod majčine majke i kod dvije psihotične tetke u Baltimoru (Pumphrey, 1978.). Njena baka nije bila pristalica državne škole pa zbog toga Mary nije pošla u školu prije svoje jedanaeste godine. Međutim, baka je naučila Mary ljubavi prema pisanoj riječi, odnosno naučila je čitati. Mary je završila gimnaziju 1878, kao odličan đak sa dodijeljenih nekoliko javnih priznanja. U toku svog života Mary nije dobila nikakvo drugo formalno obrazovanje, ali je proglašena počasnim doktorom nauka na nekoliko univerziteta u Americi. Kada danas, iz ove perspektive, gledamo na život Mary Richmond možemo je nazvati „dijete maslačak“ kaže profesor socijalnog rada iz Švedske Ulla Pettersson (2001). Uprkos nepovoljnim okolnostima u kojima je odrasla, Mary je uspjela ići dalje i postati vodeći stručnjak u oblasti o kojoj upravo govori ova knjiga: Mary Richmond je bila osnivač predmeta Socijalni rad.

Dopustite da pogledamo malo поближе njen *background*. Mary Richmond je dobila svoj prvi posao kao računovođa i sekretar u *Charity Organization Societies* (COS) u Baltimoru, 1889. godine. Počela je sa administrativnim poslovima, a kasnije je željela da se oproba u *friendly visiting* kako bi nam otkrila o čemu govori taj rad. Pod *friendly visiting* ne misli se na prijateljsku službu niti na

prijateljske posjete, nego posjete bez nekog zahtjeva i pokazivanja moći. Onaj koji pomaže i koji dođe u posjetu mora biti stvarni prijatelj i mora znati i moći saslušati drugog, staviti se u poziciju drugog i pogledati svijet iz pozicije onog drugog (Richmond, 1899; Jóhannesdóttir, 1997.). Između ostalih, Mary je bila inspirisana od Zilpha Drew Smitha, važnom osobom u oblasti naučne filantropije. Nakon što je jedno vrijeme radila kao *friendly visiting* Richmondova je postala šef COS-a u Baltimoru, 1891. Nekoliko godina kasnije (1899.) izašla je njena knjiga *Among the Poor*, što joj je omogućilo da bude priznata kao socijalni radnik.

Počela je sa diferenciranjem COS-a, između *poor* i *pauper*, tj. „onih koji trebaju vrijednost“ i „onih koji ne trebaju vrijednost“. Oni koji su bili *poor* nisu bili krivi zbog svog siromaštva, dok su oni koji su *pauper* lično suodgovorni za situaciju u kojoj se nalaze. Bez obzira što su institucije (npr., „- Kuća za siromašne“) podijeljene po ovom principu, u njima je bilo jedno odjeljenje za one nevino siromašne - kojima se nije moglo prigovoriti zbog njihovog siromaštva - i jedno odjeljenje za one koji su bili siromašni zbog loših navika, lijenosti ili nekih drugih njihovih negativnih osobina.

COS je nakon izvjesnog vremena promijenio svoj cilj i pomoć se počela davati svim ljudima koji su imali probleme bez obzira na njihov razlog. Neo-

visno od toga da li su oni „imali neku vrijednost“ ili su bili „bezvrijedni“ – pomoć se davala svima. Grijeh nije bio kriterij za ne dobiti pomoć. Čak i ako si imao sifilis imao si opravdanje za dobijanje pomoći (Lubove, 1965.). Ideja COS-a, na prijelazu u XX stoljeće, bila je da se siromaštvo neće obrađivati milostinjom nego rehabilitacijom i razvojem ličnosti – odnosno da će se pomoć prilagoditi pojedincu. Čovjek pomisli da je *background* Richmondove, uticao na njeno držanje i ponašanje vezano za učešće siromašnih u njihovim ličnim situacijama i traženju mogućnosti da izađu iz toga (Pumphrey, 1978.).

Naučna filantropija pratila je princip o značenju činjenica, racionalnosti i objektivnosti (Pettersen, 2001, str. 22). *Case conferance* je važan dio strukture vezane za pružanje pomoći. Tu su diskutovale poznate i priznate osobe, kao što su društveno aktivne žene, svećenici, advokati i ljekari, o tome koja pomoć je odgovarajuća. Ovo je činilo osnovu gdje se fokusiralo na predmet, a isticani su potrebe i mogućnosti. Činjenice ili dokaz (*evidence*) činili su bazu za socijalnu nauku. *Friendly visiting* je zbog toga bila konstruktivna i konkretna forma za uspjeh (Richmond, 1917.) kao i dobra osnova za start onoga što mi danas zovemo socijalni rad.

Mary Richmond je ideju o *friendly visiting* došla iz Engleske i Njemačke. Inspirisana je Thomas

Chalmersom (Škotska, prim. prev.) koji je, u prvoj polovini XX stoljeća, predstavlja ono što je nazvao „detaljno ispitivanje“ (*a thorough investigation*) u radu sa siromašnim. Chalmersova ideja ticala se u to vrijeme samopomoći i uzajamne pomoći između ljudi. Iste godine kada je osnovana *London Charity Society Organisation*, 1869, britanski pionir, Octavia Hill, je izjavila da se mi ne moramo koncentrisati na to da li je neko alkoholičar ili, da li je žena nevjerna, nego da probamo ući u strast koja se posjeduje za nešto, u njegovu nadu i u njegovu historiju (Richmond, 1917.). Octavia Hill i Charles Loch su učestvovali u osnivanju britanske organizacije (*Charity Organization Societies*, COS), a Loch je bio organizacioni sekretar od 1879. god., punih 35 godina. Prateći Richmondovu njemački Elberfelt sistem bio je inspirisan Chalmersom bez da je ulazio potpuno u historijska objašnjenja. Elberfeltov sistem se sastojao od sistema nadzora gdje su siromašni dobijali individualnu pomoć i njegu. Međutim, Richmondova je napravila svoju ličnu varijantu. Njena verzija je bila specijalizirana forma za *social case work*, termin koji je ona, kao što je već rečeno, upotrijebila prvi put 1889. Ona je počela, također, koristiti riječ *klijent* – koja je do tada korištena samo u komunikaciji između pravnika. Richmond je argumentirala da je *klijent* bolji naziv nego tražilac, slučaj, zatvorenik, dijete, porodica, *probationer* ili pacijent. Klijent znači

onaj koji sluša/traži/potražuje savjet, a kasnije onaj koji sklapa profesionalnu uslugu (*service*) različite vrste (Richmond, 1917, str. 38). Klijent traži eksperta. Klijent pretpostavlja „one druge“, a onaj drugi, u ovom slučaju, je socijalni radnik. Pojam klijent je komplementaran sa pojmom socijalni radnik i on daje status profesionalnom socijalnom radniku. Kada se 1907. godine pojavio poznati *Russell Sage Foundation*, bilo je normalno da Richmondova bude njen prvi direktor i od tada počinje nova etapa njenog života (Pumphrey, 1978.).

Godine 1917. izašla je njena druga knjiga pod naslovom: *Social Diagnosis*. Richmondova je bila mišljenja da, ako ljekari mogu određivati dijagnoze, onda to trebaju raditi i socijalni radnici. U svemu ovome ona se, u velikoj mjeri, naslanjala na medicinu, a naročito socijalnu psihijatriju. Mary Richmond je imala jedan prirodno-naučni pogled, na stvarnost misleći da pojedinac ne može vršiti istraživanja unutra socijalnog rada. Prvi zadatak socijalnog radnika je graditi kontakt sa klijentom. Ovdje se skuplja *evidence* – dokaz, hoće reći činjenični materijal. Nakon toga, mora se ostvariti kontakt sa porodicom klijenta, zatim se mora ostvariti uvid u različite izvore vezane za klijentovu porodičnu grupu. Zadnja tačka je upoređivanje i korištenje onoga što je izašlo u prvi plan kroz kontakte sa klijentom, porodicom klijenta i infor-

macijama sa kojima se raspolagalo prije toga kako bi se zauzeo stav i imalo mišljenje (*to interpret it's meaning*). To objašnjenje ona zove dijagnoza (Richmond, 1917, str. 38).

Mi ovdje vidimo da se cjelina analize koju je napravila Richmond ne odnosi samo na individuu nego i na grupu i ono što se nalazi oko porodične grupe. Hoće reći kontekst. Za nju je bilo važno sakupiti što je više moguće informacija iz drugog plana tako da su se na osnovu toga mogli pronaći i utvrditi razlozi problema. Prema informacijama iz drugog plana Richmond se odnosila kao prema „naslagama“ koje su bile sastavljene od različitih vrsta indicija, glasina, dokumentacije u formi pisma, telefonskih razgovora i slično. Charles Horton Cooley ističe u svojoj kritici *Social Diagnosis* značenje pojma razumijevanje. Metoda korištena u tom radu, kaže on, zahtijevala je strpljenje, razumijevanje, čvrstinu i vjeru u ljudske mogućnosti.

Na kraju života psihoanaliza od Mary Richmond se našla također i u socijalnom radu. Richmondova nije voljela ni Freudovu niti Jungovu teoriju o seksualnosti (Hamilton, 1951.). Ona nije voljela ni to kako je njen *social case work* bio razvijan prema psihoterapiji socijalnog rada.

Mary Richmond je započela *social case work* (temeljenom na medicinskom modelu mišljenja), što

ona definira kao procese koji se očigledno pokreće u razvoju ličnosti kroz prilagođavanje i to između ličnosti i njihove okoline (Richmond, 1922, str. 68). Nakon izvjesnog vremena težište je bilo više na promjeni klijenta nego na promjeni okoline. *Social case work* se prevodi kao individualni\pojedinačni socijalni rad, gdje se fokusira na ono individualno. Dopustite da pogledamo i drugi pravac.

Jane Addams iz Hull House

Jane Addams (1860-1935.), za razliku od Richmond, dolazi iz bogate porodice gdje je obrazovanje bilo podrazumijevajući dio odrastanja – naročito ženske djece. Ona je rođena u jednom malom mjestu na srednjem Zapadu Amerike, gdje je njen otac bio gradonačelnik. Njena majka je umrla kada je Jane imala dvije godine. Otac se oženio ponovo nekoliko godina kasnije (Eldøen, 2001.).

Addams je učestvovala u dva putovanja po Evropi koja su imala odlučujući značaj za njen izbor u životu. Na zadnje putovanje (1888.) ona je išla, između ostalih, sa svojom bliskom prijateljicom, Ellen Gates Starr. Na kraju putovanja one su otputovale u London, gdje su posjetile *Toynbee Hall*, (zgradu koja je predstavljala kuću za reformiste socijalnog programa, sa idejom da bogati i siromašni žive zajedno u međuzavisnim zajednicama,

prim. prev.) koji se nalazio u siromašnoj četvrti u *East End*. Toynbee Hall je počela sa radom nekoliko godina prije 1884. god., zahvaljujući upornosti Samuela i Henriette Barnett. Pionir socijalnog rada, Octavia Hill, bila je povezana za Tonbyee Hall (Swedner, 1995.). Nakon četrnaestodnevnog boravka u ovoj instituciji Addamsova se odlučila da napravi slično naselje u SAD-u.

Kada se vratila nazad u SAD-e Jane Addams i Ellen Gates Starr su iznajmljivale stan u kojem je otpočelo sa radom prvog naselja tog tipa u SAD-u. Kasnije je Addamsova i njeni saradnici od vlasnice naselja, sekretarice i rodice, Helen Culver, dobili u nasljeđe cijelu kuću. *Hull-House*, kako je nazivana, nalazila se u Chicago, u kvartu gdje su živjeli doseljenici. Ideja o naselju bila je uzajamna povezanost između onih koji pomažu i oni kojima se pomaže – u ovom slučaju to su bili stranci. Za okolinu ideologija uzajamne povezanosti bila je teška za razumijevanje, a posebno su se novinari kačili za to da je to nemoguće. Ideja je bila da stanovnici naselja ne budu oni koji pomažu hijerarhijski nego da čovjek bude komšija svog komšije (Conradi, 1998). Oni koji su pomagali, u birokratskom kancelarijskom radnom vremenom, nisu bili ti na koje je Addams računala. Druga vrsta nerazumijevanja bila je posmatranje naselja kao sociološke laboratorije. Komšije se nisu međusobno poznavale u tom opisu. Naselje nije bilo nikakva konstrukcija

nego ljudski svakodnevni život. Pored toga, ideologija je fokusirala na ljudsku potrebu, a ne potrebu istraživača. (Addams, 1910-1994, str. 178).

Šta su uradili oni na *Hull-House*? Kratko rečeno, radilo se o pomoći za samopomoć. Jedan primjer kada je Gates Starr predložila kurs italijanske literature za italijanske useljenike. Ona je bila inspirisana Italijom nakon boravka u njoj. Međutim, prijedlog nije pao na plodno tlo jer komšije nisu bile zainteresovane za Dantea. Naprotiv, oni su željeli nešto što je odgovaralo njihovoj djeci dok su oni boravili u fabrici. Zbog toga je osnovano prvo cjelodnevno obdanište u Americi, a *Dante Alighieri*, je vraćen na policu za knjige.

Mnoge aktivnosti su se odvijale na *Hull-House* socijalnim naseljima. Naprimjer, komšije su se žalile da djeca nisu dobila obrok usred dana koji je potreban za njih, jer su umjesto toga kupili slatkiše. Zbog toga su susjedi otvorili kafić u naselju, gdje su djeca i roditelji mogli kupiti zdravu hranu po primamljivoj cijeni. Drugi primjer: Addamsova je pristala da bude izabrana u rukovodstvo sakupljača smeća, u želji da smeće bude odvoženo redovno iz kvarta gdje su živjeli siromašni, ona je svako jutro izlazila rano na ulicu pazeći na to. Imati čistu okolinu za nju je značilo pitanje vrijednosti.

Želja i nastojanje za čistom okolinom ticala se, prije svega, teorijskog rada u Hull-Houseu. S tim

u vezi mnogi su napisali knjige i naučne radove. Između ostalih spisateljica, Florence Kelly (*Hull-House Maps and Papers*, 1895.) zajedno sa Addamsovom, ispitala je odnose u područjima gdje su živjeli useljenici. Ovu ideju one su dobile od Charles Bootha u *Toynbee Hallu*. Kasnije je, u gradu Philadelphia, Isabel Eaton, uradila odgovarajuću studiju, zajedno sa W.E.B. DuBois (1899).

Svi Stanari u *Hull-Houseu*, sa Jane Addams na čelu, bili su aktivni i na političkom planu. Jane je bila često u Washingtonu u vezi sa onim što mi danas zovemo lobiranje. Mnoge promjene zakona, koje su se desile u SAD-u u ovom periodu, došle su po osnovu intenzivnog rada koji su izvršavali Addamsova i druge žene u *Hull-Houseu*, a koji se ticao zakonodavstva.

Žene u *Hull-House* su bile visokoobrazovane, često sa doktorskim titulama – uglavnom iz Evrope. U naselju *Hull-House* bilo je politologa, pravnika, filozofa. Prva žena advokat iz SAD-a, Sophonisba Breckinridge, živjela je mnogo godina u *Hull-House*. Ona je bila doktor prava i politologije, a advokatski ispit položila je već 1894. Međutim, Breckinridge nije imala niti jednog jedinog klijenta, upravo zbog toga, što niko nije želio ići (u to vrijeme) „pravniku ženi“ po pravni savjet?

Tada je bila tijesna veza između *Hull-House* i drugih velikih socijalnih institucija u Chicagu, kao što

je Univerzitet u Chicagu, a naročito Institut za sociologiju i filozofiju. Univerzitet u Chicagu (University of Chicago) je počeo kao radikalni projekt 1892, jer je to bio prvi Univerzitet na srednjem Zapadu koji je primao ženske studente. John Dewey je došao tamo odmah na početku, 1894. god., dovodeći sa sobom George Herbert Meada. I Dewey i Mead su bili uposljeni na Institutu za filozofiju ali su imali blizak kontakt sa sociologijom. Druga poznata imena bili su William Isaac Thomas, George Henderson i James Mark Baldwin. Svi oni su često posjećivali Hull-House i učestvovali u tamošnjim aktivnostima. Da, neko će reći da se desila uzajamna razmjena između te dvije institucije u Chicagu u to vrijeme. Addamsova je diskutovala sa grupom na Univerzitetu: Dewey, Mead, Thomas i Henderson. Charles Horton Cooley, rođen u Ann Arbor, pripadao je također ovoj grupi.

Američka profesorica sociologije Deegan (1990.) izučavala je žene u Chicago školi, uključujući i Addams. U to vrijeme nisu postojali predmeti koje mi imamo danas. Univerzitet u Chicagu bio je, kao što je već rečeno, postavljen u radikalni projekt jer su i žene mogle studirati, ali nije bilo, na primjer, stalno zaposlenih profesora – žena. Jane Addams bio je ponuđen posao *adjunct professor*, koji se u Norveškoj zove profesor drugog ranga, misleći pri tom na profesore, sa jednom petinom radnog vremena i na ograničen broj godina. Addamsova se

očekivano zahvalila jer je ona bila kritički raspoložena prema takvom odnosu i načinu istraživanja unutar predmeta o kojem je riječ.

Godine 1920, osnovan je Institut za socijalni rad na Univerzitetu u Chicagu. Sve žene koje su studirale sociologiju, (a bila je to ogromna masa) počele su se baviti socijalnim radom (Deegan, 1990.). Ovo je bilo potpuno u vezi sa željama tih žena. Ovaj premještaj, drugim riječima, nije rađen mimo njihove volje. Ideja je bila da se prvo obrazuju kako bi se teorijsko znanje koristilo u praksi inače sve to ne bi imalo nikakvog smisla. Sve ovo je bilo potpuno drugačije u odnosu na perspektivu iz koje mi rezonujemo danas. Kada, danas, čovjek gleda na visoko obrazovanje onda je to često sa fokusom na nauku u smislu: daleko od prakse. Danas se mi držimo principa: „što više obrazovanja to više teorije“. Hoće reći manje prakse jer se mi prilagođavamo teoriji i praksi kao dvjema suprotstavljenim veličinama, a ne dvjema dijelovima jedne cjeline (pogledaj sljedeće poglavlje).

Može se reći da je sociologija bila bez žena, a socijalni rad bez muškaraca. Po Mary Jo Deegan (1990.) socijalni rad i sociologija su izgubili zbog ove segregacije koja se dogodila formiranjem socijalnog rada kao sopstvenog akademskog predmeta – sociologija je izgubila kreativnost prema ženama, a socijalni rad je izgubio legitimitet prema muškarcima.

Za Addamsovu je ljudski strukturalni uslov bio važan fokus za pažnju. To nije značilo da ona nije opterećena sa individuama. Addamsova je, također, bila borac za mir. Za vrijeme Prvog svjetskog rata ona je kritizirala učešće SAD-a u ratu. Ta kritika imala je za rezultat da je ona proglašena personom non grata. Ona je ostala persona non grata sve do 1920, kada su se njene ideje počele priznavati ponovo. Godine 1931, ona je dobila, kao druga žena, Nobelovu nagradu za mir, zajedno sa Nicholas Murray Butlerom.

Odnos između Richmondove i Addamsove

I Richmondova i Addamsova su bile pioniri socijalnog rada. I jedna i druga su imale svoj primarni cilj, a to je borba protiv siromaštva, borba za prava žena i borba protiv različitih formi nepravde i ugnjetavanja. U toj borbi one su imale različite strategije. Koje su odražavale njihov različit pogled: Za Richmondovu je individua i njena okolina, (računajući tu porodicu i društvo), generalni fokus za dostavljane socijalne dijagnoze gdje se mogu razumjeti i sakupiti informacije. Ako se osobi sa problemom želi pomoći, onda ta pomoć treba rezultirati razvojem njegove ili njene ličnosti. Razvojne mogućnosti su najvažnije, a društvo i socijalna okolina su ti koji cijelo vrijeme formiraju okvir. U svemu tome osobe su te koje stoje u centru.

Za Addamsovu osobu sa problemima je simptom koji pokazuje da se nešto dešava u društvu. To ne znači da se individui nije pomagalo i da se ne pomaže, nego se prije svega, radi o tome da nešto nije u redu sa društvom. Ona je pažnju usmjerila prema osobi/osobama i prema društvenim uslovima pod kojima živi onaj kome je pomoć potrebna. Zbog toga se njen rad sastojao u tome da se pomogne onima kojima je pomoć potrebna, tako što će se formirati institucije kako bi osoba bolje funkcionisala. Promjene unutar zakonske regulative bile su važan dio rada koji je ona izvršavala.

Addamsova i Richmondova, kao što je već rečeno, istovremeno su radile na stvaranju boljih uslova za starije – žene i muškarce. Obje su se borile za prava žena. Gledano izvana bilo je mnogo sličnosti među njima. Projekt Richmondove bio je osnivanje profesije koja će biti na istoj liniji sa medicinom, a naročito sa socijalnom psihijatrijom. Za Addamsovu to nije bilo tako važno. Ona se bojala onih koji pomažu, a koji su imali kancelarijsko radno vrijeme. Richmondova je zastupala mišljenje po kojem su praktični rad i istraživanje dvije suprotnosti – njen pogled je išao više u pravcu istraživanja u oblasti prirodnih nauka. Za Addamsovu praksa, istraživanje i lobiranje su se uzajamno prožimali.

Njihovi različiti pogledi, kada je bilo u pitanju pružanje pomoći drugima, učinili su da one nisu

bile dobri prijatelji. Richmondova je kritikovala pokret vezan za naselja, koji se pokazao prevashodno teorijskim, mada to često nije bilo tako. Malo rogobatno rečeno, za nju društvene nauke nisu egzistirale kao nauke. Njih dvije sretale su se više puta i u raznim prilikama. Godine 1897., Addamsova je izlagala u *National Conference of Charities and Corrections*.² U uvodu ona je iznijela ideje koje su stajale iza pokreta naselja. Ona je otvorila raspravu opisujući razliku između te dvije filozofije izražene u floskuli u kojoj dobro stojeći objašnjava siromašnom kako mora biti ekonomičan da bi održao porodicu zajedno. U ideologiji naselja se radije ističe činjenica da je neko dobar građanin. Je li taj neko lijen to nije važno. U ovoj percepciji radije se taj neko gleda izvan njegove socijalne pozicije. Kada je Addamsova bila gotova, Richmondova je odgovorila karakterizirajući naselje kao *old fashion missions, doing harm by their cheap, sprinkling sort of charity* - Franklin, 1986, str. 510). Addamsova i Richmondova su željele isto, ali svaka na svoj način. Tradicija koju su Richmondova i Addamsova prezentirale na više načina je uzbudljivo polje između individue i društva. Za Richmondovu je bila važna individua i njen položaj u društvu dok je Addamsovu više zanimala određena situacija izvan društva. Osobe su

² *National Conference of Charities and Corrections* kasnije je postala *National Conference of Social Welfare*, gdje je Jane Addams postala prvi lider 1909. godine.

također bile važne, ali više kao simptomi o tome da je nešto bilo na putu sa društvom.

Dok je ideja Richmondove bila stvaranje profesije, Addamsova nije bila opterećena profesionalnošću u ovom kontekstu. Addamsova je sebe nazivala *Jane Addams of Hull House* i nije željela da se definiira i karakterizira niti kao socijalni radnik niti kao sociolog. U leksici ona je sebe, međutim, nazivala socijalnim radnikom. Mnogi su skloni reći da je ona, također, bila sociolog i da je koristila primijenjenu sociologiju (Levin, 2000). Addamsova se bojala da će profesionalizacija voditi u birokratizaciju – u kojoj se onaj prvi neće moći postaviti u situaciju onog drugog.

Razvoj u Norveškoj

Suprotnosti izražene kod Richmondove i Addamsove, visoko su zastupljene u Norveškoj, danas, i to na više načina. S tim u vezi neophodno je pogledati na razvoj socijalnog rada u Norveškoj kako bi identificirali neke osobine razvoja ovog predmeta. Ovo će biti skraćeni i nepotpuni prolaz kroz razvoj socijalnog rada gdje sam ja u prvi plan predočila razuman izbor događaja za koje mislim da imaju specijalno značenje za razumijevanje razvoja predmeta.

Teško je reći kada se socijalni rad etablirao kao predmet u Norveškoj. Često se to vezuje za vrijeme nakon Drugog svjetskog rata i početak uspostave socijalne države što se podudara sa osnivanjem prve oficijelne socijalne škole: Norveška komunalna škola i Socijalna škola iz 1950. Ovakav pristup previđa i ranije postojanje socijalnog rada koji se veže za drugu polovinu XIX stoljeća. Dalje, ovakva predstava o socijalnom radu se jednostrano veže za socijalnu državu i njena rješenja.

Predmet kuca na vratima

Historičarka Anne-Lise Seip (1984, str. 178) kaže da je osnova za privatni socijalni rad udarena oko 1840. godine. Sociolog i svećenik, Eilert Sundt (1817-1875.) posvetio je cijeli svoj život istraživanju problema vezanih za siromaštvo (Seip, 1984, str. 82). Njegov rad kao socijalnog reformatora bio je mnogoznačan. Sundt je pripremio statistički pregled siromaštva i djelovao je na njegovoj eliminaciji. On se stavio u situaciju siromašnih, a djelovao je u cilju eliminacije siromaštva što mu je bio osnovni cilj postavljen sa respektom i dostojanstvom. Na kraju njegovog života on je bio kritikovan zbog toga što nije predstavio siromašne kao prljave i jadne kao što su to često radili političari, pa čak i neki ljekari iz tog vremena (Sundt, 1869.).

Krajem XIX stoljeća pojavile su se mnoge kršćanske dobrotvorne organizacije koje su izvršavale socijalni rad putem misionarskog pokreta i pokreta suzdržavanja i koji nisu radili samo na obraćenju. Godine 1862., *Christiania Indremission*, je otpočela sa radom sa siromašnim gdje su dobrovoljci, koji su pružali pomoć, posjećivali određena domaćinstva (Martinsen, 1984.). Siromaštvo je u to vrijeme bilo, prije svega, moralno pitanje. Oni siromašni nosili su žig siromaštva kao teret i zbog toga su bili odgovorni za izlazak iz situacije u kojoj su se našli. Kroz rad na pružanju informacija oni siromašni su dobijali više obrazovanja, a razlike između klasa su bile reducirane (Martinsen, 1984.). Ovdje se više radilo o štedljivosti i poštovanju zakona nego o borbi i pobuni. Pitanje je bilo: da li se to siromaštvo odnosilo na moral ili ekonomiju? Odgovor je bio na ono prvo.

Bilo je to u istom filantropskom periodu kada su volonteri dolazili do izražaja. Godine 1868, u Norveškoj smo dobili prvo obrazovanje za medicinske sestre. Cathinka Guldborg bila je lider te ustanove godinama. Međutim, rad volontera, ne samo u bolnicima, za mnoge je značilo angažman na području njege siromašnih, a nakon toga i u području njege u županijama. Jedan od ciljeva sa osnivanjem volontiranja je bio da se pojedinac, nakon izvjesnog vremena, izvuče iz područja siromaštva i instituci-

ja za njegu i staranje. (Martinesen, 1984, str. 59). Ovdje nalazimo važnu pozadinu za rad misionara i napore koje su oni činili u tom periodu. Volonteri će učiti kako se pomoć zamjenjuje za samopomoć - siromašne porodice njeguju i paze bolesne članove svoje porodice. Gdje porodice nisu mogle izvršavati poslove njege volonteri su dolazili na svoje. Ovo se odnosilo i na one usamljene.

Volonteri su dobili svoje prvo obrazovanje 1892. god. i to su bili rezervni ljudi. Obrazovanje za volontera bilo je besplatno – isto tako boravak. Međutim, đaci su morali imati jednu vrstu obrazovanja tako da se volontersko obrazovanje i djelovanje moglo izabrati kao dodatak. (Stave, 1990, str. 101). Već sa drugom generacijom obrazovanje je produženo sa dvije na pet godina. Tu su bile mnoge institucije i mnoge grupe zanimanja. Područje za medicinske sestre bilo je područje u značenju njegovanja dok su socijalni radnici bili više pomoć za samopomoć. Volonteri su izvršavali i jedno i drugo.

Armija spasa se pojavila 1888., a od 1894. ona radi opsežno na socijalnom radu (Seip, 1984.). Othilie Tønning (1865-1931.) je bila jedna emancipovana žena koja je izvršavala socijalni rad. Ona se razišla sa kršćanstvom zbog ponižavanja žena, ali se, radeći u Armiji spasa, vratila vjeri. Od 1898.

do 1925. godine ona je organizovala socijalni rad unutar *Armije spasa*. U to vrijeme kada je ona preuzela organizaciju, *Armija spasa* je imala 17 socijalnih institucija, kao što su: dječija obdaništa, stanice za siromašne, prenoćišta za muškarce beskućnike, kuće za žene, samo da spomenemo neke. Ovo su bile, također, aktivnosti sa kojima su se bavili unutrašnji misionari i volonteri.

Betzy Kjelsberg je druga veoma značajna žena unutar socijalnog rada iz prve faze socijalne države, kaže Seip (1984, str. 179). Kjelsberg je bila opterećena uslovima pod kojima rade žene u fabrikama, a učestvovala je i u formiranju niza organizacija za žene, te bila član općinskog rukovodstva političke ljevice. Interes za socijalne probleme povećan je na početku XX stoljeća, a počeo je sa usmjerenjem interesa prema odgovornosti društva (Seip, 1984.). Potreba za socijalnom promjenom je bila u fokusu i mnogi pokreti su išli u pravcu društva u razvoju. Na kraju XIX i početkom XX stoljeća dobili smo niz novih zakona. Neki od njih su prvi Zakon o Dječijoj zaštiti, zatim Zakon o starateljstvu iz 1896., te Zakon o dječijoj zaštiti iz 1915., koji obrađuje, između ostalog, pravo djeteta na nasljedstvo i ime. Norveški istraživač socijalnog rada, Signe Sundt Rasmussen (1983-2004.), ističe da je ovo bio period kada su mnoge različite profesije počele da ističu važnost svoje profesije, što se

naročito odnosilo na oblast zdravstva i socijalnog rada, odnosno na ljekare i medicinske sestre. Nakon izvjesnog vremena počela je primjena ovog zakona na više human način.

Katti Anker Møller je imala veliki uticaj na svog zeta, Johana Castberga. Njen rad išao je u pravcu donošenja niza socijalno-političkih mjera vezanih za ekonomsku i medicinsku pomoć majkama i djeći. „Ona je radila u državnom sektoru, ali je bila aktivna i u privatnim organizacijama kao što je bila organizacija za apstinenciju *Hvite bånd/Bijela Traka*. Svoju najjaču podršku ona je davala uposlenim ženama“ (Seip, 1984, str. 195).

Većina dječijih kuća su osnovane na prelazu od XIX u XX stoljeće (Hagen, 2001.). Dječije kuće bile su manje nego državne školske kuće. One su često vođene od privatnih institucija kao što su *Frelsesarmeen/Armija spasa* i (*Norske Kvinners Sanitetsforening*) *Norveško žensko sanitetsko udruženje* a djelovale su kao porodice. Godine 1892., Norveška je dobila prvu kuću za majke, *Sebbeløva zadužbina*, koja je, prateći jednog drugog istraživača unutra historije socijalnog rada, Inger-Lise Stjernholm Fehn, bila „najstarija“ institucija dječije zaštite u Norveškoj i koja je imala istu ciljnu grupu, od osnivanja do danas“ (2003, str.1). Godine 1924., broj kuća za majke se popeo na 15 (Wiesener, 1948.).

Izraz *socijalni rad* pojavljuje se 1909. god., na agendi osnivanja *Norveškog udruženja za socijalni rad* i to 11. juna pomenute godine. Udruženje je osnovano na inicijativu Nicolai Rygg³, koji je bio društveno angažovan kao lider ovog udruženja dugo godina. Aktivnosti udruženja su se sastojale od organizovanja sastanaka, istraživanja uslova rada, pisanja rezolucija, učešća na međunarodnim konferencijama, i ne tako nevažno, izdavanje časopisa pod nazivom *Norveški socijalni rad* (*Norsk socialt Arbeid*), od 1972. godine. Riječ je bila o informativnom djelovanju, kako bi se izazvao interes za socijalni rad i doprinijelo njegovim promijenama. Norveško udruženje za socijalni rad je imalo jasne ambicije za ujedinjenje privatnog i javnog aparata za pomoć. Godišnji izvještaji za period od 1990. do 1914. godine, pokazuju da se rukovodstvo sastojalo, između ostalih, od jednog predstavnika Sindikata i jednog predstavnika radnika.

³ Nicolai Theodorus Nissen Rygg (1872-1957) je bio socijalni ekonomista, magistar prava i guverner Centralne banke u Norveškoj. Pored jakog angažmana u Norveškom udruženju za socijalne radnike, on je sjedio i u Upravi za naselja u Fossveien 19, u Oslu (Conradi, 2004.). On je izvršio jedno istraživanje vezano za takozvanu „vanbračnu djecu“, dok je bio u Centralnom statističkom birou. On je otkrio, slično kao Eilert Sundt, da je većina roditelja „vanbračne djece“ pripadala radničkoj klasi. Šire o ovome vidjeti kod Inger-Lise Stjernholm Fehn (2003.): „*Ne dolazi meni sa kopiletom!*“ O nevjenčanim majkama koje su tražile mjesto u sigurnim kućama za majke u Sebbelow fondaciji, u periodu od 1892. do 1946.

Godine 1920., počeo je sa radom Norveški ženski nacionalni savjet zvani *Socijalni kursevi*. Ovo je osnovao Nico Hambro. On je u prvom rukovodstvu sa sobom imao Karen Grude Koht, Betzy Kjelsberg i kćerku Elise Hambro (Sundt Rasmussen, 1983, 2004; Ulsteen, 1990.). Hambro je ideju za ovo dobio iz inostranstva. „Za vrijeme i nakon Prvog svjetskog rata, u Evropi je stalno bila potražnja za ženama koje su mogle raditi u različitim formama socijalnog rada“ (Ulsteen, 1990, str. 50). Nico i Elise Hambro posebno su bili inspirisani sa onim što se dešavalo u Holandiji, koja je osnovala prve obrazovne institucije sa punim vremenom. Oni su, također, imali raširene kontakte u Njemačkoj. U Berlinu su sreli pionirku socijalnog rada, Alice Salomon, koja je imala iskustvo sa jednogodišnjim obrazovanjem za žene. U početku su socijalni kursevi bili samo priprema za žene. Sundt Rasmussen (1991, str. 22) ističe da je škola bila opterećena time što je vode samo ženske organizacije. Pitanja koje su se tradicionalno povezivala za žene, kao što su abortus i prevencija, bila su važne stvari kako za školu tako i za žensku historiju i ženska prava.

Prvo norveško naselje je počelo sa radom u Fossveien u broj 19, u Grünerløkka, u Oslu, 1920. Bio je to Simon Michelet koji je imao osnivačku inicijativu. Vrlo brzo je to preuzela njegova kćerka, Nanna Michelet. Naselje Grünerløkka, razlikovalo se od

naselja u SAD-u, jer oni koji su se bavili pružanjem pomoći nisu živjeli u istom mjestu u kojem su i radili. Na vrhuncu popularnosti, u Norveškoj, nije bilo više od trideset naselja – ako je vjerovati Hallgerd Conradi, koja je također studirala historiju socijalnog rada (Conradi, 1998.). Ovaj pokret je umro zajedno sa njegovim lučonošom Michelet, 1967. godine.

U periodu od prve polovine XIX stoljeća pa do završetka Drugog svjetskog rata, može se reći da je socijalni rad, kao predmet, u Norveškoj *pokucao na vrata*. Mada je bilo malo nejasno koja vrsta predmeta će to biti jer su se mnogi putevi otvorili. Mislilo se da će predmet biti protiv svojih korjena - sa „osobom u situaciji“ treba startovati tamo gdje se „nalazi“ klijent. Kako će se upravljati sa svojim legitimitetom? Koji odnos će se dobiti u okolini, društvu, i državi gdje se nalazi osoba?

Faza osnivanja

Nakon Drugog svjetskog rata socijalni rad ulazi u novu fazu, *fazu osnivanja* i predmet se manifestuje istovremeno sa osnivanjem i izgradnjom socijalne države. Bio je to najoptimističniji period nakon završetka rata, gdje ideologija nije išla samo za onim *never again*, nego se radilo i na formiranju novog tipa države. Istini za volju, ova ideja se javljala i iz-

među dva svjetska rata ali je bila potisnuta. Zajednički nazivnik tog vremena bila je „izgradnja“, a socijalna država je bila odgovor na mnoga pitanja. Sada je socijalno staranje za sve bilo odlučujuće; riječ je bila o socijalnoj inženjerskoj umjetnosti. I ako se socijalno staranje neće izvršavati na osnovu zakona i propisa, onda će se to sve obuhvatiti jednim zakonom: Zakonom o socijalnom staranju. Ideja je malo podsjećala na oporezivanje gdje je cijeli proračun trebao da se penje. Oko ovog projekta razvio se veliki optimizam – bila je to na više načina prilično instrumentalna stvar.

Mnoge grupe stručnjaka su bile involvirane u formiranje socijalne države. Važan faktor u tome bili su socijalni radnici. Oni su bili dio projekta socijalne države i veoma brzo su bili definisani kao stručnjaci socijalne države (Ramsøy i Kjølsrød, 1986.). U biti radilo se o tome da djeci bude dobro, da stari i bolesni dobiju ono što im pripada, itd. Blizina između socijalnog rada i socijalne države bila je interesantna ali potpuno neistražena (Halvorsen, 1996.). Naročito interesantna je bila situacija u kojoj je socijalna država vidjela svoja ograničenja u smislu – šta onda sa njenim „slugama“?

Važno za formiranje predmetnog polja bile su stručne organizacije i obrazovanje. Već prije pojave prvog obrazovanog socijalnog radnika (1948.) otpočelo je sa radom Udruženje bolničkih njego-

vatelja sa Evom Koren kao svojim prvim liderom. Godine 1953., održana je prva Nordijska konferencija socijalnih radnika sa ministricom, Aaslaug Aasland na čelu, koja je imala uvodni govor. Godine 1956., socijalni radnici su izdali svoj prvi časopis.

Norveško udruženje socijalnih radnika je osnovano 1959, a stručni naziv: završeni student socijalnog rada, pojavio se 1967., kada je osnovano i Norveško udruženje završenih studenata socijalnog rada (NOSO). Godine 1971., NOSO je postao član Sindikata, a Udruženje bolničkih njegovatelja i NOSO su se ujedinili 1972. godine. Norveško pedagoško udruženje za djecu (NBF) je otpočelo sa radom 1978, a 1980., isto je postalo Sindikalno udruženje. Godine 1992., zajednička organizacija dječijih pedagoga, završenih studenata socijalnog rada, njege i zaštite (FO) formirani su od NBF, NOSD i Norveško udruženje za njegu i zaštitu (NVF), NBF, NOSO i NVF postali su, 1980. godine, savjet sekcije FO.

Izgradnja obrazovnog sistema socijalnog rada se dešavala u fazama. U toku manje od dvadeset godina Norveška je dobili pet novih socijalnih škola. Prva Norveška komunalna i socijalna škola (NKSS), kao što je već rečeno, osnovana je 1950. Norveška ženska socijalna škola nacionalnog savjeta (NKNS) bila je proširena škola jednogodišnjih

socijalnih kurseva, a promijenila je ime na kraju pedesetih. Godine 1959., socijalni rad je postao ispitni predmet, a obrazovanje unutar socijalnog rada je produženo na dvije i po godine. Prva škola za socijalne radnike izvan Osla osnovana je 1962., kada su pionirke, Lillian Bye i njena kolegica Marta Hana, startovale u Trondheimu. Godine 1966., četvrta po redu Socijalna škola je osnovana u Stavangeru, nakon dogovaranja oko toga sa Bergenom. Kratko nakon toga, došla je prva privatna škola, Đakonova kućna škola 1968., kako bi počela zajedno sa obrazovanjem đakona. Godine 1971., obrazovanje đakona i obrazovanje studenata socijalnog rada se razdvojilo (Stave, 1990.). Od 1967. do 1968. obrazovanje u trajanju od dvije i po godine prešlo je na trogodišnje obrazovanje.

Obrazovanje za oblast dječije zaštite ima sličnu pozadinu kao što ga ima obrazovanje svršenih studenata socijalnog rada, iako su oba počela kao jednogodišnji kursevi. Bilo je to 1952., kada je Ministarstvo socijalnog rada počelo organizovati kurseve dječije zaštite koje je 1956. prebačeno do NKSS (Norveška komunalna i socijalna škola). „Kursevi za dječiju zaštitu su bili kombinacija osnovnog stručnog obrazovanja i dodatnog obrazovanja“ (Grønvold, 1990.) Regrutacija za obdaništa bila je loša i Ministarstvo je 1962., godine, zaključilo da kursevi mogu poslužiti kao osnova daljeg obrazovanja. Kasnije se otvorilo obrazovanje za

interne radnike i za one koji su radili unutra dječije psihijatrije i psihijatrije za omladinu. Od 1963. godine, kursevi su išli kao dvogodišnji kursevi dječije zaštite, a od 1968., kao departmani obrazovanja dječije zaštite i dječije pedagogije. Obrazovanje je naročito bilo prikladno za one koji su radili na poslovima terapije. Prije Drugog svjetskog rata, kada dobijamo prve učitelje predškolskog obrazovanja, bila je tendencija vezana za procjenu dječije zaštite i predškolske pedagogije misleći na: pedagogiju „problema u odrastanju“ i pedagogiju „normalnog odrastanja“ – na isti način. Ovo je promijenjeno kada su ova dva područja došla svaka pod svoje ministarstvo pedesetih godina (Erichsen, 2002, str. 109). U drugim nordijskim zemljama imali smo obrazovanje za pedagoge slobodnog vremena. Taj dio je bio sadržan u pedagogiji dječije zaštite iz 1972. godine.

Pionir socijalnog rada, Gerd Hagen (1990.) se čuđila zašto je u Norveškoj prošlo toliko godina od osnivanja škola za socijalni rad u odnosu na druge evropske zemlje. Ona je, kao moguće razloge navela lošu ekonomiju u međuratnom vremenu i nadolazeći rat (Drugi svjetski rat), kao i loše kratkoročno profesionalno obrazovanja prije rata. Takvo stanje je doprinijelo situaciji koja nije bila naročito otvorena za nova obrazovanja u Norveškoj. Ali, nakon izvjesnog vremena želja socijalnih radnika je bila da se ima lična profesija što se poklopilo

sa izgradnjom socijalne države (Sundt Rasmusse, 1991.).

Razvoj školstva je razumljen kao jedan od zna- kova socijalne politike i s tim u vezi kao potre- ba za mnogim obrazovanim socijalnim radnicima (Hagen, 1990.). Godine, 1965., usvojen je Zakon o socijalnoj njezi što je socijalnim radnicima dalo novo uporište. Potražnja za mnogim socijalnim radnicam se povećavala i to je u početku nazva- no uskim grlom norveške socijalne politike (Lund, 1960.). Potražnja za socijalnim radnicima bila je i u sektoru obrade podataka. Zbog svega toga uka- zala se potreba za još mnogim socijalnim školama.

U periodu od 1965. do 1971., kroz rad *Ottesen odbora*, napravljena je skica strukture visokog obrazovanja izvan Univerziteta. To je bila priča o decentralizovanom obrazovanju. Godine 1967/68., Odbor je poslao dio prijedloga gdje je predloženo da se formiraju visoke škole u gradovima širom Norveške. Prijedlog se odnosio prije svega na in- žinjere i učitelje ali ne i socijalne škole.

Bodø je bilo prvo mjesto sa visokom školom gdje su se školovali socijalni radnici. Bilo je to 1975. godine. Formiranje se desilo nakon mnogo otpora i lomljenja važnih principa, u smislu da obrazo- vanje bude separatno. Bio je prisutan strah da će predmetna osobenost isčeznuti jer će se povezati sa drugim društvenim predmetima. Socijalna rad-

nica, Solveig Ashjem, prkosila je bojkotu i bila je prvi nastavnik metodologije (Østvedt, 2004). Prijedlog da se sljedeća škola socijalnog rada formira u gradu Florø, preskočen je, a umjesto toga počelo je sa radom obrazovanje kadrova za dječiju zaštitu u Voldi, 1980. godine. Kasnije je ta vrsta obrazovanja formirana u: Alti, Agderu, Sogn, Fjordane i Lillehammeru.

Akademizacija

Nakon što je predmet pokucao na vrata i osnovan 1950, sada smo došli u treću fazu razvoja predmeta u Norveškoj: *akademizacija*. Ova faza počela je postepeno, razvila se sedamdesetih, i odvija se još uvijek. Prvi korak u ovom pravcu je bio da su socijalne škole, isto kao i druge profesionalne škole, postale visoke škole, i to u zadnjoj polovini sedamdesetih. NKSS sada je postao NKSH. Norveški ženski nacionalni savjet, koji je promijenio ime u Socijalna škola Bygdøy (poluotok zapadno od Osla), od jeseni 1979, je bio spojen sa NKSH i od 1984, je lokalizovan (Ulsteen, 1990). Prelaz na visoku školu bio je djelomična akademizacija koja nije samo vodila tome da škola promijeni ime nego i u fokusiranju na istraživanje. Jedan primjer je Steinar Stjernø, koji je počeo sa svojim prvim istraživanjem unutar socijalnog rada 1978. godine.

Direktor Odjeljenja u Ministarstvu za obrazovanje i istraživanje, Kari Østvedt (2004.) poziva se na jedno istraživanje izvršeno od strane NAVF (Norveško istraživačko vijeće za nauku) s početka osamdesetih, u kojem se ističe da je izvršeno više istraživanja na visokim školama socijalnog rada nego na drugim visokoškolskim institucijama, na primjer visokim školama za učitelje. Pored toga, visoke škole socijalnog rada su počele ranije sa stručnim procjenama prilikom imenovanja na određene funkcije tako da su se i na taj način razlikovale od drugih visokoškolskih institucija.

Prilikom reforme visokog školstva izvršene 1994. godine, sve visoke škole u distriktima postale su visokoškolske obrazovne institucije. Prvo i najviše obrazovanje unutar socijalnog rada na NKSH bilo je, na primjer, spojeno sa drugim profesionalnim obrazovanjima na visokim školama u Oslu. Fokus na istraživanje još jasnije je bio izražen: „Institucije će dati visoko obrazovanje i vršiti istraživanja, kao i stručni razvoj“ (Ot. prp. nr. 85 (1993-1994.), str. 6).

Važan dio u akademizaciji socijalnog rada su administrativne studije (dodiplomski i postdiplomski studij) na Univerzitetu u Trondheimu, sada NTNU. U prvo vrijeme dovođeni su profesori iz inostranstva jer ljudi sa takvim referencama nije bilo u zemlji. Nedugo nakon toga dobili smo i nor-

veške profesore sa iskustvom unutra ove naučne oblasti. Godine 1992. NKSH je dobio svoj postdiplomski studij u Trondheimu. U vezi sa prelazom na postdiplomski studij Visoka škola u Oslu je dobila svoj postdiplomski studij Socijalnog rada 2003, a i Visoka škola u Bodø je, iste godine, osnovala novi postdiplomski studij iz ove oblasti. Danas već imamo oko 200 diplomiranih socijalnih radnika koji su odbranili magistarske radove kao i 15 odbranih doktorskih disertacija na ove dvije institucije (neki sa završenim dodiplomskim i postdiplomskim studijem u Švedskoj). Ove brojke će znatno porasti, s obzirom na činjenicu da ima 20 kandidata na doktorskim studijama ovog programa u Trondheimu koji će braniti svoje doktorate u godinama što dolaze. Centar za profesionalne studije na Visokoj školi u Oslu dobio je saglasnost za organizovanje i izvođenje doktorskih studija 2004. godine i sve su prilike da će mnoge visoke škole tražiti tu vrstu saglasnosti.

Akademizacija ne znači, u ovom kontekstu, neki pokret *odvojen* od prakse. Naprotiv. Akademizacija u sebi sadrži istraživanja u praksi koja će predmetu dati nove impulse. Na taj način predmet je učinjen jasnijim, a istraživanje je postalo više kritički raspoloženo prema sopstvenoj praksi i obratno. Veoma je važno da razvoj predmeta dolazi iz predmetnog polja, a da kritika predmeta dolazi iz vana i da sadrži one osebnije dileme plasirane u

predmetno polje. To se može doživjeti kao neprihvatljivo i može davati osjećaj da je ono što čovjek radi beskorisno i uzaludno. Hoće reći da predmet ne može biti slobodan i nezavisan prije nego što je kritika lične prakse sadržana u predmetnom razvoju.

Linija razdvajanja i razvoj socijalnog rada

Poglavlje je počelo sa predstavljanjem dva osnovna pravca sa Mary Richmond i Jane Addams. I jedna i druga su imale bazu u individui i društvu, ali sa različitim opterećenjima. Richmondova je više davala važnost ličnosti gledajući je u svjetlu svog miljea ili onoga što mi danas zovemo kontekst. Addamsova je bila više opterećena promjenom društvenih struktura, zakonodavstva i uslova u kojima ljudi žive. Ove linije razdvajanja stvaraju realno polje uzbuđenja (vidi Poglavlje 1 i 4). Norveški razvoj u velikoj mjeri je pratio trag Richmondove, sa kratkim izuzecima, na primjer, sedamdesetih godina, kada je društveni rad imao uzlet u zahtjevima o društvenim promjenama kao cilju za poboljšanje životnih uslova.

Druga linija razdvajanja, koja je bila jasno zacrtana u Njemačkoj, ali koja se mogla vidjeti i u Norveškoj, je ona između završenih studenata socijalnog rada i tradicije koju je baštinila Dječija psihologi-

ja. U Njemačkoj je Socijalna pedagogija bila jači dio Opšte pedagogije još od Weimarske republike na ovamo (Lorenz, 2004.). Ovdje je riječ o cjeloživotnom učenju, a što se danas zove *empowerment* ili opunomoćenje. Njemačka pedagoška tradicija naslanja se na socijalnog filozofa, Paula Natorpa, a njegovo učenje govori o tome da ljudi postaju ljudima kroz ljudsko zajedništvo (Mathiesen, 1999; Gjertsen, 2003.). Ova perspektiva ide u istom pravcu kao učenje pragmatičara John Dewey, Jane Addams, Paule Freire, da spomenemo samo neke. Često se Herman Nohl predstavlja kao osnivač Socijalne pedagogije. Međutim, Norveška Dječija pedagogija veže se za njemačku Socijalnu pedagogiju.

Danas se akademizacija dešava u okviru predmetnog polja socijalnog rada – ne samo u Norveškoj nego i u cijeloj Evropi. Kada se tiče ostalih nordijskih zemalja, akademski razvoj je išao različitim tempom. U Švedskoj je predmetno polje bilo sastavni dio univerziteta već sedamdesetih. U Finskoj je npr., predmet dobro ukorijenjen u akademiju. Finska operiše sa petogodišnjim osnovnim obrazovanjem. U Danskoj je akademizacija u toku, ali malo nešto kasni iza njenih susjednih zemalja. To isto se odnosi na Island.

U SAD-u akademizacija je bila u toku od samog starta ali bez rada sa klijentima. Pitanje koje se

može postaviti je: „Je li akademizacija predmetnog polja učestvovala u brisanju tradicionalnih linija razdvajanja?“ Tradicija unutra socijalne pedagogije i predmet završenih studenata socijalnog rada se skupljaju u fokusu o *empowerment* gdje imamo sudjelovanje klijenta, ali ne kao primaoca, nego kao „korisnika“ socijalnih usluga. Također, kada s tiče odnosa između individua i društva, mnogo je toga što pokazuje da se linije razdvajanja brišu jer istraživački i analitički rad često nastoji da sadrži obje perspektive u analizi. Ovdje leže nove mogućnosti za razvoj predmeta.

Literatura

Addams, Jane, 1910 (1994). *Twenty Years at Hull-House*, New York: Macmillan;

Kokkinn, Judy A., 1998. *Profesjonelt sosialt arbeid/Profesionalni socijalni rad*, Oslo: Tano Aschehoug;

Mathiesen, Roger, 1999. *Sosialpedagogiske perspektiver/Perspektive Socijalne pedagogije*, Hamar: Sokrat;

Richmond, Mary, 1917. *Social Diagnosis*, New York: Russell Sage Foundation.

Poglavlje 3

Koja je vrsta predmeta to?

Ako definiramo socijalni rad kao praktični predmet znači li to da neko može prigovoriti da to nije teorijski predmet? Kako je to moguće tvrditi? Zato što često koristimo riječi teorija i praksa kao dihotomne veličine? Jane Addams, definira se kao praktičarka i kao takva ona nije teoretičarka. Nema potrebe to spominjati odmah ali treba reći da se ovakvi završeci pojavljuju, implicate, kada se koristi termin “praksa”. Kada gledamo i razmatramo teoriju i praksu treba reći da je veznik “i” važniji nego dvije riječi koje on povezuje. Nekada se kaže “teorija ili praksa” i tada se dešava isto. Veznik “ili” je od odlučujućeg značaja. S tim u vezi, José Luis Ramirez (1995), ukazuje da su riječi teorija i/ili praksa postale više “zaštitnici” nego “nazivi”.

Ali, igra li to veliku ulogu za jedan predmet (u ovom slučaju socijalni rad) da se isti definira kao teorija ili praksa? Da, to je tako otkako se predmetna osnova znanja veže za ovaj odnos. Ako neko razumije i doživljava praktično znanje kao suprotnost teorijskom znanju, onda će praktično znanje nestati jer se ono (praktično znanje) kao takvo ne artikulira ili ne prepoznaje kao znanje. Na taj način se sprječava razvoj predmeta. Ako je to tako da čovjek *može* više nego što *zna*, onda je važno probati savladati ono što se ne zna. Ako se to ne uradi onda će se dijelovi osnove znanja izgubiti.

U ovom kontekstu pitanje glasi: Kako se teorija i praksa odnose međusobno? Jesu li odvojeni, prekobrojni, ili se međusobno pretpostavljaju, kao što to tvrdi Bjørg Fossetøl (1997.). U izrazu koji koristi John Dewey, *learning by doing*, u prvom planu dolazi do približavanja teorije i prakse. Kod Michael Polanyi, koji je mađarsko-engleskog porijekla, na sceni je pozicija prekobrojnosti: “Zbog toga uvijek želim da ‘znanje’ pokrije i praksu i teoriju”. (Polanyi, 2000, str.18).⁴

Moja pozicija ovdje je vidjeti teoriju i praksu ne kao suprotstavljenosti nego kao njihovu međusobnu ispunjenost i ukupnost. Problem sa ovakvim načinom razmišljanja je taj da neko može lahko

⁴ Prvo izdanje citirane knjige je iz 1966: *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.

pogrešno razumjeti da ne postoji razlika između teorije i prakse. U takvim slučajevima ne mogu se postavljati pitanja u smislu: Šta se to dešava u praksi, koje su karakteristike prakse, i sl? Ista pitanja mogu se postaviti i kada je u pitanju teorija. Logično je upitati se: Ima li sve to neku ličnu oznaku?

Koja vrsta predmeta je socijalni rad? U predmetnoj racionalnost nalazi se okvir za razumijevanje koji se gradi na teoriji o tome šta mi razumijemo kao stvarnost, a šta kao znanje (Annfelt, 1994.). Okvir za razumijevanje socijalnog rada gradi se na predstavi o osobama kao unikatima i na spoznaji da se osobe formiraju kroz njihove relacije prema njihovim najbližima, kao i putem situacija u kojima se te osobe nađu. To može biti klasna pripadnost, naprimjer, kao relacija prema bliskoj grupi u kojoj se čovjek nađe. Američka socijalna radnica, Barbara Collins (1986.), kaže za okvir razumijevanja socijalnog rada da je individua postavljena u kontekst relacija. Okvir koji je dat za razumijevanje čovjeka (i kao unikata i sa njegovim potencijalima), mišljenja je norveški socijalni radnik, Helle Annfelt (1994.), postavlja premise o tome kako će se znanje sticati i na kojoj formi se gradi stručno znanje. Ovdje je taj oslobađajući proces kod klijenta koji će preći na socijalnog radnika, a zove se: “pomoć za samopomoć”. To su klijentovi lične resursi koji će funkcionisati kao “lijek”.

Različiti aspekti znanja

Norveški filozof, Kjell Sander Johannsen (1999.), podijelio je znanje u tri različite forme: *Znanje kao tvrdnja* i to je ono što mi često zovemo teorijsko znanje; *Znanje kao saznanje*, ono što se često povezuje sa ličnim iskustvom; *Znanje kao konačno znanje* ono što dolazi kroz iskustvo koje se stiče izvršavanjem različitih poslova.

U jednom intervjuu sa socijalnom radnicom iz Kancelarije dječije zaštite pitala sam je: „Šta je ona uradila u vezi jednog predmeta koji je upravo spomenula u razgovoru?“ Predmet se odnosio na jednog dječaka koji je konzumirao alkohol, a koji je inače bio usvojeno dijete. Socijalna radnica mi je objasnila da je ona, prije nego što je počela raditi, pročitala mnoge knjige o usvajanju djece. Ona je imala potrebu da ponovi upravo ovu vrstu svog teorijskog znanja. To ne znači da se ona prilagodila onome što je upravo pročitala o usvajanju djece. Neko može reći da je ona izvršila jedan dio znanja, *znanja kao tvrdnje* koju je ona iskoristila u ovom poslu. Znanje kao tvrdnja je ono što se doživljava kao sigurno znanje i kasnije koristi u sigurnim formama (Kjørup, 1990.). Takva vrsta znanja se predstavlja u činjeničnoj formi, hoće reći objektivno i kao takvo nije podložno subjektivnim uticajima. Znanje kao tvrdnja može se izražavati verbalno, a

dodatno se može reći da je znanje kao tvrdnja neutralno (Annfelt, 1994, str. 10). Vođeno pravilima to je zvanični pogled na znanje, kaže Johannesen (1999.) i dodaje da se to mora regulisati jezički i dokazati kroz upotrebu empirijskih metoda.

Kasnije se pojavilo puno literature koja je obradivala pitanja o različitim formama znanja ili „različitim aspektima znanja“, kako je između ostalog, švedski filozof Bengt Molander, želio formulisati (1993.). Unutrašnja podjela može varirati ali mnogi koriste znanje kao tvrdnju; kao izražavanje istine kroz jasne tvrdnje (Annfelt, 1994; Hamran, 1987; Herberg, 2001; Johannessen, 1999; Molander, 1993; Nordenstram, 2000.).

Međutim, socijalni radnici iz prethodnog primjera ne koriste samo znanje kao tvrdnju u svom radu sa mladima. Fokus socijalne radnice iz prethodnog primjera, sjetimo se, bio je da klijenta odvikne da koristi drogu. U tom poslu socijalna radnica je koristila *znanje o povjerljivosti* kao jedan drugi aspekt znanja. Znanje o povjerljivosti se stiče kroz razumijevanje onog drugog – stavljanjem (sebe) u poziciju onog drugog – korištenjem empatije, na način kako to psiholog Per Nerdrum, pokazuje u svojim studijama (2002.). Znanje o povjerljivosti se može sticati samo ličnim iskustvom u konkretnoj stvarnosti gdje se aktuelni problemi pojavlju-

ju (Johannessen, 1999.). Pažnja se usmjerava naročito prema nepredviđenim situacijama i traženju mogućnosti da se dođe do najboljeg rješenja (Herberg, 2001.). U znanju od povjerljivosti u prvi plan dolazi razumijevanje o znanju kao tvrdnji što podrazumijeva da ljudi sa istim znanjem o tvrdnji mogu izazvati pomoćne radnje na više različitih načina.

U radu sa mladima socijalni radnik koristi, također, treći aspekt znanja, naime vještinu znanja, gdje se više radi o tome *how to do*. To što karakteriše znanje o povjerenju i znanje kao vještinu, je to da oni nisu izraženi na isti način kao znanje tvrdnji. Znanje kao vještina može se samo sticati ličnim iskustvom u socijalnoj stvarnosti (Johannesen, 1999.). To se usmjerava prema situacijama koje se ne mogu pretpostaviti i što ima veliki stupanj promjenljivosti. Znanje kao vještina govori o tome kako neko izvršava određene stvari na određen način (Herberg, 2001.). “Kada teorijsko znanje bude prerađeno kroz stalno iskustvo i refleksiju, onda će se ono razviti do znanja o povjerenju. Refleksija ima tako snagu promjena nad sobom i učestvuje u još jednom aspektu znanja koje se može razviti” (Herberg, 2001, str. 23).

Ovdje se znanje dijeli na tri različita aspekta – znanje kao tvrdnja, znanje kao saznanje i znanje

kao iskustvo. Mi doživljavamo često znanje samo kao formu, naime, znanje kao tvrdnju (znanje je samo ono što se može artikulirati jezički), dok je znanje kao tvrdnja samo jedan aspekt znanja. Polanyi (1966.) nalazi da je termin znanje previše statičan i on želi da ide dalje od materijalnog *knowledge* do više dinamičkog termina *knowing* – hoće reći da je riječ o *tacit knowing* tj. prećutno znanje. Polanyi (1966.) je bio prvi koji je izašao sa etiketom *tacit* o toj vrsti znanja koje je bilo implicitno, bez riječi. Ali, ovdje on pravi razliku između *knowing what* i *knowing how*, što je prvo uveo Gilbert Ryles (1949.). Nijemci prave razliku između *wissen* i *können* – hoće reći da je znati nešto drugo u odnosu na moći. To je preciziranje, znanje kao radnja i aktivnost, a ne osobina.

U praktičnom radu teorijsko znanje nije samo ono što se koristi za rješavanje problema ili zadatka, kaže profesor na Visokoj školi, Helle Anfelt (1994.). Čovjek, pored toga, mora prilagoditi rješenje situaciji u kojoj se osoba nalazi. To znači da se moraju pratiti pravila određena jednom za sva vremena – to je ono što mi danas zovemo rasuđivanje/prosuđivanje (Šire o ovome vidjeti u ovom poglavlju). “Može li čovjek učiti ljude znanju?” pita Wittgenstein (1953-1997, str. 257). Prateći njega, može. Ova vrsta znanja se ne može usvajati na kursu nego samo putem iskustva i ovd-

je nije riječ o tehnici. Ovo znanje ne čini neki sistem i samo se ono iskustveno može iskoristiti na ispravan način (Wittgenstein, 1953-1997, str. 257). Wittgenstein završava suprotstavljajući ovu vrstu znanja sa pravilima obračuna što bi mi rekli završava u znaju o tvrdnjama.

Dva druga aspekta o znanju (povjerenje i spoznaja) imaju drugu formu i drugo poimanje znanja u odnosu na znanje tvrdnji. Bez obzira što je znanje o tvrdnjama jedino znanje koje je potpuno i jedino koje se može jezički artikulirati, to nije jedini aspekt znanja koji je naučno relevantan (Johannessen, 1999., str. 20). Uprkos tome da li je nešto bilo u pozadini počinje se pričati o zoni znanja gdje nije bilo moguće znanju dati “adekvatan jezički obol” (Johannessen, 1999., str. 20). Tu se radi o jednoj zoni koju mi *niti možemo niti želimo* artikulirati.

Molander (1993.) piše da je termin znanje kao šutnja funkcionisalo kao lijepak za muhe i da je kao takvo privlačilo mnogo pažnje. Međutim, to je sigurno bilo zloupotrijebljeno tako da jedan dio ljutnje može biti osnovan. Tako da se to treba urediti i dodatno teoretisati. Poenta je pronaći izraz koji će obuhvatiti ono neizgovoreno, ono o čemu se šuti, ono skriveno, ono tajnovito i skrovito.

U ovom kontekstu gradi se jasno razdvajanje između ona tri aspekta znanja. Ovdje se koristi iz-

raz „aspekti“, a ne „forme“ jer, prateći Molandera (1993.), postoji znanje o kojem se šuti, a ima i odgovarajuće neizgovoreno znanje, kao što postoje i spremne brojne strane ugrađene u sebe. Kada izražavamo teorijsko znanje, to činimo u jezičkom dresu koji odgovara našem jeziku. Ovdje pratimo gramatička i sintaktička pravila bez da mislimo o tome i bez da verbalizujemo to što radimo.

Kada je u pitanju ono što dolazi ispod onog neizgovorenog i šutljivog dijela znanja, tu su, također, dijelovi onog jasno izgovorenog i regulisanog. Naprimjer, kada nešto kuhamo, onda pratimo recept. Recept kaže koliko ćemo koristiti šećera, brašna i kvasca. Ali, kada se hoće izvršiti postupak, onda dolazi do izražaja ono neizgovorenog, ono prećutnog. Sjećam se kada sam zamolila prijatelja jednom, da „ubaci kvasac u brašno“. On je uzeo cijelu frišku grudvu kvasca i stavio je u brašno. Da će se kvasac rastvoriti u tekućini od 37 stepeni i da će se tako rastvorena tekućina pomiješati sa brašnom to se nije uklapalo u njegovo iskustvo. Za mene je to bilo veliko iskustvo u smislu da sam ja „prodala pošto sam kupila“, odnosno neobavezno komunicirala. Sve se ovo sklapa u ono neizgovoreno kada se tiče pravljenja kolača. Glavna poenta kod Molanda (1939.) je da nijedan aspekt znanja nije potpuno šutljiv i niti jedan aspekt znanja nije totalno bez šutljive strane.

Ono neizrecivo, neizgovoreno, tajnovito i skriveno

Neizrecivo, neizgovoreno, tajnovito, i skriveno može biti mnogo stvari. Kada je u pitanju istraživanje u ovoj oblasti onda su mnogi mišljenja da je to početak. Ako napustimo perspektivu teorijske nauke i vidimo još ono neizrecivo, neizgovoreno, tajnovito i skriveno kao komunikaciju, onda ćemo pronaći da ono posreduje na različite načine i sa različitim sadržajem. Vidjećemo da termin šutnja stoji vezana za više pojmova. Neizrecivo je različito od tajnovitog i skrivenog, itd., ali termini nisu uzajamno isključivi. Riječ je o aspektima znanja koji se ili *ne mogu* izraziti ili mi *ne želimo* to nešto izraziti.

Prvo, to su očigledne radnje i osjećanja (što se također mogu gledati kao radnje – interakcije unutar sebe) takve vrste da ne dolazi u obzir to izraziti verbalno. Oni su bez *riječi*. Na to se može samo uzvratiti sa slikovitim izrazom onako kako se radi korištenjem metafora (Molander, 1993.). Obični izraz ističe, također, ono neopisivo kod radnji i postupaka: „Ne mogu opisati kako se osjećam ili šta osjećam.“ Ovo se odnosi i na pozitivno i na negativno iskustvo. Ovdje se koristi umješnost isturanja u prvi plan upravo one forme iskustva i osjećanja. Umješnost može donijeti dalje razumijevanje jer se ono povezuje sa mnogim od naših čula. Doživljaj muzike nije isto kao i opisivanje

muzike. Opis obično nije isto kao ono stvarno što čovjek opisuje (Molander, 1993). Ovdje se računa na iskustvo koje je iz istog nasljeđa i za koje ne postoje riječi kojima se može izraziti. Na isti način kako se osjećanje ne može izraziti riječima, tako se i iskustvo ne može izraziti jer ono nije sklopljeno u našoj predstavi svijeta. Kratko i jasno, ne postoje riječi za to. (Levin, 2001a).

Drugo, niz je područja gdje je puno znanja koje se podrazumijeva ili nepodrazumijeva (Molander, 1993.). Znanje je *neizrecivo*. Sve što je zaključeno u tom socijalnom sistemu o tome kako će se neko ponašati nalazi se ovdje. U ovoj grupi zaključuje se sve od toga kako se jede uz upotrebu noža i viljuške do toga kako se uči o stručnom znanju. Ili primjer sa kuhanjem koji je naveden ranije. Čovjek se mora ugledati na druge kako bi pribavio iskustvo za sebe. Ovo je korisno prilikom obrazovanja za praktična zanimanja. Mnoga zanimanja imaju tu zanatsku/praktičnu stranu koju polaznik mora da vježba. Ovo se, također, odnosi i na teorijske zone kao što je aritmetika. Učiti principe multiplikacije ne znači samim tim da neko to može izvršavati u praksi. Ovdje je riječ o vježbi, o onima na koje se ugledamo i primjerima iz prakse. To se još zove modeliranje.

Pod ovom tačkom dolaze naše moralne i etičke vrijednosti. Ovo mi nosimo sa nama podrazumijevajući i izražavajući to samo u specijalnim situa-

cijama. Veliki dio socijalnog rada govori upravo o radu na etičkim i moralnim vrijednostima. U norveškom društvu imamo, jasna etička pravila o tome da djeca ne smiju da pate. To se zove „sve najbolje za djecu“. Socijalni radnici predstavljaju jedno od zanimanja koje pazi na to da djeca dobiju najbolje uslove za njihovo odrastanje. Ako djeca nemaju takve uslove onda će se ona smjestiti u posebne institucije i domove gdje će odrasli preuzeti ulogu odgajatelja. Kako se ova procjena odvija, često je nerazumljivo i neizrecivo. Znanje o vrijednostima često sjedi u tijelu; mi samo „znamo“ to.

Treće, gdje spadaju sva područja koja nisu dobila svoje pravo glasa i koja čine šutnju. Ovo se odnosi i na individue i na grupe. Čovjek može reći da je historija žene dugo bila u jednoj takvoj zoni. Zbog strukture vlasti žene dugo nisu imale pravo glasa. Prijedlog Chervis Kramarae (1980., str. 444) je bio da su žene postale grupa koja je osuđena na šutnju, misleći pri tom na *muted group theory*, sa muškarcima kao dežurnim čuvarima komunikacija: *gatekeepers of communication*. Prateći Kramarae žene šute zato što nemaju zvanično priznat vokabular gdje one mogu izraziti svoje iskustvo. Dalje, Kramarae je mišljenja da riječ koja je cijelo vrijeme zanemarivana i nije bila izgovorana, nakon izvjesnog vremena, postaje nezamislava. Nakon izvjesnog vremena pojedinac počinje da sumnja u svoju ličnu iskustvenu osnovu.

Ovo se odnosi, također i na druge grupe u našem društvu koje ne dobijaju svoj glas i svoje iskustvo da ih predoče i iskažu. Ovdje mislim na grupe kao primaocice socijalne pomoći, osobe koje imaju kontakt za službom dječije zaštite, hendikepirane osobe, psihijatrijske pacijente, izbjeglice, strance i one koji traže azil, da spomenemo samo neke. Neko može reći da forma šutnje koju nose ove grupe nije neka forma ličnog izbora nego više kao nešto što donosi socijalno i društveno uređenje. To ne daje prostora za dodatno objašnjenje ili oni ne spadaju u ono interesantno.

Četvrto, kao četvrti aspekt znanja imamo šutnju koja je *skrivena*, ali ima snagu. Ova forma šutnje može sadržavati više nego samo mišljenje. Postupci su kao čirevi, kad ih čovjek probuši ne zna šta će iz njega izaći (Levin, 2001a). U trenutku kada šutnja prestaje, postupak dobija specijalno mišljenje. Činiti ono neizrecivo vidljivim (ili čujnim) postaje socijalnom realnošću gdje čovjek može imati interakciju. Izraelski profesor sociologije i antropologije, Don Handelman, opisuje kako odsustvo prisustva mora biti usmjereno prema boravištu (Handelman, 1998, str. 4).⁵ Osjećaj oko postupaka ležao je latentno u smislu da se to podigne manifestno. Psiholog, Anbjørg Ohnstad (2004), ističe da su u tom trenutku lezbejka ili homoseksualac

⁵ "... the absence of presence must be turned into the presence of absence ...". (Handelman, 1998, str. 4).

izvan kontrole i da su kategorizirani što je teško okrenuti i ići nazad. Zbog toga je najbolje izabrati šutnju kako se ne bi bilo plasirano u neku od kategorija. To je konačno. Šutnja daje mogućnost i fleksibilnost.

Često je ono što se dešava jedna vrsta terapije gdje osjećaji funkcionišu kao čudovište koje je progutalo one koji su došli iznutra. U knjizi *Tilbakereisen*, u slobodnom prijevodu *Putovanje nazad* (Axelsen i Bakke, 1991.), ovo je terapijski i klijentov projekt. Naime isturiti naprijed one događaji iz klijentovog *backgrounda* i koji čine da se on ili ona osjećaju loše i koji utiču na to da čovjek izvršava destruktivne radnje (naprimjer, alkoholizam i neprimjereni sex na otvorenom). Eva Axelsen i Sissel Bakke (pseudonim) uspijevaju zajedno rasplesti misteriju oko toga šta se desilo u vezi sa napadom sa očeve strane. Kada se ovi događaji izraze/izgovore onda oni gube svoju negativnu snagu. Oni su kao trolovi (bića iz nordijske mitologije – prim. prev.) – koji ne podnose danjsku svjetlost. *Background* postupaka doprinosi nevidljivosti.

Jedan od elemenata može biti da je ono prikriveno povezano za osjećaj krivnje. Osobe koje su doživjele traumatske situacije, (kao primjer možemo uzeti gubitak voljene osobe), mogu osjećati krivnju zbog smrti voljene osobe. Gledano izvana ova vrsta osjećanja može biti bez korjena u stvarnosti. Ali, iz ugla same persone radi se o sljedećem: „Je-

sam li ja uradio tako i tako. Zašto sam to uradio tako i tako?“ U takvim situacijama šutnja o fenomenu može biti bliska – ne kao svjesna radnja, ali više da se ne otvara cijeli „paket“ bolnih sjećanja i osjećanja (Levin, 2001a). Otvoriš li jedno onda dolazi drugo, jedno za drugim. Ovo se može odnositi i na iskustva iz rata kao traumatski događaji iz svakodnevnice; događaji koji uzrokuju šutnju, samim tim su još uvijek aktivni.

To je upravo ono o čemu govore situacije u kojima se postupa, kao naprimjer, situacije kada socijalni radnik pomaže klijentima da svoje teške životne prilike gledaju drugim očima. Često se to kaže: obraditi traumatske događaje.

Drugi element, koji se nalazi prikriven i ispod pojavnosti je osjećaj *stida*, jer on može voditi šutnji. Neko se stidi iz određenih razloga za primjer možemo uzeti osobu koja je zlostavljana. U pozadini takve perspektive Helen Epstein (1979.) je došla do toga da oni koji su preživjeli Holokaust svojoj djeci objašnjavaju da su logoraški brojevi utetovirani na njihovim rukama u stvari telefonski brojevi. Na taj način oni izbjegavaju govoriti o traumatskim događajima i historija se nastavlja kao zbir prikrivenih činjenica. Razlozi koji za rezultat imaju šutnju ili lažno objašnjenje mogu biti različiti, a jedan od njih može biti stid (Levin, 2001a). Stid je uvijek socijalan.

Ova vrsta šutnje je gledano iz površne perspektive nevidljiva. Ali, šutnja može biti dio historije. Šutnja govori o onome što nije rečeno (Levin, 2001a). Watzlawick mfl. (1967.) je govorio o tome da je nemoguće ne komunicirati. Šutnja može biti karakteristika određenog fenomena (riječi i osjećanja za koja ne postoje riječi). To može biti, također, nešto što je više ili manje pritiskano kroz društvenu strukturu moći i socijalni sistem. To može biti nešto što osoba radi dobrovoljno (redovnici i časne sestre). To može biti nešto što je pritiskano lično ili od drugih, naprimjer od društva (tabui ili doživljaji iz rata sa kojima se pojedinac ne može integrisati ako su događaji i doživljaji nastavljeni biti tajna). Za šutnju se može reći da je dijelom nanijeta od sebe lično, a dijelom od drugih. Ali, nakon izvjesnog vremena i kako vrijeme prolazi, šutnja sve više i više postaje dijelom socijalnog sistema. Mi ne možemo ili ne želimo, možda, vidjeti ono na šta nismo prisiljeni da vidimo. Ovo može ići zajedno sa našom kulturom – u formi različitih tabua – izraženoj na način da ne želimo da se odnosimo prema nečemu (Leira, 2003.). Ovo čini događaje izuzetno teško vidljivim. Mi možemo pokušati razabirati između onog bez riječi, onog neizgovorenog, onog tajnog i onog sakrivenog. Teoretiziranje oko ovih zona mora se nastaviti. Komunikacija koja se nalazi u onom neizgovorenom, tajnom i skrivenom, doprinosi našem ra-

zumijevanju teorijsko znanstvenih pitanja i to na interesantan i do sada još uvijek neistražen način. Australški socijalni radnik, Jan Fook (1996.), govori o intuiciji u sličnim odnosima – kao nečemu važnom za osvjetljavanje signifikantnih faktora koji mogu izgledati tako kao da ne idu logično zajedno.

Profesionalno prosuđivanje

Bilo je to davno, kada sam na koži prepoznala mrlje\fleke koje su izgledale opasno i odlučila da potražim stručnu pomoć. Htjela sam da se osiguram da li moram vršiti neki operativni zahvat. Nakon pregleda dermatolog je izjavio sa velikom sigurnošću: „To nije opasno.“ „Kako to znate?“ pitala sam. „To me naučila moja tridesetogodišnja praksa,“ odgovorio je. Moje pitanje moglo je biti: „Koju vrstu znanja imaš kada možeš sa takvom sigurnošću tvrditi?“ Njegov odgovor mogao je biti: „Sa mojim povjerljivim i vještim znanjem ja mogu tvrditi da ovo nije opasno.“ Pretpostavila sam da je on povjerljivo i vješto znanje stekao kroz znanje o tvrdnji pa i o tome kako izgledaju opasne fleke. Sada je takvo vrijeme da dermatolog ne može prepoznati opasnost promjena na koži, te ih mora vidjeti u različitim varijantama kako bi na kraju mogao reći: „Ovo nije opasno.“ Znanje o tvrdnji je bilo integrirano u jedno znanje o iskustvu, koje se

ranije zvalo provjereno znanje i konačno znanje. Isti način je primjer sa dermatologom, gdje je on kombinovao svoje teorijsko znanje sa iskustvom. Riječ je o rasuđivanju.

Rasuđivanje govori o integriranom znanju. Donald Schön (1983, 1987.) ovaj primjer želi nazvati „refleksija u djelovanju“. Schön želi da kroz svoj *naming and framing* ogradi područje znanja praktikanta. Iskustveni praktikant stvara mišljenje integrirajući područje problema i situaciju u kojoj se problem pojavljuje. Rješenje problema se nalazi kroz jednu takvu interakciju. Znanje koje praktikant posjeduje nije od takve vrste da ono odgovara svim eventualnim slučajevima u koje dolazi praktikant. Riječ je o jednom tipu znanja odnosno novom stvaranju znanja (Molander, 1993.). Neko koristi ono za što Annfelt koristi izraz: „uradio je kao lijevom rukom“, što je više nego egzaktno pravilo koje odgovara svim slučajevima svih vrsta (jer se oni ne nalaze – situacija se cijelo vrijeme mijenja). Znanje se ne može učiti ako se koristi samo teorija (Molander, 1993., str.144). Ovdje je riječ o učenju posmatranjem.

Znanje u toku rada ima svoju bazu u ljudskom iskustvu. Čisto teorijsko pitanje je primjena generalne teorije i generalnih pravila. Prateći Schöna (1983., str. 138) iskustveni praktičar ima čitav set pravila, slika, objašnjenja i radnji. Nešto dolazi

iz ranijeg iskustva na čemu je neko radio, a drugi grade na iskustvu naslijeđenom kroz životne škole. Teorijsko znanje je često sekundarno i ono dolazi nakon formulacije problema, kaže Schön (1983.). Personalno mislim, u situacijama kada je znanje integrirano, ne može se koristiti vremenska osa da bi se nešto izrazilo, kada dolazi i nakon čega dolazi. Onda imamo stručnu procjenu pomenutih fleka po tijelu, odnosno kao interakciju onoga što je ljekar čitao u knjigama i onoga što je on naučio u svojoj tridesetogodišnjoj praksi. On koristi ranije stečeno iskustvo i koristi ga u sadašnjoj situaciji. Ranija iskustva nalaze se u ljekarovom repertoaru, kaže Schön (1983.). On koristi znanje kao osobinu. Različiti primjeri nisu potpuno identični, ali oni podsjećaju međusobno i oni su različiti primjeri istog fenomena. Schön ima primjer koji dobija jednu vrstu presedana za kasnije slučajeve. Ovdje je riječ o uvježbanom uočavanju i znanju kao jednoj formi za pažnju (Molander, 1993.). Kada je znanje u postupku potpuno integrirano onda ono može izgledati kao umjetnost.

Na sličan način nam pokazuje Unni Berven (2004.), kada ona istura naprijed procjenu radnika dječije zaštite o preuzimanju brige, da socijalni radnici procjenjuju dječiju situaciju koristeći ranija slična iskustva. Oni izvršavaju prosuđivanje. Nema jasno izgovorenih pravila o tome šta treba da bi djeca preselila. Mogu biti ekonomski odno-

si, ali nije obavezno da bude samo to. Mogu biti emocionalni odnosi, ali ne mora da znači da je samo to. Ono što Berven nalazi, gledajući po procjeni razuma, ona je sakupila u izrazu *samoincijativan* zaključak. Ono na što ona polaže posebnu pažnju je to da će djeca odrastati u situaciji opterećenoj „socijalnim uređenjem“. Berven to povezuje sa pojmom Charles Horton Cooleya (1902.), a radi se o pretpostavljenoj situaciji. Djeca će znati da su majka i otac osobe koje se bave staranjem/brigom, te da će u svakom slučaju neko od njih dati djeci hranu, odjeću i pokazati neki vid ljubavi. Socijalni radnici imaju normativno razumijevanje o tome kako treba da izgleda jedna porodica i koje zahtjeve imaju djeca. Ako zahtjevi nisu zadovoljeni onda će se djeca probati premjestiti. Pretpostavka je zajedničko spominjanje o tome šta socijalni radnici procjenjuju u svom razumu (Berven, 2004.).

Ovdje je važno pitanje da li socijalni radnik razmišlja dok izvršava svoj sud/rasuđivanje (Tronvoll, 2004.). Može se očekivati da je socijalni radnik u ovim stvarima ekspert. Dreyfus je zastupa razumijevanje da ekspert ima integrirano znanje i da je ono jedan dio nje lično. Na taj način ona ne razmišlja kada djeluje. Ovdje njoj pomaže Schönova terminologija. Riječ je o refleksijama djelovanja. Isto kao pragmatičar, John Dewey, Schön smatra da je mišljenje također radnja.

Razum se izražava u svakodnevnom životu gdje koristimo stručni razum, kaže medicinska sestra, Herdis Alvsvåg (2002., str. 208). Radi se o tome da se ispravan način razumije i da se djeluje na osnovu toga. Osobe sa dobrim ispravnim, razumnim prosuđivanjem često zovemo inteligentnim. Razum i ispravan način postupanja koriste i socijalni radnici. Pravnici koriste razumne ljude i preko razuma postoji zakon o razumu iz 1917. (Alvsvåg, 2002.). Ako neko samo slijepo prati zakonske odredbe, može se desiti, kaže Løgstrup (1956., str. 70), da taj neko ne prati zakonske intencije. Razum se koristi kada se ne mogu koristiti jasni zakoni i pravila.

Međusobno razumijevanje

Schönov važan doprinos bio je ukazati na znanje i refleksiju kao interakciju između osobe i radnje. Da su ove interakcije procesi pokazuje se očigledno kroz njegovo ukazivanje u *in action*. Nije teško vidjeti da je na Schöna uticao Deweysov teorijski doprinos gdje su radnje i procesi važne analitičke perspektive.

Refleksije koje čine profesionalci, dešavaju se kao aktivnosti između pojedinca i stvari, npr., džez instrument - u ovom slučaju interakcija (međuzavisnot u odnosu) ili aktivnosti između pojedinca i

onih drugih koji su prisutni. U ovom slučaju interakcija se odvija između umjetnika i onih kojima on svira – muzičar dobija osjećaj zavisno koji je pravac u muzici u pitanju, kaže Schön (1983.). Schön je opterećen i onima koji uče i onima koji prenose znanje i akcijom i interakcijom, gdje su pozicije različite i gdje se dešava interakcija između kolega i istomišljenika.

Norveški profesor, Harald Grimen (2004.), objašnjava da je, radeći kao referent na Univerzitetu u Bergenu, procjenjivao da li studenti mogu dobiti skraćenje na kursu uzetom na drugim Univerzitetima. Posao se sastojao u održavanju sastanaka na kojima se raspravljalo o sistemu pravila i pronalasku jasnih pravila upravo *za ovaj slučaj*. Često su slučajevi koji su dolazili u njegovu kancelariju bili specifični tako da se nisu mogli obrađivati po sistemu pravila. Nakon što bi održao sastanke na određenu temu slijedilo je aktivno djelovanje između uposlenika o tome kako tumačiti određeni slučaj. Oni su probali pronaći sve ono šta je objavljeno, a što je obrađivalo upravo ovaj slučaj. Malo pomalo svako je počeo da gradi svoje sopstveno mišljenje. Grimenova poenta ovdje je da se korištenje sopstvenog individualnog razuma dešava u interakciji sa drugim kolegama. Korištenje razuma se dešava i kod pojedinaca i u korelaciji između individua. Čovjek, precizno rečeno, prosuđuje (Alvsvåg, 2002). Radi se o jasnom interakcionom

aspektu koji se često ne koristi. Unutar struke, odnosno predmeta dešava se interakcija između kolega. U tom kontekstu postavljaju se pitanja: „Šta misliš šta je prihvatljivo u ovom predmetu? Koji savjet ćemo dati?“

U ovoj vrsti interakcije čovjek se savjetuje sa ranijim odlukama u kojima situacija i predmet imaju karakter presedana. Čovjek objašnjava ranija iskustva i zajedno ih drži sa ovim aktuelnim. Također, ovdje se dešavaju procesi gdje se koristi razum u interakciji sa drugim ranijim primjerima.

Alvsvåg koristi izraz „međusobno razumijevanje“. Ona kaže: „Iskustva se mogu dijeliti i protežirati kolegama u zajednici gdje jedni mogu učiti iz iskustva drugih dijeleći razumne procjene ... rasuđivanje/prosuđivanje je zajedničko i intersubjektivno“ (Alvsvåg, 2002., str. 213). Često je rasuđivanje nazivano javnim mnijenjem. Ali u ovim procesima rasuđivanje ide u nešto drugo u odnosu na ono privatno. To se dijeli. Lične polazne tačke se osuđuju od drugih koji se odnose prema njima. Tako se na kraju odluka donosi nakon što je uspostavljena interakcija sa samim sobom i sa drugim osobama iz struke. Kao dodatak dolazi interakcija sa ranijim iskustvom, zakonskim regulama i situacijama koje su dobile status presedana.

Mnoge strukovne grupe koriste rasuđivanje u svojim procjenama. U jednoj studiji o procjenama

pravnik u predmetima vezanim za dječiju zaštitu ističe se da ženski pravnik koristi svoje iskustvo majke kada koristi pravna pitanja vezana za djecu (Moseng, 1998.). Moseng kaže da ona ne povlači svoja personalna iskustva kada radi na pravnim pitanjima, ali kroz izvršene intervjuje dolazi do zaključka da je upravo to ono što se dešava.

Razum ne znači slučajnost. U nekom kontekstu razum se promatra kao loša stvar. Lars Inge Terum (2003.) je pokazao i dokazao da razum, korišten prilikom plaćanja za uslugu pružanja socijalne pomoći, vodi tome da klijenti sa istom vrstom problema dobijaju različitu isplatu.

U FO strukovnim etičkim pravcima kaže se da socijalni rad pretpostavlja posjedovanje mogućnosti za strukovno i moralno rasuđivanje i korištenje razuma. Koristiti razum znači moći odmjeriti između različitih interesa i obzira. Ova moć rasuđivanja integriše strukovnu procjenu konkretne situacije sa etičkim vrijednostima struke i ukupnog ponašanja. Ovakva razmatranja zahtijevaju pokornost i mogućnost da se drugi sasluša. To stoji u osnovnim etičkim dokumentima struke FO.

Pozajmljeni predmet?

Ovo pitanje postavila je Harriet Holter 1960., u prvom broju Časopisa za društvena istraživanja.

Tamo je ona imala jedan članak pod naslovom „Je li socijalni rad profesija?“ U to vrijeme obrazovanje socijalnih radnika u Norveškoj bilo je u svom slabom početku. Članak govori o dvije empirijske studije – o danskim i o norveškim socijalnim radnicima. U navedenom članku ona postavlja mnoga pitanja koja su još uvijek relevantna. Može izgledati prilično neobično da polje struke nema riješene za osnovne elemente koje Holterova istura naprijed. Možda to ide zajedno sa onim što ja ističem ovdje, naime, da je riječ o jednom predmetu sa uzbudljivim poljem koji je postavljen u velike probleme koje treba riješiti. Uzbudljivo polje više se odnosi na predmetne karakteristike i identitet nego na problematične strane predmeta. Ako govorimo o problemima predmetnog polja onda je do predmeta da radi na tome da se promijeni tako da to ne bude dio problema. Ali kada je riječ o uzbudljivom polju između različitih dimenzija onda je to više pitanje koje se odnosi na naše razumijevanje prakse koju mi zovemo socijalni rad. Onda to postaje naš problem više nego problem koji se tiče samog predmeta.

Holterova naziva socijalni rad pozajmljenim predmetom. Šta ona podrazumijeva pod ovim izrazom? Predmetno polje je građeno tako da se znanje integrira iz niza drugih predmetnih zona koje se često zovu bazni predmeti. Bazni predmeti mogu biti psihologija, sociologija, socijalna antropologi-

ja, pravo, filozofija i slično. Međutim, je li ova podjela unutar baznih predmeta i primijenjenih predmeta potpuno jasna u onoj povezanosti o kojoj mi govorimo ovdje? Koji to predmet pozajmljuje od drugog predmeta, a koji to ne čine?

Socijalni rad nije jedini niti po jednom osnovu u „pozajmljivanju“ od drugih područja znanja kako bi stvari postavio u stručnu zonu. Postoje mnoge ovakve primijenjene stručne zone kao što je, na primjer, primijenjena nauka o jeziku. Tamo se koriste bazni predmeti koji se preformiraju u pedagoške procese (Andenæs, 2004.). Jedna druga primijenjena zona je medicina. Medicina uzima svoje znanje iz biologije i hemije sa jedne strane te psihologije i psihijatrije, sa druge strane. Udarna širina između ovih područja je velika. I medicina isto tako pozajmljuje svoj naučni fundament.

Svi su predmeti, vjerovatno, pozajmljeni predmeti. Iluzija je vjerovati, da psihologija ne pozajmljuje od drugih stručnih područja. Šta sa onom svom tehnikom koju psihologija koristi u eksperimentima – zar to nije pozajmljivanje? Kada psihologija koristi upitnike, odakle ih pozajmljuje? Iz sociologije? Ili kada se koristi statistika – ko može reći ko je pošiljalac? Filozofija koristi znanje iz literatue, historije, itd. Ja sam upravo pročitala jedan članak iz oblasti nauke o muzici gdje je korištena fenomenološka perspektiva simboličkog interakcionizma kako bi se analizirali određeni podaci. Onda

nauka o muzici ne govori samo o muzici, nego i o socijalnoj psihologiji. Nauka o muzici u najvišem nivou pozajmljuje iz tehnike. Hemija, zar to nije pozajmljeni predmet? Dosta toga donosi se iz tehnike i fizike? Odontologija koristi puno hemije i fizike kako ne bi govorila o tehnicima.

Kada socijalni rad pozajmljuje različite elemente od svakoga po malo zbir postaje „malo od svega“ (Dahle, 1992.). U medicini to nije tako. Kada medicina pozajmljuje onda suma nije malo već puno od svega. Poenta Holtersove je da je medicina nešto više upravo iz razloga što uzima sa različitih mjesta kako bi oformila predmet. Socijalni rad gubi u istoj operaciji. Odgovor na pitanje koliko su različiti socijalni rad i medicina u ovim procesima, mora se tražiti na drugim mjestima.

Šta radi socijalni rad kada pozajmi od drugih predmeta i učini to znanje svojim? Zvuči malo čudno ali to što se radi je socijalni rad. Postaje li psihologija psihologijom kada je neko koristi? Ili, odgovarajuće pitanje koje se odnosi na sociologiju? U socijalnom radu uzimaju se elementi iz niza predmetnih zona koji se koriste za podršku, između ostalih iz psihologije, sociologije, političkih nauka, prava i filozofije. Na više načina to isto dešava se u niz situacija u svakodnevnom životu. Možda malo čudno, ali šta se dešava kada neko pravi kolače? Brašno, šećer i jaja završavaju u tijestu koje se lijepo mijesi, i sa tim su prestali biti pojedinač-

ni sastojci i postali su nešto drugo, prvo tijesto, a onda kolači. Metafora nije baš najbolja, ali ja već čujem viceve koji će doći kao rezultat ove povezanosti. Činjenica je, međutim, da je ovo to što se često označava kao međupredmet u stručnom jeziku. I socijalni rad je višeznačan u svojoj esenciji. Višeznačnost se razlikuje od višepredmetnosti tako što se predmeti obustavljaju isturati kao nešto slično što oni rade u višepredmetnosti.

U jednom veoma korisnom udžbeniku unutar osnovnog obrazovanja iz socijalnog rada, *Social Work Process*, stoji da socijalni rad treba znanje o četiri različita područja: *individua*, njeno ponašanje i mustre adaptacije; *situacija*, društvo sa svojim institucijama; *transakcionalni pojmovi*, pojmovi koji mogu ilustrirati ona djelovanja koja nalaze mjesto između individua i okoline i koje unapređuju ili sputavaju rast i razvoj; *pregovori* kao proces, što uključuje i proces rješavanja problema i specifične interventne modele (Compton i Galaway, 1984., str. 10).

Compton i Galaway (1984.) su mišljenja da znanje o prve dvije tačke (individua i društvo) se mogu bazirati na znanju koje je proizvedeno unutra druge društvene nauke. Međutim, transakcioni pojmovi koji ilustruju djelovanje između individue i okoline, i njihovog posredovanja/pregovaranja kao procesa, primarna su odgovornost socijalnog rada. Saradnja između individua i okoline i posredovan-

je koje involvira rješenje problema, obrađuje upravo to šta jedan radi sa znanjem onih drugih. „I razvoj pojmova i sistematizacija znanja iz praktičnih vježbi su zbog toga centralni u istraživanju socijalnog rada“ (Hansen, 2001., str. 56). Seltzer mfl. (1995.) je napravio jednu multidisciplinarnu studiju o davanju ekonomskih savjeta i pregovaranju u Kancelariji socijalne pomoći. Ovdje se jasnim čine vrijednosti od cjelovite i višestruke perspektive za socijalni rad. Vanjski okvir pregovarača pokazuje se u formi društvenih pozadinskih faktora i zakonskih osnova psiholoških posljedica dužničke krize. Sadržaj posredovanja i način napretka socijalnog radnika gledano u profesionalnoj perspektivi za socijalni rad ilustruje se i produbljuje uz pomoć jednog više antropološkog tumačenja.

Moje je mišljenje da sve ovo što će istraživanje u socijalnom radu pokazati, neće stajati na putu da se pokaže da istraživanje o individui i društvu dolazi od socijalnog rada i da je na istoj liniji sa drugim naučno-društvenim stručnim područjima. Ovaj proces je već počeo.

Literatura

Annfelt, Helle, 1994. *Kunnskap som premiss for endring/Znanje kao premisa za promjenu*, Izvještaj br. 15., Institut za socijalni rad i nauku o zdravlju, NTNU;

Herberg, Eva Bertling, 2001. Å være i praksis, og lære av det/Biti u praksi i učiti iz toga, HiO – Izvještaj o magistarskom radu 9;

Molander, Bengt, 1993. *Kunnskap i handling/ Znanje u djelovanjima* Göteborg: Diadalo;

Polanyi, Michael, 1996. *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul;

Schön, Donald A., 1987. *Educating the Reflective Practitioner*, San Francisco: Jossey-Bass.

Poglavlje 4

Osoba u situaciji⁶

Odnos između individue, grupe i društva je obrađen u Poglavlju 1, kao jedno od uzbudljivih polja u kojima je plasiran socijalni rad. Je li individua/grupa ili društvo ono na čemu se fokusira socijalni rad? Ideja o uzbudljivom polju govori o tome da je fokus usmjeren između dvije različite dimenzije (individua/grupa i društvo) upravo da bi se uhvatila cjelina. Ali, šta to podrazumijeva? Je li u redu fokusirati na više stvari istovremeno?

Centralno pitanje koje je pratilo socijalni rad tokom cijele njegove historije je upravo to je li čovjek ili društvo koji su u polaznoj tački problem? U produžetku neko može upitati: Jesu li bolesni

⁶ Važno je podsjetiti da se ovdje pod pojmom „osoba u situaciji“ podrazumijeva kolektiv.

društvo ili čovjek? (Soydan, 1993., str. 19). Odgovor je: I jedno i drugo. Kada pogledamo historiju socijalnog rada onda vidimo da je ona opterećena hrvanjem ova dva pojma. U različitim periodima različiti dijelovi su isticali u prethodnim poglavljima.

Čitalac će vidjeti iz diskusija koje će izaći na vidjelo u ovom poglavlju da je ovdje analiza o socijalnom radu pozivana u pomoć. Moje je mišljenje da je došlo vrijeme za podsjećanje o pojmu „osoba u situaciji“ kao cjelini analize o socijalnom radu. Ono što je važno ovdje podvući je da ova dvojna podjela kod „osoba u situaciji“ predstavlja dvije noge socijalnog rada na kojima je on stajao tokom svoje cijele historije. Socijalni rad se više oslanjao na nogu „osoba“, a u kraćim periodima na nogu „situacija“. Ali kombinacija ova dva dijela je bila zastupljena cijelo vrijeme. Danas se možda prije može govoriti o kontekstu „individua ili grupa“.

I majka socijalnog rada, Mary Richmond i Amerikanac, Gordon Hamilton, koji se pojavio nešto kasnije, bili su opterećeni odnosom između osoba i njihove okoline, ali na malo različit način. Richmond (1917. i 1922.) daje prednost odnosu između klijenta, njegove porodice i njenog konteksta na jedan statički način u odnosu kako to čini, naprimjer, Hamilton, koji to radi više dinamički: „Čovjek se sastoji od osobe i situacije ili subjektivne i ob-

jektivne stvarnosti koja je cijelo vrijeme u interakciji“ (Hamilton, 1951., str. 3).⁷

Interakcija između jedne ili više osoba i njihove okoline – i one međuljudske i one fizičke – čini jedinstvenu cjelinu. Problem je, po Hamiltonu i individualni i socijalni. To je nešto što čini da je jedan predmet (*a case*) za nas uvijek sastavljen od unutrašnjih i spoljnjih faktora (Hamilton, 1937., str. 147). Vanjski faktori se kasnije označavaju kao ono što se veže za okolinu/*environment* životne prilike (Hamilton, 1951.). Hamilton nastavlja dalje tvrdeći da se ne može razumjeti problem siromaštva bez dovoljno znanja o tom fenomenu, te da čovjek ne može obrađivati probleme u ponašanju ljudi bez da poveže ekonomske i socijalne faktore. Ovdje je važno precizirati da je riječ o okolini ili kontekstu u kojem se osobe nalaze. Posmatrati, naprimjer „osobe u situaciji“ kao odnos između klijenta i onoga koji obrađuje predmet, bilo bi suženo gledanja na problem.

Sa Hamiltonom dolazi, također, jedan fokus na druge metode u odnosu na ono što je *social case work*, isto kao što je socijalna akcija, društveni rad i socijalni grupni rad. Rad se sastoji i od direktne obrade što je, prateći Hamilton, usmjereno prema individui, ali je i indirektan i ona ga zove

⁷ “... the human event consists of person and situation, or subjective and objective reality, which constantly interact “. (Hamilton, 1951., str. 3).

environmental manipulation. Time je Hamilton imala namjeru, između ostalog, postaviti osobe u bolju društvenu okolinu, kao što to može biti porodica koja usvaja djecu. Hamiltonova je predstavnik onoga što se često zove psihosocijalni model u socijalnom radu, što je svrstava, rame uz rame, sa drugim poznatim ranijim socijalnim radnicima kao što su Florence Hollis i Helen Perlman.

Psihosocijalni model pripada onome što se zove dijagnostička škola. Taj pravac povezuje se sa teorijom Sigmunda Freuda. Međutim, Freudovo učenje nailazi na otpor u socijalnom radu. Novofreudovci su kritikovali Freuda zbog njegovog snažnog oslanjanja na unutrašnje snage individue i zbog njegove orijentacije da manje uzima u obzir uticaje vanjske okoline i slično. Otto Rank je raskinuo sa Freudom krajem dvadesetih godina XX stoljeća. Američka socijalna radnica, Jessie Taft, je bila dugo vremena u grupi oko Ranka. Ona je imala dobro obrazovanje iz Chicaga, a George Herbert Mead, joj je bio mentor na njegovom filozofskom odjelu. Kada je odbranila doktorsku disertaciju, 1913. godine, ona je željela, kao i mnoge druge žene tog vremena, da radi sa nekim ko je uticao na promjene u svijetu u kojem se živjelo (Levin i Trost, 2005.). Ona je kontaktirala Richmondovu s ciljem da dobije posao kod nje (bilo je to 1917.), ali je dobila odbijenicu. Uči *social case work* (radi

na socijalnom slučaju\predmetu) rekla joj je Richmondova. Taftova je startovala u psihologiji i dobila je privremeni posao, a 1934., ona je dobila stalno zaposlenje u oblasti socijalnog rada.

U međuvremenu Taftova je puno radila sa Rankom (jedan period ona je bila Rankov pacijent). Mnogo toga pokazuje da je Taft uticala na Ranka da prekinje sa Freudom. Taft (1933-1962) je najviše poznata po tome što je počela sa funkcionalnom školom. Sukob između psihosocijalne (dijagnostičke) i funkcionalne škole jedno vrijeme je bio izuzetno gorak. Bila su to dva glavna pravca unutar socijalnog rada u periodu prije Drugog svjetskog rata. Oba su se gradila na teoriji psihoanalize ali sa različitim porijeklom. Sukob između njih bio je naprasit i najblaže rečeno nepomirljiv. Ovo je tako očigledno i jasno došlo do izražaja na jednoj konferenciji održanoj 1938., gdje je sala za ručavanje hotela u kojoj su učesnici odsjeli bila podijeljena na dva dijela. Zvuči kao anegdota činjenica da kada su učesnici konferencije dolazili na doručak konobari su ih pitali na kojoj strani žele sjediti: dijagnostičkoj ili funkcionalnoj? (Pettersson, 2001.).

Na prvi pogled moglo je izgledati kao da je nesaglasnost između grupa govorila o teoriji i tehnici. Međutim, osnovni konflikt ticao se upravo odnosa između čovjeka i okružujućeg konteksta u formi

društva i države i posljedica koje jedan takav pogled može imati u rješavanju problema.

Funkcionalisti su bili više opterećeni društvom nego što je to bila dijagnostička škola – bez obzira što su „osobe u situaciji“ važile za oboje. Socijalni radnik je onaj koji pomaže klijentu sa njenom ili njegovom socijalnom funkcijom, odnosno individua ima interakciju sa okolinom – to je mala grupa i/ili društvo (totalna personalnost u totalnoj situaciji). Prije socijalnog rada to se zvalo *socijalno funkcionisanje/social functioning* (Butrym, 1979.). Pogrešna razumijevanja mogu biti mnoga, jer se sve ovo lahko može miješati sa normativnim funkcionalizmom (Levin i Trost, 2005.). Značenje socijalnog funkcionisanja u ovim povezanostima su više u pravcu toga šta je to što funkcionise i šta je posao socijalnog rada (Taft, 1933-1962). Harriet Bartlett kaže o socijalnom funkcionisanju da je to „odnos između sposobnosti individue i zahtjeva okoline“ (Bartlett, 1970., str. 116).

Ako se u pojam socijalnog funkcionisanja ubaci značenje po kojem problem ide *zajedno* sa osobom i okolinom, onda se i rješenje mora nalaziti tamo, kaže Zofia Butrym (1979.). Čovjek ne može pomoći beskućniku samo tako što će, takorekući, prerađivati njegove unutrašnje procese. To ne znači da se klijent gleda kao pasivna žrtva okolnosti u kojima se dotična osoba našla. Bivši bri-

tanski socijalni radnik, Octavia Hill, ističe da neko nije formiran samo uticajem okoline, nego je njegova forma i doprinos davanja. Riječ je o interakciji između osobe i njene okoline i između okoline i osobe. To ide obostrano (Maurice, 1913.). Na kraju treba reći da funkcionalizam unutar socijalnog rada nikada nije dobio moć koju je dobio dijagnostički model.

Jedinstvo analize

U raspravama o socijalnom radu kao naučnoj disciplini ili identitetu socijalnog rada, postavljaju se mnoga pitanja, poput onih: Šta znači jedinstvo socijalne analize za socijalni rad? Vladajuća ideja glasi da što je bolje definisano jedinstvo analize određene discipline utoliko postoje veće mogućnosti za prestiž određenog predmeta. (Soydan, 1993., str. 10). Soydan predlaže da fokus socijalnog rada bude i čovjek i društvo. Lično mislim da je odgovor ovdje – fokus na odnos između individue/grupe i društva. Hoće reći da je čovjek ovdje razumljen socijalno ili kao individua/grupa, postavljen u svojoj društvenu povezanost.

Pår Nygren (2000.) razmatra pitanje objekta istraživanja socijalnog rada i tvrdi kako se ne radi o istoj vrsti predmeta istraživanja. Nygren nastavlja u smislu kako objekt ispitivanja u socijalnom

radu ne postoji kao što je slučaj sa tradicionalnom psihologijom i tradicionalnom sociologijom. „Zvanično“, kaže on, „socijalni rad je predmet društvenih nauka“ (Nygren, 2000., str. 28.) i on je mišljenja da zbog toga što je objekt istraživanja nejasan, može se postaviti pitanje naučnosti socijalnog rada. Članak, koji je izašao u časopisu socijalnog rada *Embla*, 2000. godine, probudio je velike (suprotne) reakcije od strane socijalnih radnika. I odgovori nisu izostali (vidi: Hansen, 2001; Fossetøl i Nyhus, 2001; Oltedal, 2001; Solem i Walløe, 2001.).

Moguće je da se nađe neko staromodan da postavi pitanje i u ovom milenijumu: Šta je *predmet* istraživanja? Prihvatljivije je pitati: Šta je jedinstvo analize, odnosno šta je u fokusu pažnje? Zajedno sa jedinstvom analize može se postaviti pitanje: Koja tumačenja i koji pregovorački instrumenti se koriste? Tradicionalna psihologija ima unutarnju/psihičku ljudsku strukturu kao temu za analizu, a tradicionalna sociologija ima društvo sa njegovom socijalnom strukturom. Tradicionalno jedinstvo analize socijalnog rada su osobe i grupe kao grupa/kolektiv i društvena situacija. Ovo je u ranijoj literaturi (publikacije Richmondove, Hamiltonove i Hollisove) izraženo tako kao da neko gleda na osobu sa potrebama. Osoba u situaciji je osnova perspektive relacija. Jedinstvo analize je, drugim riječima, višedimenzionalno. Kada Nygren traži

jednodimenzionalnost, što je prihvatljivo unutar tradicionalne psihologije i sociologije, time se ne obuhvata pitanje stvarnosti socijalnog rada. Nygrenov odgovor na pitanje čime se socijalni rad bavi, predložen je u istom članku koji govori o socijalnoj integraciji.

Danas su mnogi spremni tvrditi, kada se razgovara o društvenim uslovima, da je u redu fokusirati samo na individuu, a ne na to šta je sa ljudima. I sociologija i psihologija se kreću. Mi često razgovaramo i o sociologiji i o psihologiji kao da je to *jedan predmet*. Međutim, postoji niz polja koja se definišu kao sociologija i, isto tako, kao psihologija. Naprimjer postoji više od pedeset *research committees* unutar međunarodnog sociološkog udruženja da spomenemo samo neke: *poverty, social welfare and social policy, family research, history of sociology and women in society*. Svi oni pokrivaju različita polja i istovremeno se stavljaju pod isti šešir pošto imaju, sve su prilike, neke zajedničke osobine. Ne postoji neki zahtjevi za ove grupe koji su više slični ili jedinstveni. Istu raznolikost čovjek nalazi u drugim predmetima. Različiti predmetni pravci najbliže „govore“ međusobno. Ipak, neko će pronaći očigledne zajedničke osobine i među suprotstavljenim perspektivama.

Jedan dio kritike koji ide unutar, npr. psihologija ide za tim, da se mora povući kontekst upravo da

bi se razumjela ljudska psiha – što je jedan poen u istom pravcu, moje je mišljenje, kao polazna tačka socijalnog rada: individua/grupa gledano iz društvene perspektive. Time nije rečeno da su predmetna polja prekobrojna. Važna razlika je u tome da psihologija *može* birati – da radi sa relacijama između ljudi i da radi na unutrašnjem duševnom životu ljudi. Socijalni radnici imaju mnoge mogućnosti u oblikovanju svog posla. Ali, po mom mišljenju, socijalni radnik je postavljen da ima ono socijalno u svom poslu. Ovo se može uraditi ili eksplicitno ili implicitno. Važno je podsjetiti na pluralizam kada se tiče predmetnog oblikovanja i obaveznosti teorijskog i metodološkog mnoštva.

U naučnom diskursu koji ide između različitih dijelova predmetnih polja, mnogo toga se odnosi na to šta će biti jedinstvo analize, hoće reći šta će biti fokus pažnje. Kada sociolozi kulture izlaze sa svojom kritikom jednostrane tradicionalne psihologije o psihi njihov odgovor je upravo kontekst i interakcija. „Literatura sociologije kulture ima ambiciju staviti u prvi plan upravo usklađenost između osobe i okoline“ (Toverud, 2002., str. 36). Također, ovdje se odvija diskusija u vidu zamke sa uzimanjem samo jedne perspektive. Sociolozi kulture diskutuju problem fokusirajući i na psihi individue, usklađenost i kulturu, istovremeno. Pojam „kulturalna korekcija“, čiji je autor Oddbjørg Skjær Ulvika (2004.), a koji se koristi za razumi-

jevanje djelovanja roditelja koji usvajaju djecu hvata proceduralne povezanosti. Na toj tački sociologija kulture i socijalni rad imaju mnoga toga zajedničkog kada oboje stavljaju težište na proces i kontekst.

Sada se može reći da nije uvijek lahko odgonetnuti značenje kada neko kaže: „Osoba u situaciji“. Ako se ovo ne problematizira, može lahko biti da neko dođe sa onim što se na engleskom zove *lip-service*, dakle najviše, prazne riječi. Ponekad mislim da termin kontekst funkcioniše slično i danas. Čovjek može reći: „Ti moraš povući kontekst“ – i niko ti neće reći suprotno. Kada čovjek kaže riječ „kontekst“, nema potrebe govoriti nešto dodatno.

Ali šta je sa kontekstom ili odnosom koji je iz interesa? Je li to bliski kontekst, kao uslovi vezani za svakodnevnicu individue? Ili je to riječ o onim više društvenim uvjetima koji su određujući za to da je dotični došao tamo gdje je došao i šta ga sprečava da ide dalje? Ili su to fizički i ekonomski odnosi pod kojima živi individua? Za nekoga je kontekst relativan. Kada neko kaže da je sve zavisno od konteksta, onda gubi supstancu. Poznati primjer koji pamtim iz mog ranijeg obrazovanja je socijalni radnik koji je došao da nađe rješenje za frustriranost jednog muškog klijenta, koji je otkrio da je uzrok njegovih problema ugaona garnitura na kojoj je sjedio, a koja nije bila plaćena, te da mu

pomogne u sređivanju njegovog unutrašnjeg života. Ovaj primjer je često korišten kako bi se istaklo da neka osnovna potreba posebne vrste mora doći prva – bez obzira na sve. Ako to nije pokriveno onda se ne može razgovarati sa osobom o njegovom razvoju i personalnim odnosima kao takvim. U ovom slučaju potreba je bila ugaona garnitura.

Kada je u pitanju čovjek onda se kontekst mora gledati kao stroj za tkanje gdje konci tkaju jednu cjelinu. U ovoj perspektivi kontekst je nešto što individua zaključuje, a da okolina ne utječe na nju. Kultura i kontekst se definišu međusobno interpersonalno. Sociolog kulture, Michael Cole (1996.), govori o kontekstu kao relacijama, međudjelovanju i usklađenosti. Kontekst može biti socijalno, historijski ili kulturološki uvjetovan kako se on pokazuje kod Vygotskij (Skodvin, 1999.).

Te socijalno kulturološke perspektive su višepredmetne i mnogi predmeti/discipline postavljaju pitanje: šta je jedinstvo analize. U tom kontekstu socijalni rad nije izuzetak. Ovdje je važno spojiti socijalni rad u teorijsko i metodološko jedinstvo koje se mora isturiti naprijed. Također, podsjećanje na historijsko nasljeđe u okviru socijalnog rada je jedna nužnost koja mora biti u prvom planu. Ovdje do izražaja dolazi predmetno polje nakon dopunskih teoretiziranja.

Interesantno je da socijalni rad nije bio vjeran svojim korjenima na ovoj stajnoj tački. Kada se predmet razvio dvadesetih godina prošlog stoljeća bilo je to na krilima znanja koje je išlo kroz predmetni pejzaž tog vremena. Neko može govoriti o Freudovskoj revoluciji gdje su individue više u centru pažnje i gdje kontekst i povezanosti postaju smetnja ili ograničavajući faktor za ono blisko, lično, individualno. Također, socijalni rad se razvijao na krilima sličnosti sa mnogim drugim predmetnim zonama. Međutim, „osoba u situaciji“ je nestala iz vokabulara socijalnog rada u kojem se počelo više fokusirati na ono što se činilo jednostavnijim, a to je individua. Za neke je *social case work* najbliži sinonimu psihoanalitičkog socijalnog rada, kako je to kod Perlman i Hollis.

Poenta je ovdje traženje odgovora na pitanje šta je jedinstvo analize u socijalnom radu. Odgovor se može naći u baznoj literaturi, ali to može biti teško ostvarivo u praksi. Jedinstvo analize je samo djelomično problematizirano u kasnijim godinama razvoja socijalnog rada. To ne znači da mnogi socijalni radnici propuštaju priliku da djeluju fokusirajući na osobu u njegovoj ili njenoj povezanosti sa okolinom i drugim osobama. Socijalni rad je mnogo godina bježao od isticanja naprijed onog naročitog u svom stručnom polju čime je data moć drugim profesijama da definišu šta je to socijalni

rad. Takav pristup uticao je na to da je jedan dio identiteta predmetnog svojstva socijalnog rada nestao. Jedan od onih koji *je* problematizirao ovo je Turner (1996.), koji ističe da su osobe u situaciji kamen temeljac socijalnog rada kao profesije (str. 700.). Od 27 različitih zblizavanja koja su došla u njegovom zaključnom razmatranju to je bilo ono što on izvlači naprijed na kraju.

Dopustite da navedem nekoliko primjera od onoga šta socijalni radnici misle da su uradili dobro u socijalnom radu, a što je imalo fokus na osobe u situaciji.

Jedan primjer odnedavno: Socijalni radnik priča sa čovjekom koji je razveden i njegovom odnosu prema njegova dva dječaka. Bivša supruga i djeca su već prošli terapiju na dječijoj psihijatrijskoj klinici i sada je došlo vrijeme da otac bude uključen u tretman kroz diskusiju o njihovoj zajedničkoj obavezi – djeci. Kada je *on* ušao u kancelariju socijalna radnica je odmah vidjela da nešto nije uredu. Muškarac se iznenada umiješao u razgovor govoreći da nije bio u stanju da vozi auto jer je koristio drogu – ne puno, ali ipak je koristio. Socijalna radnica je shvatila da je muškarac potpuno izgladnio, te da se ona našla u situaciji u kojoj se morala prilagoditi.

Zbog toga je ona rezolutno otišla do kantine i kupila veliki sendvič i veliku flašu koka-kole. Prije

nego što je počela pričati s njim on je morao zadovoljiti svoju potrebu za hranom. Situacija u kojoj se našao čovjek u početku je govorila o gladi, a ne o njegovoj djeci. Taj čovjek je bio gladan i to je u tom trenutku bilo ono najvažnije. Ona je to vidjela i on je doživio da je bio viđen. Bila je to polazna tačka za njihovu saradnju.

U ovom primjeru radilo se o situaciji gdje je muškarac bio gladan i to je bilo ono najvažnije u prvom trenutku. Zajedničko druženje moralo je pričekati dok on ne dobije mir u svom životu. To već pripada historiji da socijalna radnica i klijent razviju dobru saradnju i ovo je bilo jedna od stvari u kojoj su socijalni radnici sa iskustvom mogli gledati unazad sa radošću: „Ovdje sam ja uradila dobro, starinski socijalni rad,“ rekla je ona.

Prije nego što je susret završen on je počeo raditi imao je ujednačen kontakt sa djecom, nije koristio opasne droge, uštedio je nešto novca sa kojim je odveo djecu na more. Vidimo da je socijalni rad zauzet i unutrašnjim i vanjskim odnosom od samog njegovog početka, podsjeća Butrym o tome (1979.).

U primjeru navedenom naprijed, osoba u situaciji uključivala je potpuno akutnu situaciju – glad. Kasnije je to bio odnos muškarca prema poslu koji je uzet u razmatranje. Nakon toga, ponovo, njegov odnos prema djeci. Bile su to relacije prema koji-

ma se u svakoj od njih odnosio socijalni radnik. U svim ovim relacijama socijalna radnica je radila na integraciji čovjeka u društvo, da čovjek bude što više integrisani dio važećeg socijalnog sistema.⁸

Kako socijalna radnica objašnjava situaciju u ovom primjeru? Ovo nije primjer gdje se socijalna radnica odnosi prema društvu kao takvom i koje ona pokušava da promijeni. Ona vidi *osobu* i ona razumije njegovu *situaciju*. Ona uzima njega za ozbiljno kada on dolazi sav izgladnio. Zbog toga ona uspijeva u onome što radi u ovom slučaju. Osoba i njena bliska situacija su njeno jedinstvo analize. Neko može zaključiti da se društvo manifestuje u čovjeku bez posla.

Agnes Andenæs (2004.) kritikuje socijalni rad jer je zauzet psihološkim odnosom u kojem je majka više dosljedna u svom odnosu prema djetetu nego gledanjem na okvirne uslove pod kojima oni žive kao što je, naprimjer, činjenica da su oni siromašni. Ovdje Andenæs hvata upravo dilemu socijalnog radnika – hoće li u fokusu pažnje biti individua ili kontekst? Sada nije glupo da siromašne majke uče biti dosljedne u odgoju svoje djece, ali je problem dobiti oboje – i individualni odnos i kontekst. Teško je ne biti saglasan sa Andenæsovom glav-

⁸ I primjer sa nedostatkom novca da se plati ugaona garnitura i čovjek koji nije imao novac za hranu govore o ovim fenomenima koje imaju više kontekst osnovnih bioloških potreba u Maslowsovom razumijevanju.

nom poentom koja upravo ide na lični glas socijalnog rada u odnosu prema fenomenu siromaštva i arenama u kojima siromaštvo dolazi do izražaja.

Ali, mnogi od nas su u izrazu „osoba u situaciji“ pročitali „više društvenog rada“: da neko pomaže klijente učestvujući tako da društvo vidi drugačije upravo one grupe kojoj i sam pojedinac pripada. Ili za osobe koje su bile izložene nasilju. U takvim slučajevima situacija postaje društveni kontekst. Socijalni radnik/radnica može uzeti u obzir okolinu – onu bližu i onu malo dalju – kako bi razumjeli one kojima treba pomoći. I kada to radi socijalni rad? Mnogi mogu kritikovati socijalni rad jer je isti, po njima, više bio zauzet sa individuumom i da dobije klijenta da se prilagodi društvu nego da bude onaj faktor koji razvija društvo. Socijalni radnici učestvuju u javnoj debati o mnogim aktuelnim pitanjima bez obzira što je taj dio stvarnosti mogao biti više istaknut. Mi govorimo o prostituciji, incestu, kriznim centrima, kada je u pitanju ugnjetavanje ovih grupa. Ovdje socijalni radnici stoje na klijentovoj strani bez namjere da patroniziraju i da rade na povećanju razumijevanja grupe u društvu kao što su istovremeno lobirali i učestvovali u javnim debatama. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća tradicija političkog rada bila je izuzetno zastupljena. Krizni centri su bili jedan od više područja na kojima su se odvijale političke borbe tog vremena. I danas postoje i djeluju mnogi

krizni centri koji čine narodnu svijest kao prirodni dio ponude socijalne države ili države blagostanja kako je mnogi nazivaju.

Kritika protiv nastupa socijalnog radnika u to vrijeme pravdana je time da je sve bilo objašnjeno sa okvirima oko individue. Neko može reći da socijalni radnici samo učestvuju u gledanju na društvenu okolinu i društvene okvire, a manje na individue. To što se desilo bilo je negiranje lične saradnje individue. Način na koji je socijalna reforma bila izražena u Norveškoj bila je kao kritika kapitalističkog sistema koji stvara klijente (Terum, 2003.). Lars Inge Terum (2003.) podsjeća da je isticanje sistema koji proizvodi klijenata bio dio marxizma sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Problem je bio kada neko fokusira tako jako na onom individualnom, i tako dugo, onda taj nije bio u stanju dijagnosticirati da su problemi išli zajedno sa strukturalnim i društvenim odnosima. Danas imamo grupe samopomoći koje su jedna varijanta tog tipa rada. One su često dobrovoljno organizovane ili rade uz pomoć javnog sektora. Imamo Kuću siromašnih gdje se susreću oni siromašni i idu zajedno da se bore za svoja prava. Socijalni radnik, Sidsel Seim (2004.) uradio je jednu istraživačku studiju o aktivnostima u toj kući.

Bez obzira što socijalni radnici učestvuju u javnoj debati u nekim područjima danas, oni nisu vidljivi

u drugim zonama. Kada je u pitanju dječija zaštita to je debata koja se vodi, prije svega, od novinara koji se identificiraju sa klijentima, dok se socijalni radnici definiraju kao produžena ruka društva. U ovoj debati socijalni radnici su ustručavali da idu u borbu bez obzira što su mnogi bili na mjestu u medijima. Obaveza čuvanja tajne je doživljena kao prepreka da se ide i da se brane djeca u određenim slučajevima. Problem je kompleksan. Ali, ono što se dešava danas su mediji koji definiraju dnevni red i da li će dječija zaštita ići u debatu što je arena gdje drugi definišu premise. I radnici iz oblasti dječije zaštite dugo su se ustručavali te uloge. Kada su interesne suprotnosti velike onda, možda, dječija zaštita zauzima više administrativnu ulogu nego što je slučaj u drugim područjima socijalnog rada?

Ali, bez obzira što i socijalni radnici, također, rade na promjeni Zakona i bez obzira što učestvuju u javnoj debati, oni će, ipak, većina njih, definisati socijalni rad kao osobu u situaciji što jeste bliski kontekst. To je ono što daje mišljenje o osobi i osoba je na osnovu toga razumljena.

Početi tamo gdje je klijent

Jedan drugi važan princip u djelovanju socijalnog rada je „početi tamo gdje je klijent“. U ovome leži

princip da će se učiniti napor da se razumije onaj drugi – šta je njegov ili njen problem, ko je involviran, i kako se ima namjera riješiti određeni problem? U izrazu „početi tamo gdje je drugi“ nalazi se zahtjev, više ili manje implicitno, za stavljanje u poziciju onog drugog. George Herbert Mead govori o tome „da se uzme uloga onog drugog“, dok drugi koriste izraz „pokazati empatiju“ (Nerdrum, 2002.). Za obojicu važi da se niko nikada ne može u potpunosti staviti u poziciju drugog jer taj nije onaj drugi. S obzirom na to da smo svi različiti i da imamo različita iskustva, kao i različit background, onda ćemo i svijet razumijevati različito. Ipak, neko će činiti napor da razumije onog drugog u skladu sa njegovim sposobnostima. To je ono što se zove probati se staviti u poziciju onog drugog i razumjeti njegovu situaciju. Jedan od odlučujućih elemenata je taj da rad socijalnog radnika mora rezultirati time da se onaj drugi razumije. To ne znači da socijalni radnik treba biti saglasan sa postupcima onog drugog. Isto tako, to ne znači, da socijalni radnik mora misliti da je onaj drugi postupao ispravno. Ali, to znači da će pojedinac učiniti sve što može da se stavi u poziciju onog drugog. Ovo se u socijalnom radu zove početi tamo gdje je klijent. To nije cilj sam po sebi ali se radi o respektu prema onom drugom kao i o kvalitetnom socijalnom radu.

Početi tamo gdje je klijent je poznato kao važan princip koji koristi socijalni radnik i koji socijalni radnici stavljaju na svoju dušu. Drugi će reći da je bazni element pomoć. Søren Kierkegaard je bio opterećen istim problemom prije više od 150 godina: „...prije svega, pazi na to gdje je on/ona i počni tamo. Ovo je tajna umješnosti pomoći. ... Istina je, da bi se pomoglo drugom ja moram razumjeti više nego on/ona, ali prije svega da razumijem ono što on/ona razumiju“ (Kierkegaard, 1859.).

Kierkegaard ide jedan korak dalje u odnosu prema malo tijesnom poimanju principa socijalnog radnika. Čovjek ne može samo probati da se stavi na mjesto drugog; čovjek mora probati razumjeti onog drugog. U tome se nalazi i poniženje i respekt onog drugog. Pružiti pomoć nije aktivnost odozgo i odozdo jer se niko neće postaviti u poziciju druge osobe. Kierkegaard nagovještava dalje nešto u pravcu priznanja stvarnosti onog drugog odnosno da to nije vezano samo za direktnu situaciju onog drugog nego se to tiče čitavog niza odnosa i povezanosti. I to se mora razumjeti. Za druge ove relacije ne moraju biti eksplicitno poznate – one se mogu nalaziti tamo kao implicitno znanje. To je upravo slično onome kako ja objašnjavam ideju o tome da se zna više nego oni drugi. Pored toga, mora se znati kako neko može pružati pomoć i znati šta funkcionise, a šta ne funkcionise.

Šta se misli pod tim: početi tamo gdje je klijent? Često to može biti teško za razumjeti. Kada sam razgovarala sa socijalnim radnicima vezano za istraživanje na koje sam se referirala ranije, često su upotrebljavane floskule: „prihvati klijenta ozbiljno“ ili „doći u poziciju“. Nakon izvjesnog vremena čovjek može početi razmišljati šta čovjek vidi kada, na primjer, Helen Perlman kaže: „Kada ne možeš početi na način da čovjek može pronaći utjehu o svojim patnjama u razgovoru s tobom onda ti ne možeš pomoći njemu/njoj. On/ona su se zatvorili u sebe, u svoje najunutrašnije dijelove (Perlman, 1937., str. 30). Perlmanova ističe da se ne može naći izlaz ako se ne počne tamo gdje je klijent niti će doći do bilo kakve promjene procesa kod klijenta. Bez obzir što socijalni radnik može misliti nešto drugo o tome koje rješenje je ispravno čovjek mora oslušivati klijenta i pratiti ga. Ideja je, ipak, da nema izlaza ako se ne počine tamo gdje je klijent i ako se ne počinje tamo gdje je klijent lično. U rasuđivanju Perlmanove funkcioniše to što ona misli, a to je da je socijalni radnik izvor istine. Socijalni radnik je pronašao način kako će se ovo riješiti i otvoren je za to da klijent koristi vrijeme prije nego što dođe kod socijalnog radnika i iznese problem. Perlmanova govori malo o poniženju koje je u prvom plani, naprimjer kod Kierkegarda.

Nancy Bratt, poziva da se ide nazad do načina na koji se klijent sam predstavlja: „...socijalni savjetnik mora naći klijenta tamo gdje je on – ne gdje bi on logički trebao biti“ (Bratt, 1963., str. 11). To su osjećanja koja se nalaze u pozadini i kojima je Brattova opterećena. Prateći Brattovu to funkcionije „...uvijek sa potisnutim strahom ako klijent primijeti da je čovjek podešen da prihvati njega onakvog kakav jeste“ (Bratt, 1963., str.11). Ako klijent pokazuje osjećanja, kao što je spremnost na dodvoravanje, iritiranost, zbunjenost, onda može biti da je strah taj koji se nalazi u pozadini svega, kaže Bratt.

Kari Kronstad (2001.) tvrdi da „početi tamo gdje je klijent“ često može značiti „doći u poziciju“ da te klijent počinje slušati. Kada čovjek kaže da je važno početi tamo gdje je klijent da li se to odnosi na njegovo emocionalno stanje na što Bratt i ukazuje - tematski na što se referira Perlmanova ili možda fizički, kako je pokazano u primjeru gdje socijalni radnik donosi sendvič i koka-kolu prije nego što uopšte i počne da radi? Sve je ovo bilo malo problematizirano u literaturi o socijalnom radu (Levin, 2001 1b).

Ali je ideja: „početi tamo gdje je klijent“ postala mantra unutarstručnog polja. Jednom sam pitala neke socijalne radnike o predmetu za koji su oni smatrali da je uspješan, kao i o predmetu koji nije

bio uspješan – i za koji su oni lično smatrali da je bio neuspješan – ovo je bilo tako očigledno. Onda sam pitala šta su bili razlozi da je jedan predmet išao tako dobro, a drugi tako loše? Svi su odgovorili: „Jer sam uspio da počnem tamo gdje je bio klijent.“ Istovremeno sa ovim odgovorom, ton je obavezno išao naniže i oni su se prilagođavali pitanju prije nego što su bili gotovi s tim. Očekivanje je bilo u tome da je intervjuisani razumio o čemu se radi – da smo zajedno sklopili zajedničko razumijevanje o tome šta treba reći „početi tamo gdje je klijent“. Bilo je to, kao što su oni i mislili, moje pitanje opterećeno kvizom, a na koje su oni znali odgovor koji je glasio: početi tamo gdje je klijent. Ali, ja sam mislila šta raditi kada se počne tamo gdje je klijent – šta da se radi kada se proba dobiti pristup? Misli li se na to koliko je klijent emocionalan ili kako se osjeća fizički ili praktično ekonomski?

Tako se može reći da je izraz „početi tamo gdje je klijent“ pokrio puno toga što je urađeno. Socijalni radnici su mi obrazlagali da se često radilo o puno posla prije nego oni „počnu tamo gdje su bili klijenti“. Da bi socijalni radnici mogli dobiti pristup ili doći u poziciju gdje su imali „kontaktni pristup“ trebalo je uraditi puno posla prije.

Socijalni radnik u Kancelariji dječije zaštite govori o jednom petnaestogodišnjem usvojenom dječaku

iz druge kulture koji je bio prijavljen iz školske dječije zaštite jer nije radio zadaću i često je izostajao iz škole. Policija je također bila zabrinuta jer je on već uveliko bio zagazio u korištenju droge. Roditelji su bili ambivalentni i bili su sumnjičavi (odnose se kritički) prema dječijoj zaštiti pa su angažovali i svog pravnika. Istovremeno, oni su pokazali da je dječak trebao pomoć. Otac je bio na bolovanju, a firma mu je bila propala zbog svih problema koje je imao sa dječakom. Kancelarija Dječije zaštite nije dobila odobrenje od guvernera Kantona kada su oni probali nasilno smjestiti dječaka u instituciju. Kanton je želio više saradnje sa dječakove strane prije nego što ga smjeste u instituciju. Saradnja je bila problem socijalnog radnika, a ne dječakova. Dječak je bio nezainteresovan – u svakom slučaju on nije pokazivao nikakve znakove za nešto drugo.

Šta želi reći o strategiji početi gdje je klijent u ovom predmetu? Moj informant objašnjava o jednoj situaciji gdje se ona trudila da „počne tamo gdje je klijent bio“. Klijent, dakle, dječak, nije želio čuti priču o njoj i dječijoj zaštiti. Onda se to odnosilo na to da se bude kreativno. Nakon što je probala da ga nađe na svim mogućim mjestima ona je otišla do rampe gdje je on živio da bi vidjela može li on tamo razgovarati s njom. Ona ga je srela ali je on odbio nju ne želeći da razgovara. Sljedeći dan ona je otišla njemu kući. On je otvorio, a ona je

tražila jednu čašu vode jer je pješačila dugo i bila je žedna. Između dva gutljaja vode ona mu je rekla da želi razgovarati s njim. On je otvorio vrata. Socijalna radnica je probala uraditi posao tamo gdje je mladić bio fizički prvi put ali to nije koristilo. Historija se sastoji od jednog do drugog odbijanja. Ovdje se socijalna radnica trudila da dođe u poziciju gdje se nešto može desiti. U prvi mah to joj nije pošlo za rukom.

Ovo je jedan predmet gdje „početi tamo gdje je klijent“ ne govori o jednom tipu djelovanja od strane socijalnog radnika. Bilo je to nešto što je socijalna radnica radila cijelo vrijeme. Je li ona bila odbijena? Je li bilo obavezno ponovo procijeniti situaciju i probati razumjeti: Gdje je klijent sad? Ali, teško je početi tamo gdje je klijent, jer se ne zna da li će to uspjeti, prije ili kasnije. Vode li svi ovi stručni postupci naprijed? Ili je to slijepi kolosijek? U predmetu spomenutom ranije desili su se mnogi događaji koje je socijalna radnica morala procjenjivati korak po korak. Strategija socijalne radnice bila je vjerovati u to da će dječak po jednom planu prestati sa korištenjem droga i socijalnog odstupanja. Sa tim objašnjenjem može neko reći da je ona počela tamo gdje je bio klijent. Međutim, ono što je on uradio bilo je to da je odbio sve ovakve pokušaje. Predmet je došao tri puta do Kantona. Dječak je dolazio na raspravu jedan, od

dva dana koliko je rasprava trajala. Kao jedan sporedni element socijalna radnica je spomenula da je dječak bio informisan i prijateljski raspoložen prema komisiji. On je imao potpuno drugačije ponašanje i odnos prema socijalnoj radnici. Komisija je zaključila da ga pošalje u jednu kuću za mlade u Trondheimu za koju je on pokazao zainteresovanost. Srećom, on je tamo imao jednog poznanika i zbog toga je to bilo tako. Je li socijalna radnica uspjela u tome da počne tamo gdje je klijent u ovom teškom predmetu? Moguće. Ovo je bio rezultat onoga što je ona uradila. U nizu prilika ona je pokazala njemu da, „ja vidim tebe“. Po njenim riječima ona je bila spremna, jasna, određena i direktna. U jednom trenutku dječak je probao prepasti socijalnu radnicu. Nije tačno da se ona nije bojala, posebno kada se noću kasno sama vraćala kući, ali je ona stajala iza svoje stručne odluke. I svi ovi elementi koji su zaključeni u sloganu „biti tamo gdje je klijent“, bili vjerovatno značajni.

Kada su moji informanti objašnjavali u jednom slučaju, koji nisu dobili, dakle u jednoj situaciji gdje oni nisu uspjeli početi tamo gdje je klijent, mnogi su objašnjavali stvari iz drugih kultura. Ovo je izašlo na vidjelo i u drugim studijama (vidjeti Ellefsen, 2004.). Postaviti se u situaciju drugog naročito je teško kada se ne poznaju kulturni kodovi.

Istovremeno to je veoma važno. Zbog toga nije naročito neobično da predmet bude gdje je onaj ili drugi iz kulture koju onaj drugi ne poznaje baš najbolje. Kada je znanje malo, mogućnosti za fantaziju su velike. Nerazumijevanje tako se to kaže – ili predrasude.

Kada socijalni radnik gleda onog drugog kao što je prisutni stvarno isturen u relaciji sa socijalnim radnikom važno je da onaj ko radi ovu analizu, dakle socijalni radnik, također gleda sebe. Zaključak se svodi na to da se bude spremno nad ličnim „slijepim flekama“, kako se to često kaže, kada neko počinje dijalog sa drugom osobom. U tradicionalnoj psihologiji govori se o prenošenju dok se ovdje koristi često izraz nerazumijevanje.

Literatura

Hamilton, Gordon, 1951. *Theory and Practice of Social Casework*, New York: Columbia University Press;

Richmond, Mary, 1917. *Social Diagnosis*, New York: Russell Sage Foundation;

Soydan, Haluk, 1993. *Det sociala arbetets idéhistoria*, Lund: Studentlitteratur.

Poglavlje 5

Relacije

Socijalni radnici rade u relacijama i kroz relacije. Kada čovjek radi u relacijama tada se to odnosi na relacije koje uspostavljaju klijenti. To mogu biti relacije konteksta, relacije okoline ili relacije prema drugim ljudima. Socijalni radnik razumije čovjeka u svjetlu tih relacija – to su relacije koje su alat tumačenja za rad socijalnog radnika.

Socijalni radnik radi preko relacije prema klijentu kako bi na taj način pridobio klijenta da on ili ona promijene nešto u relacijama koje su do tada imali. Način na koji se socijalni radnik odnosi prema klijentu je metod pomoću kojeg socijalni radnik pokušava promijeniti klijenta.

Relacije su perspektiva socijalnog rada. Bez obzira što klijent može biti osoba ili grupa ljudi u daljem

predstavljanju relacija, želim da stvar pojednostavim do kraja da se prilagodim radu socijalnog radnika sa jednom osobom i njenom situacijom u relacijama među njima.

Za mene se ne može obrađivati „relacija“ bez da se precizira da se radi o *relacijama*, dakle, između socijalnog radnika i klijenta su dvije relacije. Ovome ćemo se vratiti ponovo. Ali, za čitaoca je važno da obrati pažnju na sve, zbog lakšeg razumijevanja, po mom mišljenju. Dakle, mi razgovaramo o relaciji socijalnog radnika prema klijentu i nastojanjima da se te relacije promijene. Šta radi socijalni radnik? Radi li na promjeni klijenta ulazeći u klijentove mustre djelovanja ili ulazi u klijentove doživljaje i razumijevanje situacije? Često ovo dvoje ide zajedno. Socijalni radnici nastoje pridobiti klijenta da radi nešto. Bez naređivanja nego stvaranjem situacije u kojoj klijent želi pomoći sam sebi. Polazna tačka za djelovanje socijalnog radnika, cijelo vrijeme, je razumijevanje klijentovog odgovora na djelovanje socijalnog radnika. Kao prvo, socijalni radnik mora biti doživljen kao zastupnik promjena. Socijalni radnik se stavlja u poziciju klijenta. Na taj način socijalni radnik radi kroz svoje relacije za klijenta. Neko može reći da klijent „koristi“ socijalnog radnika za promjene – kao katalizator za nova iskustva i načine za rješavanje problema. Klijent je taj koji je subjekt situacije.

Rad na relacijama nije samo sredstvo za ostvarivanje cilja postavljenog od socijalnih radnika i klijenta, ali to je često i lični cilj. Naime, da klijent promijeni nešto u svojim relacijama prema drugim osobama, bilo prema bližnjima ili grupama, sistemima ili institucijama. Relacije su zbog toga alfa i omega za socijalne radnike. Relacije hvataju kompleksnost u mandatu koji imaju socijalni radnici i one zadatke koje su postavljene pred njih da rade. I to je ono što socijalni radnik koristi da pokrene klijenta prema njegovom cilju.

Direktor Visoke škole, u Oslu, diplomirana socijalna radnica, Ragnhild Hansen, kaže o centralnom pojmu relacija da su upravo relacije između individua i okoline važne tačke fokusiranja, jer je fokus socijalnog rada to što se dešava *između* individua i okoline. Hansenova ne misli o relacijama u uskim granicama, nego relacijama razumljenim kao *interakcije koje nalaze svoje mjesto između individua i okoline na svim nivoima* (Hansen, 2001, str. 56).

Raditi pomoću relacija nije tipično samo za socijalni rad. Većina profesija radi pomoću relacija. To se odnosi na učitelje, naprimjer koji uče učenike o određenoj temi. Učitelj radi pomoću svojih relacija prema učenicima. Da bi dobio povratnu informaciju učitelj mora prenijeti i supstancialno znanje i znanje o relacijama prema učenicima.

Nešto slično je primjer sa učiteljem predškolskog obrazovanja koji koristi svoje relacije prema djeci u procesu socijalizacije. Učitelj predškolske nastave, također, utiče na djecu međusobnim relacijama između djece. Fizioterapeut koristi svoje relacije prema pacijentu kako bi ga pridobio da radi vježbe za koje fizioterapeut misli da će pomoći pacijentu da se oslobodi svojih bolova.

Mnogi rade putem relacija. Često su relacije alat za pridobijanje klijenta, pacijenta, učenika, za ostvarenje cilja. Tako je i u medicini. Ne pomaže da ljekar propisuje tablete ako pacijent ne uzima iste. Ljekar koristi relacije da postigne povjerenje kod pacijenta. Pacijent ne bi saznao, da je moguće pronaći tablete koje pomažu. U tom poslu od povjerenja, ljekar koristi svoj status eksperta. Kirsti Malterud (1990.) je pokazala da su relacije kao sredstvo rada važnije za ljekare privatnike.

Mnogo mi se puta potvrdilo, kada sam intervjuisana od žurnalista, da oni u najvišem stepenu rade putem relacija. Ovo se najbolje potvrđuje u situacijama kada novinari žele da naprave intervju. Posebno kada se intervju ne tiče naročito kontroverznih područja. Oni klimaju glavom cijelo vrijeme kada postave mikrofona ispred tebe. Ponekad sam se pravila nevještom vjerujući da su oni saglasni sa mnom ili su mišljenja da sam ja interesantna oso-

ba. Dok ja ne dođem sebi ponovo i ne shvatim da klimanje glavom ima funkciju pridobijanja onog drugog da se osjeća dobro. Novinarima je bio cilj da dobiju dobar intervju. Desilo se, u stvari, da sam ja pogrešno protumačila ovu situaciju i izašla izvan toga sa osjećajem da je to bila ljubazna novinarka. Mislila sam da je novinarka bila prijatna i da smo imali dobru relaciju, te da će me ona sigurno kasnije nazvati zbog naše daljnje suradnje, ako ništa, a ono u privatnoj sferi. To se, naravno, nikada nije desilo. Moja predstava se gradila na pogrešnom tumačenju situacije. Novinarka i ja smo bili zajedno više od jednog sata i razgovarali smo o bliskim stvarima vezanim za porodične forme o čemu sam ja, također, pisala. Novinarka je bili samo profesionalna i ja sam se dopustila da budem zavedena da to kažem malo prozaično.

Ono što su novinari radili jeste da su koristili relacije za dobijanje intervjua kako bi dobili proizvod koji su željeli. Po tome su novinari slični sa socijalnim radnicima. S tim što socijalni radnik ne postiže svoj „proizvod“ na jednom sastanku. Ovdje je riječ o više pokušaja u dugom vremenskom periodu. Pratiti klijenta u vremenu to znači i u lošim i u dobrim danima, i sa mogućnošću mnogih grešaka, a i odgoj je, također, viševremen. Relacija socijalnog radnika prema drugima, prema klijentu, je njegovo sredstvo za rad. Istovremeno, klijentova

relacija prema socijalnom radniku je cijelo vrijeme početna tačka koja se odnosi na to šta će raditi socijalni radnik.

Druga razlika je u tome da novinar ne učestvuje u procesu mijenjanja situacije onog intervjuisanog. Novinar uzima samo perspektivu ili znanje intervjuisanog. To je polazna tačka o kojoj kasnije novinar piše. Zadatak socijalnog radnika, kao takvog, je potpuno druge vrste. Ovdje je riječ da se koriste relacije koje socijalni radnik ima prema klijentima da bi klijenti sagledali svoju situaciju na novi način kako bi se na taj način promijenili. Taj projekt je veoma težak i sa mnogo uspona i padova, gdje neko uspijeva, a drugima to uspijeva u manjem stepenu (Ranger, 1995). Dopustite da preciziram: U radu na promjenama promjena je zajednički projekt, kako za klijenta, tako i za socijalnog radnika. To nije tako da je klijent „promijenjen“. Često je promjena jaka, ali teška, želja od klijenta ili projekt koji je definisan usput u procesu.

Mnogi socijalni radnici ne vole razmišljati tako da neko iskoristi relaciju prema klijentu kao instrument gdje će se klijent promijeniti. Čovjek voli vjerovati da je „dobra relacija“ istina za oba partnera i da je to nešto dobro samo po sebi. Ali, čovjek ne smije zaboraviti da će klijent u svom životu, kao i socijalni radnik, u svom radu, koristi ovu perspektivu sa mnogim klijentima.

Dvije relacije

Odnos između dvije osobe su dvije relacije. Jedna relacija je odnos prvog prema onom drugom i druga relacija je odnos onog drugog prema onom prvom. U socijalnom radu su relacije socijalnog radnika prema klijentu (u ovo je uključena i klijentova okolina/kontekst) i klijentova relacija prema socijalnom radniku. Ovo se ističe jer, po mom mišljenju, takav pogled će pomoći praktičarima da prakticiraju socijalni rad na bolji način odnosno da im pomogne koju mogućnost da izabere. Na taj način će rasti i razumijevanje. Ako neko miješa ove perspektive i govori o relaciji u jednini, kao mi imamo nešto zajedničko, onda taj neko može imati pogled zasnovan na hegemonskoj poziciji u odnosu prema drugima. Heće se reći da neko želi da učestvuje u perspektivama koje podčinjavaju.

Često se relacije nazivaju nečim što se nalazi između ljudi – nešto što ti ljudi imaju zajedničko. „Mi imamo dobru relaciju“ izraz je koji je uobičajen. To je ono na šta se misli da važi između njih, a nalazi se nešto što se zove relacija. I to je ono što je zajedničko. Ne dešava se rijetko da jedan bračni partner bude iznenađen kada onaj drugi bračni partner želi rastavu braka. „Mi, koji smo imali tako dobru relaciju,“ kaže muž nakon što ga je supruga napustila. U oba ova slučaja, čovjek se odnosi prema relaciji u jednini.

Kada se pojavila američka istraživačica porodice i feministkinja, Jessie Bernard, 1972, sa svojom knjigom: *The Future of Marriage*, ona je fokusirala na razliku između njegovog i njenog braka. Ovo je, najblaže rečeno, bilo shvaćeno kao revolucija jer je ona insistirala na tome da su žena i muškarac imali različite pozicije u braku i da su zbog toga doživljavali odnos različito. Bernard nije bila ni na koji način prva koja je gledala na odnos između dvije osobe kao *dva* odnosa.

Background za ovaj način shvatanja dolazi od njemačkog filozofa, Georga Simmela. On kaže da je promjena (*exchange*) jedna forma za učinak promjene ili komunikacije (Levine, 1971., str. 44 i 45). Sav učinak promjena nije promjena, nego nešto puno više. Ovdje je očigledno da Simmel gleda na relacije, djelomično, kao osnovu za komunikaciju i djelomično kao da je govor o dvije relacije. Naprimjer, jedan poklon može značiti nešto sasvim drugo za nekoga, a opet nešto sasvim treće za onog drugog. Sa ovakvim načinom posmatranja jasno je da se ne radi o jednoj relaciji između dvoje nego se radi o dvije relacije. Da li dvoje imaju svako svoju relaciju to se ne tiče relacije nego svakodnevnog govora. Te dvije relacije su tehnički međusobno nezavisne. Poljubac je jedan od primjera koji Simmel ističe i koji se može razumjeti različito od dva partnera. I onda mi razumijemo odmah šta se mislilo!

Ne samo u svakodnevnom govoru, nego i u naučnom ili profesionalnom radu relacija se naziva često u jednini dok se misli na odnos između dvije osobe (Levin i Trost, 2005.). Razumijevanje je takvo da se nalazi nešto između dvije osobe – na primjer tačno između njih dvoje. „Mi imao dobru relaciju.“ Relacija između njih se ističe kao neka vrsta najmanje zajedničke množine.

Promatrati relacije u množini i kao nešto između osoba ide u istom pravcu kao rezonovanje Georga Herberta Meada koje on naziva rezonovanje o interakciji. Dopustite za trenutak da vidimo kako on rezonuje u odnosu prema interakcijama između ljudi. On određuje kao bazu slogan: „moja interakcija je moja, a tvoja interakcija je tvoja“. Interakcije i u ovom slučaju i komunikacija je djelovanja što se odvijaju sa polaznom tačkom u svakoj osobi. Prije nego što krenemo dalje dopustite da pogledamo jedan primjer:

Majka sa svojim djetetom dolazi u Kancelariju socijalne pomoći da bi dobila pomoć. Ona ima ekonomskih problema koji su uticali na to da ona dobije psihičke probleme. Ona, iskreno rečeno, ne može izdržati dalje sa situacijom u kojoj se našla. Nedostatak novca, sa djetetom koje ne treba samo hranu i odjeću, nego mnogo više od toga što dijete treba – posebno kada vidi kako to druga djeca imaju. Kada ona sretne socijalnog radnika u Kan-

celariji i kada je socijalni radnik upita šta je njen problem, ona odgovara da treba *pomoć*. Socijalni radnik u ovom slučaju razumije da žena treba pomoć i objašnjava to tako da je žena/majka *bespomoćna*. Ona je zbog toga predložila da društvo uzme stvar u svoje ruke, odnosno da uzme dijete dok se situacija kod majke ne promjeni.

Druga majka u apsolutno istoj situaciji dolazi kod drugog socijalnog radnika i moli za *pomoć*. Ovaj socijalni radnik shvata, također, na isti način kao i prvi socijalni radnik, da žena/majka moli za pomoć. Ovaj socijalni radnik želju za pomoć nije tumačio kao *bespomoćnost* nego kao potrebu da je žena trebala *potporu*. Sa tim objašnjenjem situacije rezultat je bio potpuno drugačiji. Ovdje je poenta da mi nikada ne možemo razumjeti, u potpunosti, one druge ali da se prema drugima odnosimo u skladu sa našim razumijevanjem onih drugih. Čovjek može reći da primjer osvjetljava dvije osobe koje komuniciraju međusobno, faktički u interakciji sa sobom, hoće reći sa svojim ličnim objašnjenjem onog drugog.

Kada je Torbjørn Bolstad (1995.) uradio analizu majki kojima je, protiv njihove volje, Kancelarija za dječiju zaštitu uzela djecu na čuvanje, on je to razumio tako kao da su majke koje su „dolazile“ u Kancelariju za socijalnu pomoć, gdje su molile za pomoć, mislile da su im djeca oduzeta jer one

„nisu imale klavir u kući“. To je jedno objašnjenje koje može zvučati besmisleno. Obično mislimo da klavir nema veze sa predmetom, da pitanje o tome gdje će dijete živjeti je bilo nezavisno od toga da li ta porodica ima klavir. Ali za tu ženu bio je to način da ona „objasni“ to što ona razumije kao nepovoljnu odluku socijalnog radnika.

Dok su druge majke definirale to što se desilo kao čistu podršku. One su također došle do Kancelarije socijalne pomoći ili Kancelarije dječije zaštite gdje su molile za pomoć. Ali u tim slučajevima socijalni radnik je uspio prenijeti da bi njima najbolje bilo da neko uzme djecu na jedan period dok oni ne uredi svoje živote. I majke su to prihvatile.

Dakle, radi se o dvije prividno iste situacije, ali sa potpuno različitim posljedicama. Prva majka je živjela u situaciji gdje to što se desilo nije uticalo na njeno mišljenje, dok su oni drugi preuzimanje njege vidjeli relevantnim i za uživanje u životnoj situaciji u kojoj su se našli. U jednom slučaju socijalni radnik i klijent misle isto, a u drugom slučaju oni razumiju situaciju potpuno različito i govore svako svojim jezikom.

Druga posljedica koja se navodi u Bolstadovoj studiji, je ona kada je on zamolio majke da urade kartu o tome ko je bio u njihovoj porodici i kada su socijalni radnici definirali majku kao bespo-

moćnu. Djeca su bila totalno izvan i niko ih nije posjećivao. Dok su oni koji su gledali na pomoć u značenju podrške bili uključeni u svoju porodicu i posjećivanje je bilo ujednačeno. U njihovoj svijesti visi mjera pomoći zajedno sa majčinom ličnom definicijom njene situacije. Ovdje vidimo dva različita značenja riječi pomoć – kao podršku i kao pomoćno rješenje.

Mead je bio opterećen relacijama u interakcijskom procesu što je bilo nešto što se zove Meadov tradicijski sistem (Mead i Strauss, 1956-1977.). Nejasno je, međutim, šta Mead faktički misli pod tim. Ipak, važno je ovdje istaći jedno tumačenje o tome šta je Mead mislio, jer se desila interakcija. Ja sam u interakciji mog objašnjenja onih drugih. Osoba prvo djeluje, nakon čega razumije podršku od drugih, a onda to objašnjava i ovo objašnjenje je odlučujuće za sljedeće djelovanje. Ista tri koraka (djelovanje, percepcija ili shvatanje responsa i objašnjenje ovoga), tiču se onog drugog. Šta je specijalno sa ovim? Kada su dvoje u međusobnoj interakciji, precizira Mead, onda jedan nema interakciju sa drugim, ali ima jednako razumijevanje za onog drugog. Izvan onoga na što je ukazano ranije, neko se nikada ne može u potpunosti staviti u poziciju drugog. Isto tako, pogledi dvije osobe nikada ne mogu biti isti. Ali mogu biti slični.

Gledano tako da dvije osobe stoje i razgovaraju zajedno. Jedna osoba izvršava jednu radnju (go-

vor) – to je prvi korak u trijadi. Radnja može biti da osoba kaže nešto ili gestikulira. Nakon toga, osoba percipira odgovor neke vrste kod onog drugog – to je drugi korak trijade. Ono percipirano se objašnjava od osobe – to je treći korak. Dopustite da kažemo ovdje da se odgovor percipira ili razumije kao osmijeh. Osmijeh se može tumačiti kao prijateljski, akceptirajući, zao, prezriv itd. Sljedeći korak koji osoba čini u trijadi je zavisn od ovog tumačenja. Tako se nastavlja interaktivni proces ove osobe. Druga osoba ima odgovarajući proces – sluša ili gleda šta onaj prvi radi, tumači to, smije se i nastavlja sa trijadijskom interakcijom. Između njih dvoje ne postoji ništa, ali mi govorimo o ovim trijadijskim sekvencama interakcije kao komunikaciji između dvije osobe u našem primjeru.⁹

Dvije majke i dva socijalna radnika u primjeru ispred su u interakciji sa samim sobom, i komunikacija ta dva para rezultirala je izuzetno različitim mjerama od strane socijalnog radnika. Šta je to toliko važno sa ovim ovdje? Prvo, bilo je to preciziranje sa kojim je Mead izašao ovdje, jedno ukazivanje da mi nikada ne možemo misliti da možemo shvatiti jednu osobu. Drugo, ova podjela

⁹ Meadov sistem trijade ne mora se miješati sa Cooleysovim (1902-1922) sistemom trijade identiteta ili onim što se često naziva lično ogledalo. Radi se o predstavi o tome kako vidimo sebe u očima drugih, predstavi o tome kako oni procjenju nas i objašnjenju o tome šta ta procjena znači i kako se to rezultira u pozitivnom ili negativnom identitetu.

dolazi u tri elementa kao trijadski sistem koji je sastavljen od preciziranja aktivnosti dvije osobe što se integriraju u jednu relaciju: moja relacija prema tebi i tvoja relacija prema meni. I treće, nalazi se nada u ovom načinu gledanja interakcijskog procesa. Kada je riječ o mom razumijevanju drugih, može biti da sam ja pogrešno shvatio. Ja moram cijelo vrijeme pratiti šta je s onim drugim i na što ja sada da reagiram. Na taj način promjena se čini mogućom.

Zašto ovo ukazivanje na relacije kao dvije perspektive? Zbog toga što to olakšava naše tumačenje saradnje. To nam daje mogućnost da razumijemo nerazumljivo kao izraz za različite perspektive. („Ja sam to rekao.“ „Ja to tako razumijem.“) Dalje, to će olakšati naš rad probajući razumjeti i tumačiti one druge kao samostalne individue i ne dati našim ličnim razumijevanjima nadređen status u poslu relacija. I Simmelov i Meadov doprinos je velika pomoć u tome.

Pogled na one druge

Kako neko razumije one druge, zavisi od toga čime se taj bavi, s obzirom da principi važe za sve vrste ljudske saradnje. Kada je u pitanju socijalni rad pogled na onog drugog je posebno interesantan. Razumijevanje socijalnog rada se nalazi u ra-

zumijevanju onog drugog. Ako neko nije ponižen u odnosu prema tumačenju onog drugog, može dobiti velike posljedice. Prihvatljivo je, ako neko razumije onog drugog, hoće reći klijenta, kao neprihvatljivu, zahtjevnu osobu, koja ne radi dovoljno da bi našla sebi posao, onda će to biti drugačije nego ako se onaj drugi vidi kao onaj koji isprobava, ali ipak ne uspijeva naći posao bez obzira na sve dobre pokušaje. Osobe mogu biti iste ali su situacije drugačije, zavisno od načina na koji socijalni radnik to razumije ili tumači. Kako socijalni radnik izvršava ovaj proces, često je odlučujuće za nastavak rada i kontakt između njih.

Moj interes za ovo je moja želja za podizanjem toga naprijed u ovoj prilici što sve ide zajedno sa utiskom koji ja imam od postupka kod socijalnog radnika. U situaciji gdje socijalni radnici stoje iznad postoje uvijek tri elementa: individua ili grupa, društvo i promjena (vidi Poglavlje 6). Mogućnost za učešće u promjeni klijentove situacije, uvijek postoji. U mnogim slučajevima ovo prvo vodi tome da socijalni radnici najprije misle šta će oni raditi nego kako će se postojeći predmet razumjeti. Prije mnogo godina, kada smo predavale zajedno, Sissel Richelt, sada profesorica psihologije na Univerzitetu u Oslu mi je rekla: Socijalni radnici djeluju prije nego što dobiju vrijeme da razmisle o tome dok psiholozi razmišljaju, ali nemaju priliku da djeluju. Ova tvrdnja prati me već

dugo. I ja mislim da u tome ima nešto. U svakom slučaju dobijaju socijalni radnici. To je da se nađe imperativ djelovanja unutar socijalnog rada. To u sebi samom nije neka greška ali po kom osnovu se bazira djelovanje? Ovdje ja mislim da sigurnost može potisnuti više rada u analizi cijele situacije. Ako je analiza temeljna i sveobuhvatna onda su i alternative djelovanja bliske i lahke. *Background* za ovo što uzimam, upravo je činjenica da dobre intencije ne znače i dobar rezultat. Analiza može biti da se osigura velika saglasnost između intencije i rezultata.

Zbog toga je od odlučujućeg značenja za dalji rad kako razumijemo onog drugog. U jednoj studiji, urađenoj u Danskoj, Lars Uggerhøj (1996.), nalazi da su klijenti koje je on intervjuisao mišljenja da oni nisu „viđeni“ od strane sistema za pružanje pomoći. Sa „viđeni“ oni ovdje misle da nisu razumljeni kao osobe kakve oni žele da budu. I s obzirom da se to nije desilo onda ni kontakt sa sistemom pomoći nije prožet sa respektom, ljudskostšću, iskrenošću, poštenjem i angažmnom.

Ako smo saglasni o tome da se osoba – ili klijent, govoreći odgovarajućom terminologijom – može razumjeti na različite načine sve ono što *neko vidi* što znači da je klijent zavisan od očiju koje promatraju njega ili nju. Ako neko uzima početnu tačku u klijentu, onda će značenje situacije za klijenta

biti od značaja. U toj situaciju klijent će pokazati formu ponašanja, a u drugoj situaciji jednu drugu formu. Da li ove različite strane dolaze naprijed zavisi od toga sa kim se klijent integriše i klijentov repertoar će biti također višestran. Klijent *nije* takav ili sličan, ali pokazuje različito ponašanje u zavisnosti od date situacije.

Stuart Hall (2001.) postavlja pitanje o tome kako predstavljamo ljude i situacije koji su različiti od nas? Jer razlike su brojne (Hall, 2001., str. 326). On izlazi sa jednim primjerom sa sportskog igrališta, gdje slika sportskog učesnika prividno pokazuje jednu njihovu stranu. Ali, prateći Halla, slika je izuzetno dvosmislena zavisno koju stranu sportiste neko želi da fokusira. Jesu li junaci, ova vrsta muškaraca koji trče brže nego većina drugih, ili su oni prevaranti koji koriste doping ili se služe drugim nedozvoljenim radnjama. To je kao i sa mišljenjima koja se nalaze u različitim slikama asocijacija koje one daju. Jedna slika ima mnogo potencijalnih razmišljanja (Hall, 2001, str. 325). Zbog toga ne postoji *jedno* istinito mišljenje – mišljenje se „seli/kreće“ (Hall, 2001, str. 325). Sportisti nisu samo junaci, niti su oni samo prevaranti, nego faktički i jedno i drugo. „Slika ima mnoga mišljenja, sva su moguća“ (Hall, 2001, str. 326).¹⁰

¹⁰ *The image carries many meanings, all equally possible* (Hall, 2001, str. 326).

Ako neko prenosi na ovaj način razumijevanja drugih u situaciji između klijenata i socijalnih radnika, onda neko može postaviti pitanje o dijelu onih drugih za koje socijalni radnik polaže pažnju upravo u ovoj situaciji. To je proces formiranja mišljenja što je od značaja da se ne stvara razumijevanje socijalnog rada u pozadini stereotipa i što se često zove razumijevanje. Ili što se u svakodnevnom govoru zove *hang – ups*.

S tim u vezi nameće se pitanje od interesa: Kako socijalni radnik razumije one druge, dakle klijenta. Pogled na one druge – kako neko definira situaciju drugog – je odlučujuće također kako se neko odnosi prema njemu ili njoj.

Ove situacije prema kojima se određujemo nisu teške na papiru ali kada neko hoće da ih sprovede u život onda je to teško izvesti. Zamisli da imaš pred sobom osobu koja izgleda kao „aljkava osoba“. Kosa masna, odjeća prljava, a dvoje male djece, koja su s njom u Kancelariji socijalne pomoći, vrište cijelo vrijeme. U takvim situacijama nije jednostavno povjerovati da nemoć koja se cijelo vrijeme ispoljava daje utisak da se ona ne tiče svih zacrtanih ciljeva osobe. Šta čovjek čini u ovakvim situacijama? Daje li novac bez obzira što zna da dotična osoba već sljedeće sedmice dolazi sa istim zahtjevima, istim potrebama i istim

ciljem? Ili to neće učiniti bez obzira što zna da to ide na račun djece? Socijalni radnik se u ovakvim situacijama nalazi svaki dan. Problem sadrži i etičku dimenziju. Je li u redu dati ocu i djeci novac za hranu za koji se zna da će otac koristiti za drogu (vidi Poglavlje 7)? Ovo socijalni radnik zna jer se ovo desilo mnogo puta prije. Šta je ovdje najviše etički? Djeci treba hrana. Hoće li to, u prvom redu, biti prvi posao socijalnog radnika? Ili će to biti pokušaj učenja kako se upravlja novcem? Po mnogima socijalni radnik se nalazi pred izborom: rak ili leukemija? Za pravnike je poznato razumijevanje prema onima koji pomažu. Ako braniš, onda ćeš vjerovati u osobu bez obzira što ti lično misliš da se historija dotičnog ne poklapa u potpunosti. Ako optužuješ, onda nećeš vjerovati njemu ili njoj. Ako vodiš privatni posao, onda možeš raditi posao sa osobama kojima ne vjeruješ jer ćeš izvršavati odgoj.

Ali, kada je u pitanju socijalni radnik, situacija je više komplikovana. Socijalni radnik je uključen u odgoj u kojem izvršava društveni zadatak pomažući onim drugima. To nalaže da socijalni radnik mora znati šta onaj drugi treba i da se sve to odvija pod kontrolom. Kako će neko riješiti ove zadatke zavisi koliko je baziran na analizi onog drugog.

Literatura

Hall, Stuart, 2001. *The Spectacle of the Other*, Margaret Wetherell, Stephanie Taylor og Simeon J. Yates (red) *Discourse Theory and Practice*. London: Sage;

Levin, Irene i Jan Trost, 2005. *Hverdagsliv og samhandling/Svakodnevni život i interakcija*, Bergen: Fagbokforlaget.

Poglavlje 6

Promjena

Od svog osnivanja socijalni rad je praktični predmet ali i predmet usmjeren prema djelovanju u određenom području koji radi na razvoju i promjenama (Marthisen, 2001, str. 13). Djelovanje je važan element socijalnog rada. Socijalni radnik je uvijek, u ovoj ili onoj formi, u radnoj situaciji i u djelovanju. Kontekst promjene situacije u kojoj djeluje socijalni radnik sadrži, također, odnos između individue/grupe i društva. Može se reći da tri elementa čine radnu zonu socijalnog rada *individua/grupa, društvo, promjena*. Mi smo govorili o odnosu između individue i društva kao uzbudljivog polja koje dominira u izrazu „osoba u situaciji“ (vidjeti Poglavlje 1 i 4). Drugim riječima rečeno – socijalni radnik će pomoći klijentu/grupi mijenjajući sebe ili svoju situaciju.

Dok sociologija postavlja pitanja i daje dijagnozu, socijalni rad u analizi određene društvene pojave i društvenog problema ide dalje. Socijalni rad djeluje tako da ljudi izađu iz krize u kojoj se nalaze. U nekim slučajevima se nalaze odgovori za probleme koji se prezentiraju, a u nekima ne. Međutim, socijalni radnik, ipak, mora djelovati tako kao da se odgovori nalaze tu. Nije obaveza socijalnog radnika da ukazuje i osvjetljava probleme, te postavlja pitanja o tome kakva je situacija i kakva je trebala biti. Sociolog se može držati postavljanja pitanja i utvrđivanja dijagnoze, a socijalni radnik mora učiniti nešto. S obzirom na to da socijalni radnici moraju pronaći rješenje za nešto za što ne postoji uvijek rješenje onda se moramo naviknuti živjeti sa onim što Davis naziva *imperfection* ili sa promjenama koje je moguće postići, a koje su tako male – gledano izvana (Davis, 1991., str. 7).

Bez obzira što pomaci koje socijalni radnik dobija od klijenta nisu uvijek tako veliki, ipak, u svemu tome, postoje elementi promjene. U određenim slučajevima to se zove preduzeta mjera ili set aktivnosti. Često se socijalni radnici kritikuju da su više opterećeni sa preduzimanjem mjera nego sa analizama pojedinih slučajeva. Personalno mislim da ako neko više obraća pažnju na to kako je problem povezan sa situacijom onda će se naći rješenje. Kao što je ranije već spomenuto promjena postaje imperativ socijalnog rada. Situacija koja se

prezentira reprezentuje nešto neželjeno i nešto što socijalni radnik nastoji promijeniti. Moguće je da su socijalni radnici previše opterećeni promjenom. Hoće reći da oni ne analiziraju dovoljno i precizno prije nego što priđu promjenama. Zbog ovoga su socijalni radnici oštro kritikovani – naročito u medijima.

Socijalna radnica, Jorunn Vindegg (2004.), u svojoj studiji fokusira upravo na to da se socijalni radnici određuju i da staju na stranu onih slabijih (npr. djece) više nego što analiziraju relacije između partnera u konkretnom predmetu.

S obzirom da je promjena važan element socijalnog rada onda ona može biti lahko stavljena iznad teorijskog znanja, istraživanja i analize. *There is a primacy of experience over theoretical knowledge*, kaže Zussman (Freidson, 1986., str. 216). Zbog toga je znanje, koje u istraživanju dolazi do izražaja, znanje koje određuje ispravne postupke gdje je svaka situacija gledana specijalno i gdje se postupci određuju *upravo* za svaku unikatnu situaciju – *the situational judgement* (Howe, 1991, str. 208). Jan Fook (1996) to zove zadatak izvršen od reflektiranog praktikanta.

Promjena o kojoj je riječ je promjena u kojoj klijent pomaže samom sebi. Izraz: „Ti ne možeš promijeniti drugog nego samo samog sebe“ čini se važećim za odnos socijalnog radnika prema klijen-

ntima. Socijalni radnik je kao rođen za pružanje pomoći i pridobijanje klijenta sa njegovim ličnim procesom pomoći ili za ono što se zove pomoć za samopomoć. Pomoći sebi i izaći izvan naviknutih uobičajenih rutina, to je veliki posao. Socijalni radnici znaju puno o samom procesu pomoći dok je stručni jezik u ovom području slabo razvijen. Teško je običnim riječima opisati šta pomoć i samopomoć sadrže u svom djelovanju. Ovo je zona gdje se više koristi stručni jezik (Annfelt, 2004).

Obično razumijevanje ide za tim da promjena može značiti veoma mnogo različitog nakon susreta između socijalnog radnika i klijenta koji se dešava bilo kao prva ili kao druga linija službe. Međutim, izazov je isti – uspostaviti saradnju između klijenta i socijalnog radnika.

Često je razlika između prve i druge službe gledana kao odnos između različitih službenika. Hoće reći da se gleda na to je li onaj koji izvršava posao sposoban za to ili ne. Ova podjela je bila moj pogled na odnos između prve i druge linije službe dok sam radila jednu studiju gdje sam se pobliže upoznavala sa tim šta faktički rade socijalni radnici. To što sam našla je da su socijalni radnici kao predstavnici promjena bili izuzetno komplikovani i da su linije razdvajanja išle između različitih mjesta rada gdje su dotični bili zaposleni.

Ovo je izašlo na vidjelo kada sam analizirala sa koje pozicije su govorili socijalni radnici. Jedan drugi način izražavanja ovoga je da sam gledala subjekte socijalnih radnika, pozicije ili uloge koje su činile bazu za djelovanje. Ono što je izašlo na vidjelo je bilo to da je bilo riječi o više subjekata, pozicija i uloga, koje se mogu dijeliti u tri kategorije:

- Izvršitelj
- Pedagog
- Terapeut

Ova podjela se može gledati kao jedna podjela u tri diskursa. Čovjek može reći da moć može biti izvršavana i vertikalno i horizontalno u svakom od ova tri diskursa. Ono što je specifično je to da su ova tri diskursa bila prisutna u svim predmetima koje sam dobila da referišem nezavisno od toga je li socijalni radnik bio u prvoj ili drugoj liniji službe. Hoće reći da je u Kancelariji dječije zaštite i u Kancelariji socijalne pomoći čovjek izvršavao samo posao referenta koji je istraživao prava klijenta ali koje je lično izvršavao različite forme terapije. Ovo ide u pravcu onoga što je Lars Inge Terum (2003.) istakao kao pozitivnu predstavu odnosa između socijalnog radnika i administracije. Također je i Kikkan Ustvedt Christiansen (1977.) privukla pažnju svojim razmatranjem uloge ad-

ministracije u socijalnom radu. Po njoj, ovo je imalo niži status i bila je manja zainteresovanost završenih studenata za ovu oblast socijalnog rada. Međutim, linije razdvajanja ovdje nisu tako jasne kao što to izgleda na prvi pogled.

Sjećam se jedne socijalne radnice iz Kancelarije za socijalnu pomoć koju sam pitala: „Možeš li mi nešto reći o nekom slučaju za koji smatraš da je završen uspješno“? Ona je počela govoriti o jednom mladom čovjeku koji je bio nasilan, bez posla, i koji je više puta završavao u zatvoru. On je fizički povrijedio socijalnu radnicu umjesto razgovora koji je trebao obaviti. Žargonski rečeno njegov fitilj bio je previše kratak.

Šta je socijalna radnica uradila s ovim čovjekom? Ona je došla do saznanja da on i nije bio isuviše ljut i da je razvio *neke* načine reagovanja koji nisu bili agresija. Prvo, ona je pridobila povjerenje kod njega putem njenih relacija prema njemu. Pored toga, ona se cijelo vrijeme nalazila u njegovoj okolini i njegovim relacijama sa vanjskim kontaktima. Sve je to bilo opterećeno njegovom agresijom i nasiljem što ga je mobiliziralo da odgovori na način kako je odgovorio. Bila je to analiza odnosa između osobe u situaciji i socijalnog radnika.

Nakon što ga je pridobila, a kako bi bila sigurna u sebe, ona ga je počela izazivati. Koristila je različite tehnike razgovora gdje su izazov i podrška

bili glavni elementi. Ova vrsta posla nije urađena za jedan dan. To je pripadalo onome što je Virginia Satir zvala *simple but not easy*. Ali, malo po malo, to je vodilo tome da dotični klijent nije razumio agresiju od drugih na isti način. Njegov „fitilj“ je bio malo duži, može se reći. Nije više išao tako često u zatvor. Bilo je to nešto što je bilo dobro samo po sebi. Međutim, on je bio još uvijek bez posla i još uvijek se kretao na granici onog zakonskog. Ono što je ona uradila i kako je to opisala meni, bilo je ono što sam ja željela zvati sistematski, terapijski rad: „On je priznao da je pun srdžbe i straha i da je u životu doživio stvari koje su bile veoma teške i to je ono što ga je dovelo u takvu situaciju. Njegov burni život prošao je mnoge faze“ (Levin, 2001b).

Zadatak socijalne radnice kao punoljetne osobe ovdje nije bio izostavljen u odnosu prema ovom klijentu. Pored toga, socijalna radnica je bila po vokaciji pedagog. Ona mu je pomagala, između ostalog, da traži oslobađanje od služenja vojnog roka. Ovdje je bilo puno pomoći za samopomoć i klijent je lično doprinomio tome.

Kada se tiče druge linije službe socijalnog rada to je shvaćeno tako da je provedena terapija i to je bilo nešto što je izašlo u prvi plan u ovoj studiji. Jedan primjer govori o socijalnom radniku na Odjelu psihijatrije koji objašnjava da je socijalna

radnica pomogla klijentu „...da se sredi u haosu ... Šta će ona raditi kada sve misli krenu...“? (Levin, 2001b). Klijent, koji je smješten u bolnicu, imao je zvučne halucinacije i halucinacije u smislu priviđanja likova. U individualnim razgovorima rečeno je mnogo toga: „... Samoća, izolacija, nerazumijevanje kod kuće, niko je nije slušao u kući, veliki pritisak da se uda za čovjeka koji je dolazio iz druge kulture, itd. ...“ (Levin, 2001b). U nastavku je socijalna radnica objašnjavala da je njen zadatak bio „... razumjeti ono što klijentica govori i raditi na onome što ide zajedno na jedan način. Bio je to kaos“ (Levin, 2001b).

Ali, socijalni radnici u drugoj liniji nisu radili samo terapijski posao, bili su tu i pripadnici punoljetstva koji su pomogli davanjima osiguranja i molbama za posao. Dalje, tu su bili pedagozi, s obzirom da se na Odjelu odvijao dobar dio procesa nastave za roditelje s ciljem upoznavanja šta dotična bolest sadrži. Bili su određeni dani za predavanje gdje su roditelji educirani za razumijevanje pojava i situacija tako da je djevojka bila spremna za susret sa svakodnevnicom i danom kada će biti upućena kući. Pored poslova vezanih za punoljetstvo, terapijski i pedagoški rad, socijalni radnici su, također, izvršavali i poslove njege i davanja savjeta i uputa.

Male promjene

Promjena podrazumijeva niz aktivnosti u kojima se pomaže klijentu da se kreće od jedne do druge tačke. Često se promjenom dobije prilično malo kao što je primjer sa čovjekom koji je uspio kontrolisati srdžbu i zbog toga nije tako često završavao u zatvoru. Ali, to je gledano iz perspektive izvana. Ponekad mala promjena može imati velike posljedice.

Moram priznati da sam prvo bila malo u čudu. Kada sam zamolila da mi se nešto kaže o jednom „uspješnom slučaju“ imala sam predstavu da je sve bilo riješeno – da su svi problemi klijenta nestali u onome što mi je socijalni radnik pričao. Vjerovatno sam u glavi imala model iz medicine gdje pacijent dobije tabletu za sve tegobe; dok si (poslužit ću se običnim primjerom) „rek‘ o šta bilo, upala pluća je prošla“. Zbog ovoga je socijalni radnik bio uspješan jer je uspio pridobiti klijenta da se pokrene makar malo (gledano izvana) i to u ispravnom pravcu. Kada je socijalna radnica vidjela moj izraz lica, ona je rekla, izvinjavajući se: „To možda nije bilo puno, ali *je učinilo puno*. Za njega je bilo važno da ne ide u zatvor tako često.“ Pomislila sam u sebi: „Tako sam i ja to morala vidjeti. I ja sam naučila puno“.

Evo drugog primjera u kojem socijalni radnik, u istoj studiji, objašnjava o jednom uspješnom predmetu. Ono sa čime je u ovom primjeru socijalna radnica izašla u prvi plan bilo je u mojim ušima – i ako neko to uzima izvan svog konteksta – izuzetno malo. Kratko rečeno, uspjeh se ogledao u kratkom osmjehu maloljetnog narkomana. Ali, dopustite da čujemo kako se osmjeh može razumjeti i koja situacija se može pojaviti:

Radi se o jednoj maloljetnici koja je imala velike probleme u školi. Ona nije dolazila na časove, koristila je drogu, jednostavno, bila je u situaciji gdje je sistem pomoći morao reagovati. Međutim, djevojčica je odbijala svaku vrstu pomoći. Kantonalna administracija je odbila da potpiše prisilini smještaj u bolnicu jer su smatrali da je socijalna radnica izvršila lošu pripremu predmeta. To se desilo dva puta. Na kraju, ipak, potpisali su odluku o prislinom smještaju na liječenje. Nakon toga, djevojčica je upućena u zapadni dio Norveške u instituciju za omladinu i za susret sa samom sobom. Djevojčica je u prvom susretu sa socijalnom radnicom rekla da će je otrovati. Dugo nakon toga socijalna radnica se bojala jesti bilo šta drugo osim onoga što je sama pripremila i donijela.

U avionu koji je letio u Bergen djevojčica je sjedila između socijalne radnice i policajke koja je bila u njenoj službenoj pratnji. Nije bilo puno razgovora

između njih tri. U jednom trenutku policajka je otišla u toalet. Socijalna radnica je ispričala da je ona pažljivo uzela djevojčicu oko ramena pitajući je: „Kako si?“ Ona se okrenula prema socijalnoj radnici smijući se. Bio je to osmjech kao background za ono što je socijalna radnica okarakterisala kao uspješnu stvar. Došao je osmjech, a ne uobičajeni izrazi kao: „Ubiću te!“ Ili: „Samo otvori usta i gotova si!“ Ili: „J..... p.....!“ Umjesto svega toga, ona se samo smijala, a socijalna radnica je to objašnjavala kao potvrdu da je ona bila to što je pokazivala upravo sada. Institucija je značila trjeznjenje\oporavak – institucija je značila novi život.

Gledano izvana, je li to situacija gdje je potvrda mala (mali osmjech)? Ali, socijalna radnica zna da djevojčica dolazi u instituciju za mlade i prihvaćta instaliranje tamo gdje ona može biti spašena od droge i kriminalnog miljea. Bez obzira što je osmjech mali on se mora razumjeti u kontekstu. Socijalna radnica je gledala na osmjech kao ulazak djevojčice u novi život. Time nije rečeno da će ona sigurno prestati da se drogira i da će se prestati prostituisati. Ali osmijeh je pretpostavljao mogućnost i bez te mogućnosti nije bilo šanse da se otpočne novi stil života.

Kada neko pogriješi

Ja sam više puta istakla značenje analize. U tome se nalazi princip o „osobi u situaciji“ i onim etičkim izazovima nad kojima se stoji. Ali šta se dešava ako čovjek pogriješi? Čovjek griješi ili ne?

Početak osamdesetih, dok sam bila na praksi, imala sam jedan izuzetno ozbiljan predmet koji je korišten i na kursu koji sam pohađala u to vrijeme. Kurs je održavan pod direktnim rukovodstvom poznatog američkog porodičnog terapeuta, Salvadora Minuchina. On je u to vrijeme boravio u Norveškoj i rukovodio je radom norveških porodičnih terapeuta. Slučaj koji sam uzela za instrukciju bio je muškarac koji je tukao svoju ženu i djecu. Pozadina slučaja je bila ovakva: On je istukao kćerku tako jako da je ona pala preko kade povrijeđivši se pri tome tako ozbiljno da je morala otići kod dežurnog ljekara.

Osim što je tukao kćerku on je tukao i suprugu. Eksperti za porodičnu terapiju su često opterećeni time kako se osobe međusobno drže u određenim situacijama. Jedan od načina gledanja na ovo je da muškarčeva tuča ide zajedno sa žalbama žene. Čovjek često kaže u sistemskoteorijskom načinu mišljenja da je osoba i uzrok i posljedica (*cause and causative*). Na taj način su i muškarac i žena međusobno i uzrok i posljedica.

Zatim je došao Salvador Minuchin. Toga dana u porodičnoj terapiji je bio prisutan samo bračni par o kojem je riječ. Bračni par i ja smo počeli razgovor. Minuchin i drugi učesnici kursa su sjedili iza jednog jednosmjerno zatamnjenog ogledala. Nije prošlo dugo vremena kada se Minuchin pojavio u sobi. Njegovo pojavljivanje i djelovanje imalo je za cilj da osvjetli ponašanje u kojem se muž i žena drže čvrsto svojih destruktivnih pozicija. Za osvjetljenje suštine stvari, on je koristio sljedeće metafore: *kurva* i *čudovište*. Muž je gledao suprugu kao kurvu, a supruga je gledala muža kao čudovište. Seansa se odigravala dovoljno zabavno jer je Minuchin pretjerao u činjenju seanse jasnom. „Ti gledaš na svoju suprugu kao na kurvu“ kaže on. Suprug odgovara: „Čovjek nikad ne zna“. Minuchin je ponovio nešto jačim glasom svaki put: „Ti vidiš Irenu kao kurvu“. Muškarac je odgovarao isto svaki put. Tako ponavljajući on je došao do tvrdnje: „Ti gledaš i svoju majku kao kurvu“. Prvi put čovjek prelazi granicu svog ustaljenog ponašanja, odgovarajući: „NE, ona, u svakom slučaju nije kurva“.

Vrijeme je prolazilo i izgledalo je kao da su Minichinove metafore našle par u nekoj dinamici između njih – činilo se kao da se razumiju preko metafora. Upravo prije nego što će krenuti, supruga je upitala: “Šta ću ja raditi kada me sljedeći put

počne udarati?“ Minuchin je odgovorio: „Onda će ti Irena pomoći da se razvedete“. Za mene je odgovor bio izuzetno interesantan i puno mi je značio. U tom trenutku on je gledao u njih jednim zajedničkim pogledom. Oboje su podjednako bili odgovorni. Ali, ako nasilje nastavi, Minuchin je stavio zabranu na tu vrstu promišljanja. Analitički, on je promijenio trag i završio sa cirkulirajućim razmišljanjem gdje se jedna radnja poklapala sa onom drugom. Sada se on odnosio linearno, hoće reći da je muškarac bio odgovoran za svoje postupke. I nasilje je bilo nešto neprihvatljivo. Ako on nastavi sa cirkuliranjem supruga će prigovarati zbog muškarčevog nasilja. Minuchin je kroz ove intervencije jasno znao da on ne priznaje nasilje.¹¹

Da me je neko pitao, nakon ove seanse, o uspješnosti predmeta ja bih to definirala kao uspješan predmet. U svakom slučaju svih deset porodičnih terapeuta dobro se sjećaju slučaja promatranog iza jednosmjerno zatamnjenog ogledala. Nakon što su ovi časovi završeni ja sam otputovala u inostranstvo i nikada više nisam srela ove porodice. Ali, kada sam se vratila nazad čula sam šta se sve desilo.

Jedan od rezultata je bio taj da je kćerka smještena kod jedne porodice na staranje u trajanju od go-

¹¹ Ovo je detaljno opisano u *Family Kaleidoscope* kod Salvadora Minuchina (1984).

dinu dana. Upravo prije njenog odlaska kući ona je rekla roditeljima, kod kojih je bila na staranju, da je otac seksualno iskorištavao i da ona zbog toga ne želi nazad kući. Pokazalo se da je otac, također, seksualno iskorištavao i njenu prijateljicu. Proveden je sudski postupak i otac je osuđen. Srela sam i one što nisu govorili, ali koji su čuli nešto o tome. Ekspert, sudski psihijatar, napisao mi je i prekorio me da nisam razumjela da je čovjek činio incest. Na toj strani nisu se pokazale stvari. Na drugoj strani nešto se nalazilo u tome. Morala sam razumjeti da u tom predmetu ima još nešto – možda. Ja sam uspjela smjestiti kćerku kod roditelja staratelja što je malo razvedrilo slučaj. Ipak, ja sam pogriješila. Je su li to bile njene dimne bombe, je li to još uvijek bio nerazriješen slučaj? Srećom, sudski organi su vjerovali njoj.

Kako se sve ovo može razumjeti? Obrada se odvijala na pogrešnim osnovama. Kćerka je sjedila na bombi kojoj ona nije dozvoljavala da eksplodira u vrijeme kada sam je ja kontaktirala. Bila je to jedna diskrepansa između faktičkog odnosa o čemu smo razgovarali satima. To bi, naravno, bilo uvijek, jer niko ne može govoriti o svemu. Ali, u ovom slučaju to je bila tajna za koju su znali samo otac i kćerka. Kćerka i otac imali su različite razloge zašto su tajnu incesta držali izvan terapijske sobe. Ova tajna u visokom stepenu činila se važećom u terapiji, ali mi nismo znali o tome. Tajna je bila

govorna, ali mi nismo poznavali taj jezik (Levin, 2001a). Prvo, nakon što je kćerka bila jedno vrijeme u kući roditelja koji su je usvojili, čuvanje tajne je prekršeno i došlo se do saznanja o čemu se radi. Veoma je važno znati da se broji i ono o čemu se ne priča. Tada se radi o više indirektnom djelovanju u nedostatku djelovanja. Teško je prodrijeti u ovu vrstu tajne. Ponekad se radi o iskustvu za koje ne postoje riječi objašnjenja. Ali kada se radi o diskrepanciji između onoga što se dešava i historije koja se objašnjava može se računati sa tim da je to tajna zona od izuzetnog značaja. U primjeru datom gore bilo je tako. U ovom slučaju bio je to jedan koji je poznao slučaj i koji je morao odati tajnu. (Vidi Poglavlje 3, gdje sam govorila o tajni u odnosu prema formama znanja).

Odbijanje

Kao što je ranije rečeno ja sam išla u praksu i istraživala angažman socijalnih radnika. Bilo je to nakon dvadeset godina pauze. Bila sam razočarana činjenicom koliko klima može biti teška. Jedna od spoznaja koja me najviše potresla je bila koliko odbijanja socijalni radnici moraju izdržavati. Primjeri koji su prezentirani u toj studiji bili su puno teži nego oni kojih se sjećam kada sam obavljala praksu na Klinici. To se odnosilo na više relacija. Ja sam možda zaboravila kako se to sve dogodi-

lo ili se moj svaki dan u Kancelariji za porodičnu pomoć sastojao od najtežih stvari? Ja mislim da je u pitanju i jedno i drugo tačno. Moguće je da je za socijalnog radnika puno teža svakodnevica u praksi?

To nije bilo tako da je odbacivanje bilo jedan dio onoga što je socijalni radnik uzeo lično. Ne, odbacivanje je moje tumačenje vaše historije. U svim predmetima koji su socijalni radnici izvukli u prvi plan, odbacivanje je bilo aktivni dio objašnjenja – bez da su oni lično polagali pažnju na to.

Ali, kada je bila u pitanju prva linija službe, dakle Kancelarija socijalne pomoći ili Kancelarija za dječiju zaštitu, odbijanje je bilo, kao aktivni dio, više prisutno nego u drugoj liniji službe. U prethodno spomenutim predmetima odbijanje je bilo više povezano sa neuspješnim predmetima. Dok se u prvoj liniji službe odbijanje odnosilo na predmete koji su izvučeni kao uspješni.

Odbijanje može biti različite vrste. Jedna forma odbijanja može ići zajedno sa klijentima koji nisu povezani sa stalnim časovima. Pozivati klijente više od jednog puta bilo je uobičajeno – faktički jedan dio svakodnevnih rutina. Odbijanje je moglo ići direktno na kontakt sa klijentima. Mnogi spomenuti gledani su poprijeko od klijenata, jer su koristili ružne riječi i izraze. Treći oblik odbijanja je nedostatak forme za respondiranje\odgovor.

Kako socijalni radnik/radnica doživljava odbijanje zavisi od toga kako oni definiraju situaciju. Ako on/ona definira situaciju tako da je to jedna karika u obradi ili kontakt – nešto što klijent mora preći onda odbijanje, možda, neće biti definisano kao odbijanje. Možda će prije biti definirano kao jedan dio u procesu.

Jedan od informanta je objašnjavao da se ona odnosila aktivno prema odbijanju od strane klijenta. Ne svih, ali nekih da. Ponekad bi ona rekla sama sebi: „Ovaj klijent neće dobiti priliku da me odbije“. Ona je to osjećala u stomaku: „... neću se predati, to postaje moja pokretačka snaga. Oni me ne mogu odbiti“.... Ova iskustva socijalni radnik izuzetno dobro poznaje i dobro mu je poznato šta se dešava, kao što mu je jasno da je odbacivanje važan mehanizam u kontaktu sa klijentima. Klijenti sami su često odbačeni i oni često testiraju socijalne radnike u smislu da li podnose njih bez da ih često odbijaju. Odbacivanje je jezik koji klijenti dobro poznaju. Također, oni testiraju pomagače na svom ognjištu. Naravno, teško je biti protiv i tako se socijalna radnica izražava i pokušava svjesno djelovati i izbjeći da bude uhvaćena u odbijanja. Ona razumije o čemu je riječ.

Mnogi klijenti koje socijalni radnici susreću su osobe koje su lično bile odbačene. To odbacivanje može biti od roditelja, nastavnika i drugih važnih osoba. Jedno takvo odbacivanje ne može proći ne-

zapaženo u razvoju personalnosti. To lahko može ići tome da čovjek počne sumnjati u samog sebe. I ova sumnja čini da neko postavlja okolinu najbliže na probu tako da vidi da li podnosi njega kao osobu. Želiš li prihvatiti mene onakvog kakav sam? Rečeno drugim riječima – oni koriste način svoje reakcije na način kako su učili ranije, također, i u odnosu prema socijalnom radniku.

Prema ovome do sada nevedenom, socijalni radnik je primalac klijentovog ranijeg iskustva – ne u formi historije koju oni pričaju, nego često u formi odbijanja. Moći stajati u cijelom ovom odbijanju, kako to razumiju socijalni radnici, to zahtijeva stručnu sposobnost i jaku personalnost. Inger Granby, koja ima dugo iskustvo iz *Selbu* kolektiva gdje je radila sa narkomanima, naglašava da odbijanje ne dolazi samo od klijenata nego, također, i od birokratije kada neko hoće da govori o problemu mladih. Tako je odbijanje po mnogo čemu višeslojno.

Jedna socijalna radnica mi je pričala o slučaju gdje je ona stavljena u procijep između odbijanja od strane insitucije i onoga što je ona mislila da je profesionalni rad. Predmet obrade je bila četrnaestogodišnja djevojčica koja je bila nijema kada je došla u Psihijatrijsku ustanovu za mlade gdje je radila ova socijalna radnica. Dijagnoza je bila autizam. Nakon godine dana rada i sa pacijentom i sa njenim roditeljima djevojčica je upućena

u lokalnu općinu prema mjestu stanovanja. U tom periodu djevojčica je počela govoriti. Institucija socijalnog rada je imala kao važan princip da je otpuštanje moralo biti potpuno, hoće reći da lokalna općina sada preuzima potpunu odgovornost za djevojčicu.

Pokazalo se da lokalna općina može definisati djevojčicu kao pacijenta i donijeti odluku da ne razgovora sa roditeljima. Roditelji, koji su inače oboje bile krhke osobe, su se uznemirili, a socijalna radnica je bila potpuno sigurna da dobri rezultati koje je ona postigla dolaze zbog toga što je ona razgovarala i sa djevojčicom i sa roditeljima. Lokalna općina se žalila na socijalnu radnicu u smislu: ti moraš biti profesionalac i s obzirom na činjenicu da ne možeš da prekineš pokazuješ da imaš posebnu povezanost upravo sa ovim predmetom. Pored toga, nadležna služba Kantona se žalila na nju.

Socijalna radnica je govorila o ovom predmetu kao primjeru neuspješnog slučaja gdje klijent/ica stvarno „nije uspjela prestati“. Socijalna radnica je prihvatila definiciju situacije od strane specijaliste. Istovremeno, ona je mislila da neće moći pridobiti djevojčicu da govori ako to podrazumijeva i roditelje. I taj posao trajao je godinu dana. Hoće li sada lokalna općina uništiti godinu dana rada? Kako je ona riješila ovu dilemu? Ona je prihvatila žalbe od specijaliste i nadležne službe Kantona i nastavila pričati sa roditeljima.

Tako ja vidim taj slučaj. Za socijalnu radnicu je bilo važnije ostati vjerna svojoj definiciji o tome šta je profesionalno, nego ostaviti roditelje na cje-dilu. Njeno djelovanje ona je definisala kao svoje negativne osobine. Ona se nije uspijevala odvojiti od klijenata. Ona je prihvatila definiciju datu od specijaliste i nadležne službe Kantona, ali je radila ono što je lično mislila da je strukovno odbranji-vo. Bilo je bolje i lakše trpjeti odbijanja od nad-ređenih nego od slabih klijenata. Ona se nije borila za svoje mišljenje. Nije mislila da ima pravo, ali je radila tako kako je radila jer nije uspijevala ra-diti drugačije. Da bi se razumjela njena pozicija čovjek mora vidjeti nju u njenoj povezanosti kao socijalnog radnika u Poliklinici za djecu i mlade. Ona prihvata podređenost ali ne odbija, ne odba-čuje roditelje jer bi to bilo ludo. U jednom drugom kontekstu (Levin, 2001b) nazvala sam je buntov-nikom. I ja stojim pri tom stanovištu, ali, čudno, ona lično nije izgledala tako.

Literatura

Levin, Irene, 2001b. Diskursi u i oko socijalnog rada, u Mona Sanbæk (redd.): *Fra mottaker til ak-tør/Od primaoca do aktera* Oslo: Gyldendal Aka-demisk.

Poglavlje 7

Pomoć i kontrola

Treće uzbudljivo polje koje se ističe u ovoj knjizi je odnos između pomoći i kontrole. Dopustite mi da već ovdje izađem sa diferencijacijom pojma kontrola. Riječ kontrola može značiti dvije stvari: kontrola i upravljanje. Često koristimo riječ kontrola kada mislimo na upravljanje. Ako idemo metodom reza onda kontrolišemo. U tom slučaju mi ne upadamo u radnje/postupke. Ja mogu kontrolisati vrijeme, vidjeti da li će biti sunčano ili će možda padati kiša, ali ja ne mogu upravljati vremenom. Međutim, moja kontrola vremena može upravljati mojim postupcima u smislu kako ću se obući. To je kontrola upravljanja. Čovjek, također, može kontrolisati vrijeme samo iz zabave bez upravljanja u smislu da li će uzeti kišobran ili ne. U tom slučaju

kontrola znači samokontrolu u značenju provjere. U kombinaciji sa kontrolom *može* se raditi i na upravljanju ali za to nema potrebe. To je jedan dio kontrole koja upravlja daljim postupcima kao izvršiocima moći. S tim u vezi, koristim riječ kontrola u smislu: „ne upadaj u događaj“, a upravljanje kao: upadanje/miješanje.

Socijalni rad se odnosi i na davanje pomoći i, istovremeno na imanje kontrole. Pomoć i kontrola se često gledaju kao nespojivi i kao dvije međusobno odvojene i suprotstavljene cjeline. Ako neko pomaže onda to može izgledati kao suprotnost - ako taj isti hoće i da kontroliše. Ali to je samo na prvi pogled. Kako će onda izgledati situacija u kojoj neko koji inače ne pomaže, a nađe se na strani onoga kojem treba pomoć? Neki koji pružaju pomoć probaju minimizirati dilemu stavljajući se u klijentovu perspektivu. Ali ne dolazi u obzir eliminirati strukturalnu moć koja se nalazi ugrađena u relacijama. Dupla funkcija pomoćnog aparata govori o javnoj kontroli i aparatu upravljanja s obzirom na činjenicu da je upravljanje realizacija moći i djelomično pomoć osobama u teškim situacijama.

Norveška socijalna radnica, Brit Jørgensen (1997.) ovo posmatra kao pristup problemu koji je u malom stepenu tematiziran i to ispod komunikacija odnosa između pomoći i kontrole. To se isto tiče odnosa između moći i nemoći (Ohnstad, 2004.)

čemu ću se brzo vratiti nazad. Kontrola se može povezati i sa novčanom stranom socijalnog rada i kao takav je razmatran sa skepsom ili konkretnije rečeno sa averzijom, kaže Michael Seltzer (Seltzer mfl., 1995.).

Ova averzija ili nedostatak volje za diskusijom o funkciji kontrole može ići zajedno, a za mnoge socijalne radnike je teško vidjeti sopstvenu moć u sistemu kojem treba služiti – da se čovjek na ličnom planu osjeća nemoćnim (Ohnstad, 2004.). Kada neko ne doživi da ima moć onda je to teško vidjeti. Socijalni radnik ima moć i kao onaj koji pomaže i kao onaj koji kontroliše. U današnjem društvu moć je nevidljiva – kao što je nevidljiv i aspekt kontrole kroz humanitarne i druge ideologije. Ranije su ideologije zablude učinile moć vidljivom na jedan drugi način. Tada je bilo riječi o „zločastoj djeci“, dok mi danas koristimo kategoriju „djeca i mladi sa poteškoćama u razvoju“ (Skau, 2003.). Zbog toga možemo reći da je današnja socijalna država prekinula niz novih poboljšanih rješenja dok su odnosi moći postali više prikriveni i nevidljivi. Tako moć djelomično kontrolira, ali i prilagođava i upravlja klijentovim normama i vrijednostima u pravcima za koje socijalni radnik procijeni da su ispravni. U najekstremnijim posljedicama sve ono što klijent ispriča socijalnom radniku može biti upotrijebljeno protiv njega, kaže Kikkan Ustvedt Christiansen, u svom članku objavljenom 1979.

Autorica obrađuje odnos socijalnog referenta, onako kako se njegova/njena uloga ispoljava u Kancelariji socijalne pomoći i uloge socijalnog referenta koja se vidi na primjeru dječije psihijatrije. Neko će reći da dotični/dotična ima opravdanja za davanja u skladu sa zakonskim normama i istovremeno „stimulirati dotičnog/dotičnu da koristi sopstvene i resurse okoline na jedan novi način“ (Christiansen, 1990. str. 13). Ova kombinacija zadataka je čudesno teška jer se čovjek mora skoncentrisati na prava i istovremeno raditi ono što se često naziva obrada te dvije aktivnosti koje se mogu gledati kao suprotnosti.

Referent ili državni administrativac je imao probleme sa svojim ličnim razvojem, jer literatura o mjestu i ulozi socijalnog radnika dolazi iz rečenica obrade i one kao takve nisu iz norveškog konteksta. Često ova vrsta rečenica dolazi iz SAD-a koja se ne mogu ubrajati u socijalnu državu ili državu blagostanja. Zbog toga ih je kao takve teže primijeniti u situacijima karakterističnim za Kancelariju socijalne pomoći (Christiansen, 1990.).

Ali i u drugim slučajevima socijalni radnik, kao onaj koji pruža pomoć, ima moć u odnosu prema svom klijentu. Ona ili on imaju moć da odrede kad će početi časovi i kad će časovi završiti i ona ili on imaju moć (do izvjesnog stepena) da odre-

de koje teme će se razmatrati i slično. To je uloga nadređenog koja određuje pravila za časove i dokle će ići granice. To je ona uloga nadređenog koja određuje veoma značajnu stvar, a to je koja će se oznaka staviti na klijenta. Unutar psihijatrije ovo se odvija kroz dijagnoze, ali u manje formalizovanim razgovorima ovo se radi posebnim oznakama koje se daju na određenu vrstu odstupanja. U mnogim slučajevima ovo može dobiti izuzetno ozbiljne posljedice pošto klijent ne razumije stvari izvan konteksta u kojem se dotični nalazi.

U jednoj veoma interesantnoj knjizi koja problematizira svakodnevni život, kanadski sociolog, Dorothy Smith, u prvi plan stavlja jedan primjer u poglavlju *K is Mentally Ill* gdje je *K's* bio znak za mentalnu bolest. Kontekst je bio taj da je oznaka *K* definirana kao mentalna bolest (sykdom na norveškom znači bolest – prim. prev.). U jednom drugom kontekstu plivati dvadeset puta nazad i naprijed ne shvata se kao nasilna radnja, nego kao normalna aktivnost sportske mladosti. Dakle, nešto pozitivno. Ovu definiciju moći imaju i socijalni radnici i veoma je važno da je pojedinac svjestan toga. Posljedice mogu biti izuzetno velike. Pomoć i kontrola, u značenju moći, predstavljaju isprepletanu dimenziju u svakom odnosu između klijenta i aparata za pomoć. Ako čovjek ne razumije dinamiku onda je jednostavnije učiniti fenomen

osobinama klijenta (on je nemotivisan) ili za sebe (ja sam nesposoban) umjesto da se učine vidljivim procesi.

Max Weber (1971.) definira moć kao mogućnost izvršavanje sopstvene volje u socijalnim relacijama bez obzira da li će drugi učesnici u društvenom životu činiti smetnje. To znači da socijalni radnik ima veliku moć da utiče i da sačinjava prijedlog promjena u odnosu prema klijentu. Kriminolog, Thomas Mathiesen (1982.), je proširio pojam moći koju on naziva voljom za dogovaranje u relaciji bez obzira da li će se oni drugi suprotstavljati. U situacijama gdje se ispoljava nasilje ovo je tako očigledno. Onaj koji ispoljava nasilje činom silovanja, na primjer, taj ispoljava svoje intencije u relaciji prema, na primjer, malom djetetu, bez obzira što se ono suprotstavlja. Mi moć često nazivamo nešto što se ispoljava kada je riječ o povredi druge osobe, kao kod silovanja, na primjer. Međutim, moć se može koristiti i prilikom pružanja pomoći. Teško je praviti razliku kada se klijentu pomože, a kada se prema njemu vrši eskalacija moći. Situacija se može pogrešno razumjeti. Moć se može koristiti da se nekome pomogne, ali se moć koristi i da bi se neko povrijedio“ (Skau, 2003, str. 95). Važan element ovdje je vrijeme. Gledajući kratkoročno, pomoć se može doživjeti kao nešto što izaziva rane, ali dugoročno to može biti nešto korisno.

Ako pratimo francuskog sociologa, Michael Foucault (1999.), nije ista količina moći data jednom zauvijek, nego se moć nalazi u onome što neko čini u relacijama sa drugima. Za Foucaulta moć je aktivnost. Takav pogled pruža otvorenost čime se određene stvari rade na drugi način.

Da bi se moć realizovala to zahtijeva postojanje nemoći kod onog drugog ili više njih. Moć odmara na nemoći, ali ne i obratno, kaže Anbjørg Ohnstad 2003. „Kada nemoć ne odmara na moći, to znači da onaj što je u poziciji nemoći nije zavisian od onih moćnih kako bi izmijenio svoju situaciju. On može razviti strategiju protiv moći ili učiniti nešto da promijeni svoju situaciju“ Ohnstad, 2004. Postoje, dakle, strategije borbe protiv moći.

Na kraju XX stoljeća jedan pravac unutar socijalnog rada je bio izuzetno popularan, a to je *empowerment* (opunomoćenje). Radi se o metodi pomoću kojeg klijent može dobiti ili lično uzeti za sebe još moći i na taj način biti akter svog života. Radi se o *power over oneself* (Parker, Fook i Pease, 1999., str. 151). Moć je ono što čovjek *radi*, a ne ono što *ima*. Fokusiranjem na *moći* kao na vrstu aktivnosti daje se mogućnost za promjenu, jer čovjek može činiti mnoge različite stvari.

Postoji više razloga zbog kojih čovjek može reći da su profesionalci oni koji u prvi plan stavljaju aspekt moći i koji fokusiraju na odnosima supro-

tnosti, a oni sa najviše moći stavljaju ovo u prvi plan. Može se reći, na određen način, da su profesionalci ti koji su uzeli sve ovo iz ruku onih koji bi trebali biti *empowered*. Ali, na drugoj strani, su oba partnera koji dijele povezanost relacija moći. Često se *empowerment* povezuje sa korisnikom saradnje ili sa akterima. Akteri su nešto više od korisnika u smislu biti akter svog sopstvenog života (Sandbæk, 2002.). Na taj način se neće neko označiti/etiketirati na osnovu onoga što radi. *Empowerment* je blisko povezan sa idejom pomoći za samopomoć i „svjesno stvaranje mogućnosti za ljude da nastupaju kao subjekti“ (Hansen, 2004, str. 31). Ako čovjek unutar *empowerment* tradicije fokusira odgovornost nazad prema klijentu/korisniku onda to može voditi prema konačnom rezultatu uz nedostatak odgovornosti. Umjesto toga, tvrdi Jorunn Vindegg (2004.), mora se uzeti u obzir situacija u kojoj se osoba nalazi. Kada se odgovornost vrati nazad klijentu ili korisniku onda će se promijeniti i aspekt vlasti. Ima onih koji u vezi s ovim govore više o saradnji nego o čistom hijerarhijskom odnosu. Dozvolite mi da primijetim da je „dati“ odgovornost klijentu, također, jedan način ispoljavanja moći.

Socijalni rad radi na odgoju, crpeći snagu za to iz društva isto kao što neko radi na odgoju crpeći snagu iz klijenta. Ovdje se poentira na način da se reprezentuje dilema. Mandat obuhvata i to kako

neko gleda na ljude, naime da je to socijalni proces u kojem je neko dobio zadatak da pomaže ljudima za koje je država blagostanja stavila sebi u zadatak da fokusira na tome. To mogu biti osobe koje dolaze pod odredbe Zakona o socijalnoj zaštiti. Može se raditi o području socijalnog rada, o djeci spriječenom u razvoju, a što potpada pod odredbe Zakona o dječijoj zaštiti.

Kategorije koje su spomenute pripadaju onome što se zove prva linija socijalne službe. Hoće reći da klijenti ne trebaju imati nikakvu uputnicu prije nego što kontaktiraju socijalnog radnika. Ali to se, također, odnosi i na drugu liniju službe, kao što je dječija psihijatrija i psihijatrija za mlade, psiholog u školskoj kancelariji i slično. Ima se utisak cijelo vrijeme da postoji kontrolni aspekt u aparatu za pomoć. Socijalni rad se ne može potpuno definirati bez dimenzije: pomoć – kontrola. Pomoć i kontrola su međusobno satkani u socijalnom radu i pojavljuju se kao nerješiva dilema naročito unutra oblasti dječije zaštite i Kancelarije za socijalnu pomoć. U drugim dijelovima socijalnog rada, kao što je porodična zaštita ili dječija psihijatrija, pomoć je u prednosti u odnosu na kontrolu.

U našem razumijevanju pomoći i kontrole nalazi se tendencija za dvodjelni pravac u smislu određene dihotomije. Biti onaj koji pomaže znači biti postavljen vrijednosno visoko i imati atraktivne radne

zadatke. Raditi više u funkciji kontrole znači biti procijenjen suprotno od ovoga navedenog. S tim u vezi neko je formirao dvodjelnu podjelu dajući svemu ovome malo pozitivnog i negativnog predznaka. Integracija nije bila jednostavna i ona nije izvršena u nekom velikom stepenu. I kada Lars Inge Terum (2003.) naziva socijalne radnike čuvarima države blagostanja onda on fokusira više na kontrolu nego na pomoć. U njegovoj studiji on pokazuje da razumna procjena stvari vodi do toga da novčana isplata koju vrši Kancelarija za socijalnu pomoć može varirati u velikom stepenu. Moć i kontrola se nalaze također i u zonama kao što je alkoholizam, gdje socijalni radnici kroz pomoć i podršku imaju moć nad klijentom.

Slučaj Søyland

Sredinom osamdesetih pojavio se jedan slučaj u medijima koji je nazvan slučaj Søyland. Bio je to prvi veliki medijski događaj u kojem su mediji osvijetlili brigu o djeci. Porodica Søyland imala je petero djece i Služba dječije zaštite je htjela da djeca dobiju porodicu koja će se starati o njima. Jedno od petero djece već je bilo kod jedne porodice staratelja i to je funkcionisalo dobro. U pozadini medijskog slučaja bila je grupa odraslih, uglednih građana koji su počeli da se angažuju u

želji da znaju o čemu se zapravo radi. Oni su formirali Akcionarsku grupu koja je bila protiv toga da se djeca smjeste kod porodice za staranje. Grupa je imala česta i velika okupljanja u centru grada, a u međuvremenu su sakupili 1500 potpisa za poništenje rješenja vezanog za ovaj predmet. Na čelu grupe bio je svećenik kao i nekoliko drugih uglednih građana grada u kojem se sve to dešavalo. U jednoj TV emisiji izašlo je na vidjelo da su vodeće osobe Akcionarske grupe imale za cilj približiti Isusa u život djeteta. I to je bila ta pomoć koju je, po njihovom mišljenju, trebalo dijete.

U ovom slučaju Služba dječije zaštite trebala je pomagati i kontrolisati istovremeno. Ono što su našli je da kuća nije bila adekvatno mjesto za odrastanje djece. Zbog toga je Služba dječije zaštite htjela da djecu prebaci u kuću za usvajanje. Pomoć se sastojala u kontroli i korištenju moći koja im je dodijeljena od društva kako bi mogli to da rade.

To oni, međutim, nisu mogli. Pritisak Akcionarske grupe i medija bio je veliki i oni su morali abdicirati od svog mandata u kojem su pomagali i kontrolisali. Drugim riječima rečeno, Akcionarska grupa učinila ih je nemoćnim. U TV emisiji, šesnaest godina poslije, novinar je želio istražiti šta se desilo sa djecom. Djeca su prigovarala Službi dječije zaštite da nisu koristili svoj mandat. Jedan od intervjuisanih bio je iz Akcionarske grupe i on

je bio samokritički raspoložen. Lider Službe dječije zaštite u Općini, također, je bio samokritički raspoložen jer su, po njegovom mišljenju, djeca patila zbog toga što se Služba dječije zaštite nije uspjela suprotstaviti Akcionarskoj grupi.

Ako čovjek gleda na ovaj slučaj izvana onda postoje mnoge stvari koje se mogu izvući kao pouka. Ali u ovom kontekstu želim reći samo to da u slučaju kada Služba dječije zaštite ne uspijeva izvršiti društveni mandat, onda ona ne može ni pomoći, ni kontrolisati, ni rukovoditi. Služba dječije zaštite bila je postavljena u etičku dilemu oko toga, da li oni nisu mogli iskoristiti svoju moć zbog medija i aktivnosti Akcionarske grupe. Rezultat je bio da su djeca postala ranjiva zbog njih, jer nisu bili u stanju da urade svoj posao.

Pretpostavka je da pripadnici aparata za pružanje pomoći razumiju svoju duplu ulogu pomoći - kontrola ili upravljanje. Ako neko od pripadnika aparata za pomoć to ne radi, čovjek lahko može doći u situaciju da pogrešno tumači klijentovo odstupanje i reakcije. Naprimjer, neko može doći u situaciju da misli da klijent laže umjesto da bude pažljiv u odnosu prema mogućnosti moći sa kojom raspolaze socijalni radnik, u konkretnom slučaju oduzimanja dodičnog djetetu. Ovdje nije riječ o nekoj personalnoj osobini klijenta nego o karakteristikama strukture koju čine socijalni radnik i klijent i gdje

je aspekt moći, koji se izražava u odnosu između klijenta i onoga koji pomaže, uvijek u igri.

Etika

Etika je etičko pitanje unutra socijalnog rada, koje se može pokrenuti kao tema povezana sa svakom od tačaka obrađivanih u ovoj knjizi. Etički aspekt se prožima u svim poljima predmeta. Etička pitanja i etičke dileme prožimaju socijalni rad, kao predmet i u tom smislu etička moć rasuđivanja, moral i vrijednosti su sveobuhvatni u svim dijelovima realizacije predmeta. Zbog prostorne ograničenosti ja to nisam iznijela eksplicitno. To ne znači da etička pitanja i dileme nisu prisutni. Na više načina se može reći da su oni koji rade kao socijalni radnici dobili u zadatak da izvršavaju i etičke procjene onih drugih i kao takvi oni (socijalni radnici) su društveno moralni agenti (Marthinsen, 2001). Kada neko cijelo vrijeme u toku svog rada susreće etičke izazove onda je važno imati visoke etičke standarde za svoj rad u sklopu kojeg treba početi vršiti profesionalno rasuđivanje. U tom profesionalnom rasuđivanju se nalazi etika i moral. Kada neko ima zadatak pomoći i zadatak kontrole, sa implicitnom moći koja se nalazi u ovim ulogama onda je profesionalno i moralno rasuđivanje naročito važno za izvršioca profesije.

Onda se može lahko desiti da neko miješa šta je ispravno, šta je dobro i pravedno sa onim šta sa onim što bi trebalo uraditi da bi sve to funkcionisalo bolje. Predmetno polje je smješteno tamo gdje ideologija susreće područje supstance i teorije. Ovo profesor Erik Larsen (1988.) kritikuje kao krug ideologije zla. Često imamo predusretljivu tvrdnju i ideologiju da *sva djeca trebaju topli dom i bliske relacije*. Ovo se razumije tako, prateći Larsena, da je kuća staratelja dobra, ali je institucija loša. Larsenova poenta o tome šta je najbolja forma za dijete je empirijsko pitanje. Također, islandski profesor socijalnog rada, Sigrun Juliusdottir (1989.) kaže da je unutar predmeta ideologija izbacila iz konkurencije znanje. Ideologija ne daje neku osnovu za razumijevanje. Uvriježeno mišljenje se nalazi više u tome šta je to što je tačno, nego u tome šta je prikladno za ovaj cilj.

Socijalni radnici su davno izašli sa izradom svojih pravaca stručno-etičkih linija i institucionaliziranja ovog dijela djelatnosti. Već 1967, Udruženje diplomiranih socijalnih radnika (NSO, sada FO) utvrdio je svoje poslovno-etičke linije djelovanja. Danas je stručno udruženje napustilo svoje pravce djelovanja, ali je prihvatilo etičke *principe* struke. Etičke dileme nad kojima svakodnevno stoji socijalni radnik ne može se voditi jasnim pravilima jer su situacije različite. Norveški socijalni radnici su

okruženi i nacionalnim i internacionalnim etičkim principima budući da je FO povezan za internacionalno udruženje socijalnih radnika (*International Federation of Social Work, IFSW*).

Blisko povezana za diskusiju o strukovno-etičkim principima nalazimo diskusiju o autorizaciji koja govori o strukovno-etičkim izvršavanjima i o tome da će se to kontrolisati. Dobiti autorizaciju za izvršavanje struke bio je karakter borbe za norveške socijalne radnike. Kroz autorizaciju se može odrediti ko će biti unutra i ko će biti izvan strukovne grupe. Ovaj predmet je uzet dok je Vindegg bio lider Udruženja struke. Udruženje (NOSO) je jednoglasno završilo u prijedlogu da radi za autorizaciju. Predmet za autorizaciju je došao u vezi sa propozicijama jednog od dva doma norveškog parlamenta 1998, *Zakon o zdravstvenom osoblju*, o tome da će se 25 grupa zdravstvenog osoblja autorizirati. Uprkos velikom radu socijalni radnici nisu dobili autorizaciju po tadašnjem vremenu. Razlog je bio taj da oni nisu radili prije svega u zdravstvenom sektoru (Vindegg, 2003.). Međutim, radnicima iz oblasti njege sa trogodišnjim obrazovanjem i nakon završene srednje škole dodijeljena je autorizacija jer su oni imali sveobuhvatan kontakt sa pacijentima i bili su zavisni i od povjerenja onih kojima će pomagati i partnera u saradnji. Borba za autorizaciju nije završena.

Literatura

Ohnstad, Anbjørg, 2004. *Makt og avmakt/Moć i nemoć* kod Tor-Johan Ekeland, Grethe Nordhelle, Oddmar Iversen i Anbjørg Ohnstad: Psykologi for helse og sosialfag/ *Psihologija za zdravstvo i socijalni rad*. Oslo: Cappelen;

Terum, Lars Inge, 2003. *Portvakt i velferstaten/ Čuvar kapije države blagostanja*. Oslo: Općinska izdavačka kuća.

Poglavlje 8

Od maramice i uskih cipela ...

Prije nekog vremena iznijela sam *paper* na jednoj međunarodnoj konferenciji u Oslu. Većina učesnika na toj Konferenciji nisu bili socijalni radnici nego su pripadali drugim profesijama: nastavnici, bibliotekari, novinari i drugi. Moje izlaganje govorilo je o teorijskoj ukorijenjenosti socijalnog rada. Prvi komentar nije bio usmjeren na sadržaj mog priloga nego se odnosio na pitanje zašto socijalni rad ima tako nizak status. Komentatorova asocijacija, kada je čuo termin „socijalni rad“, bila je nedostatak društvenog prihvatanja koje opterećuje predmetno polje. Ja sam bila iznenađena, s obzirom na činjenicu da je ovo bio akademski skup, da je njegovo pitanje bilo na strani mojih uvodnih izlaganja. Nakon što sam malo bolje raz-

mislila vidjela sam da se učesnik u raspravi izrazio iz perspektive predstave koja je vladala o ovom stručnom polju. Drugim riječima rečeno: njegova izjava bila je u vezi sa važećim diskursom o socijalnom radu.

U Norveškoj se to kaže „maramica i uske cipele“ i zbog toga se ta floskula prosleđuje prema socijalnim radnicima. Metafora je sinonim za strukovnu grupu. Razlog za to se nalazi u određenom načinu oblačenja iz sedamdesetih godina kada su se mnogi socijalni radnici upravo tako oblačili. Uobičajeno je da se neka zanimanja i neke profesije oblače i razgovaraju na određen način. Sjećamo se kako smo se šalili na račun imitacija koje je pravio Rolv Wesenlund, a vezano je za poziv svećenika. Mi koji smo to gledali iz vana smo mislili da je njegova imitacija bila sasvim tačna: „Kada sam bio na putu za crkvu danas ... „, bilo je sličnost u odnosu prema svećenicima kao što su „maramice i uske cipele“ imale prema socijalnim radnicima. „Kada sam bio na putu prema crkvi danas...“ imalo je značenje neke vrste naivnosti, dok se „maramica i uske cipele“ još uvijek koristi za nagovještaj neozbiljnog rada izvršavanog od nekvalificiranih osoba. Uglavnom, oba izraza se koriste za ismijavanje.

Također, „diplomirani socijalni radnik“ je postao metafora za nedostatak sposobnosti. Nije rijetkost

da se ovaj izraz koristi i u medijima. Prije par godina čula sam kako Kåre Valebrokk u nastupu na TV2 upravo tako koristi riječ diplomirani socijalni radnik. U jednom TV programu on argumentuje zašto je novi zakon o alkoholu idiotski. Radilo se o tome da su granice promila pomjerene sa 0,5 na 0,2. Fredrik Skavlan sakupio je grupu ljudi da bi diskutovali odredbe novog zakona. S tim u vezi Valebrokk je došao sa svojim objašnjenjem gdje on ističe da „su zakonske odredbe pravljene pod velikim uticajem socijalnih radnika“. Drugi učesnici su se bunili protiv ovakvog pristupa pošto usporedba nije bila potpuno jasna. Ali nije prošlo dugo vremena kada su i oni razumjeli na šta je Valebrokk ukazivao. Bio je to: nekvalificirani rad. Nije bilo toliko interesantno što je Valebrokk koristio izraz diplomirani socijalni radnik metaforički, a da drugi nisu pitali šta je on podrazumijevao pod tim. Drugim riječima rečeno, riječ diplomirani socijalni radnik se uklapao u javni diskurs socijalnog rada. Zbog toga su osobe oko Valebrokka bile samo trenutačno zbunjene prije nego što su se uspjeli sabrati i pratiti ga u njegovom rasuđivanju.

Drugi primjer je uvod u *Aftenpostenu* od prije nekog vremena gdje je čitalac bio nezadovoljan sa pojedinim radio emisijama izražavajući to na ovaj način: „Sada su vijesti postale kao diplomirani socijalni radnici.“ Izraz nije trebalo dodatno obrazlagati, zbog toga što su svi koji su pročitali članak

htjeli da shvate da je pisac htio da kaže nešto negativno o površnoj i vjerničkoj stvarnosti. To ne znači da su svi bili saglasni, ali su svi znali da se pisac našao u ustaljenom diskursu o socijalnom radu. Danas međutim nije tako - da se gleda podcjenjivački na socijalne radnike kao žrtvene jarce. U tom smislu socijalni rad stoji kao progresivna ideja koja podržava one slabe u društvu i socijalni rad je u prvim redovima u demonstracijama za te principe.

... prema diskursu¹²

Često se najbolji uvid u sadržaj nekog fenomena dobije gledajući u njegove granice. Granice diskursa pretpostavljaju izuzetno jasnu povezanost prema moći i žudnji za istom. Diskurs je i ono što je vidljivo i ono što je prikriveno, ali diskurs je i objekt žudnje za koji se borimo.

Prateći Michel Foucault (1999.) tri su odnosa koji karakterišu granice diskursa: prvo, riječ je o tome ko ili koji agenti se izražavaju u određenom pre-

¹² Ovdje se diskurs definiše kao socijalni fenomen, što pretpostavlja socijalnu i kulturnu povezanost gdje se može razvijati i gdje se nalazi tlo za zajedničke procjene. Diskurs ukazuje na više nadređene društvene fenomene koji se podešavaju i formiraju preko jezika i gdje mnogi ljudi duži period učestvuju u oblikovanju (Magnusson, 1998.). Foucault (1969, str. 49) definiše diskurse kao prakse koje sistematski stvaraju objekte o kojima mi govorimo.

dmetu. Postoje intencije koje sve ovo sortiraju. Drugo, postoje isključenja od *pravila i zabrana*, koja su eksplicitna isključenja. Treće, postoje suprotnosti između onoga što je *istina* i onoga što *nije istina*. Pitanje koje čovjek može sebi postaviti je: „Na koji način ovi sortirani elementi dobijaju značenje za predmetno polje u načinu na koji je shvaćen socijalni rad“? Ili rečeno drugim riječima: „Na koji način ovi sortirani elementi dobijaju značenje u diskursu o socijalnom radu“?

„Kako čovjek da izbací ono što ne želi da pripada diskursu“? Pita švedski socijalni radnik, Siw Fahlgren u svom radu iz 1999., regulišući ko treba da se izrazi u datom predmetu, sa pravilima, zabranama, dihotomijom i kroz definicije o tome šta će se uračunati u ono istinito, a šta u ono neistinito.

Akademija ima jasna pravila i praksu o tome ko se može oglasiti o datim pitanjima i ko može biti davalac doprinosa u razvoju predmeta. To su osobe sa određenim akademskim zvanjima, minimalno završenim fakultetom, sada magistarskim studijem, ali najrađe doktoratom. Osobe koje imaju svoje polje istraživanja u istraživačkoj areni. Osobe koje se izražavaju o polju istraživanja kroz direktne ili indirektne diskusije u knjigama. U Norveškoj je socijalni rad bio u ograničenom stepenu akter u ovoj areni (vidi Poglavlje 2).

Da bi se razumio ovaj spori razvoj predmetnog polja u Norveškoj mora se pogledati i to kako je predmetno polje bilo nesigurno u tome da je akademizacija bila dobra i da će se to dešavati na račun praktičnog polja.

Pravila i zabrane određuju šta će se reći i ko će se oglasiti. Pravila mogu biti jasno izražena, ali mogu biti izražena i kao procedure koje više indirektno vladaju diskursom u odnosu prema važećim strukturama vlasti. Kada je u pitanju socijalni rad pravila su jasna za one koji nose predmetno polje dalje.¹³ Ovo se dešava kroz izražena i neizražena pravila i prakse unutar npr., akademije i kroz zajedničko razumijevanje u društvu o poziciji socijalnog rada.

Eliminacija se, također, može desiti kroz podjelu i suprotnosti ili suprotstavljanja, dakle dihotomiju. Kao jedan primjer Foucault koristi razum i ludost koji su centralni unutra nauke (Foucault, 1999). Razum dobija svoje mjesto i značenje tako što se ludost/ludilo odbacuje. U području djelovanja socijalnog rada oni socijalno ranjivi mogu se činiti ravnopravnim sa ludošću. Socijalni rad dobija svoj legitimitet upravo kroz to da je nešto normalno i kao takvi klijenti socijalnog rada se definiraju kao nenormalni. Dakle, suprotno od onog normalnog.

¹³ Ovo važi, prije svega, za akademski socijalni rad. Diskursi u praktičnom socijalnom radu su potpuno nešto drugo. Međutim, ovdje ima uticaj akademski diskurs.

Objekt socijalnog rada se zbog toga definiše izvan onog takozvanog normalnog.¹⁴

Kao treću tačku za diskurzivno isključenje Foucault uzima suprotnosti između onog istinitog i onog lažnog/nestinitog. Neki put u pokazanom periodu ono istinito je opterećeno onim da je oglašavanje dato od prave osobe dok je u drugim periodima to opterećeno time da je sadržaj u izjavi sadržan u onom istinitom. Po Foucaultu ovo traganje za istinom¹⁵ je bilo karakteristično unutar nauke u XVII vijeku. Nauka će verificirati istinu i biti korisna (Foucault, 1999.). Ovaj diskurs istine ima veliku institucionalnu podršku danas i to je ono što najviše autorizira i legitimira u norveškom društvu. Istina je postala pitanje moći. I to uzima prva dva Foucaultova odnosa za modifikaciju i obrazloženje toga (Erichsen, 2002, str. 117).

Socijalni rad je na više načina zavisao od izražavanja istine tako što će se klijenti kategorizirati u

¹⁴ Alarmanтно je da jedna druga grupa koja radi direktno sa ludima, radi se naime o psihijatrima, nije izložena istim isključenjima kao socijalni radnici. Ovo se tiče odnosa prema stanovništvu, što njih definiše unutra medicine i „daje“ im onaj legitimitet koji ima ta strukovna grupa. Međutim, treba reći da su među ljekarima psihijatri izloženi jednoj vrsti isključenja.

¹⁵ Pod istinom se misli, na jedino važeće, ali je riječ o tome da biti u onom istinitom je više u pravcu onoga o čemu je kolektiv saglasan. Foucault (1999.) kaže, također, da diskursi stvaraju svijet, oni ne reproduciraju jedan istinit svijet.

odnosu prema dijagnosticiranju (kriminalaca, nezaposlenih, šizofreničara, itd.). Ova podjela doprinosi redu i predvidljivosti (Levin, 1996.). Na drugoj strani, taj red i predvidljivost mogu biti prepreka za dalji razvoj. Pored toga, to doprinosi potrebi za znanjem koje je sadržano unutar rangiranja, dijagnosticiranja itd. Tako da traženje istine ide prije prve dvije diskurzivne izbačene prakse (zabranjeni govor i razdvajanje ludosti od volje za istinom.) Volja za istinom prihvata pruženu ruku o zabrenjenom govoru i razdvajanju ludosti. „... volja za istinom koja nas dugo prisiljava je takva da ta istina to traži i ne može izbjeći zamaskirati tu volju“ (Foucault, 1999., str. 14). U pozadini volje za istinom Foucault vidi žudnju za *moći*. Međutim, volja za istinom ovo ne želi priznati. Istina daje legitimitet u odnosu prema relacijama *moći* i to će biti urađeno za uzvrat sumnji pod uslovom da se žudnja i moć učine vidljivim. Neko može reći da su *moć* i *požuda* neprijatelji istine. Na isti način je *raznovrsnost*, neprijatelj traženju istine.

Dopustite da ovdje spomenem jedan od razloga koji se može učiniti teškim izvršiocima ako žele ići aktivno u ovu arenu. Kritika predmetnog polja je djelomično postala integrirana od strane socijalnih radnika. Socijalni radnici ni na koji način ne stoje izvan našeg društva i kao članovi oni integriraju poglede društva na sebe – istovremeno kao što oni imaju svoje lično iskustvo koje može

izgledati drugačije. Kao takvi oni idu u situaciju sa *double vision* što se može porediti sa socijalizacijom žene *a dual perspective on the world* (Hare – Mustin i Marecek, 1989., str. 187). Kao izvršioци znamo kako društvo gleda na sebe, istovremeno kao što neko vjeruje u svoje sposobnosti i zna da radi dobar posao. Izraz kao što je sumnja u svoj lični identitet i stručni identitet kao dupla identifikacija može doprinijeti paralizi djelovanja. Kurt Lewin nazvao je integraciju Jevreja, tridesetih godina prošlog stoljeća, kao *self hatred among the Jews*. Neko može razmišljati u pravcu da su socijalni radnici prilagodili društveni pogled na njih i njihov lični pogled kao dva nespojiva svijeta. Jedna socijalna radnica objašnjavala je u jednoj studiji, urađenoj na početku XXI stoljeća, da je cijelo vrijeme, posebno na nekim neoficijelnim druženjima pazila kako da prikrije činjenicu da je ona socijalna radnica. Razlog je bio izbjegavanje svih mogućih zajedljivih primjedbi na njen račun kao socijalne radnice. Njen muž bio je advokat i u takvim okupljanjima bili su mnogi koji su „znali ko su socijalni radnici iz kantonalne komisije“.

Hoće reći da su socijalni radnici kao i druge manjine posmatrali sebe lično i svoju profesiju i sa društvenog pogleda i sa svojim ličnim razumijevanjem dotične profesionalne grupe. Ovakva razumijevanja mogu biti kontradiktorna što ne mora da znači. Međutim, kada je u pitanju socijalni rad,

tu vlada jedna vrsta ambivalentnosti. Ova ambivalentnost može voditi tome da čovjek fokusira samo na jednom dijelu ambivalentnosti zavisno od konteksta.

Primjer podcjenjivanja stručnog polja naveden je u jednoj friškoj studiji koja govori o pozadini socijalnog rada i njegovim idejnim osnovama. „Šta je paradigmatički alat unutar socijalnog rada?“ jedno je od pitanja koje je postavio švedski profesor sociologije, Thomas Brante (2002.). Oni koji su izabrani da odgovore na ovo pitanje bilo je 15 od ukupno 26 profesora iz oblasti socijalnog rada u Švedskoj iz tog vremena. Od ukupnog broja tri su bile žene i samo pet njih su imali iskustvo unutar socijalnog rada. Bilo je osam sociologa i dva psihologa. Karakteristike izabranih nisu diskutovane u članku.

Pitanje o paradigmatском djelu unutar socijalnog rada postavlja se predlažući zajednička poznata djela kao Marxov *Kapital*, Darwinov *The Origin of the Species*, Watsonova i Crickova *Spirala DNA*, Durkheimovo *Samoubistvo* i Parsonsov *The Social System*. Pitanje je bilo da li postoji neko djelo koje isto tako poznato i koje ima istu poziciju unutar socijalnog rada?

Šta su profesori odgovorili Branteu? Neka od ovih razumijevanja su, da ne postoje paradigmatска

djela unutra socijalnog rada. Kao razlog se navodi da je istraživanje novo i da je počelo u Švedskoj 1977. (Brante, 2002., str. 140). Ono što je specifično ovdje je da informanti nisu poznavali historiju predmeta u drugim zemljama. Druge grupe su bile novopostavljeni profesori, koji su odgovarali da nisu znali, te da su oni novi da bi poznavali polje djelovanja itd. Ali ipak oni su bili profesori socijalnog rada. Treća grupa je došla sa prijedlogom da se sociološka teorija spoji sa zvaničnim elaboratom kao mogućom paradigmom unutra socijalnog rada (Brante, 2002., str. 141). Ova studija postavlja niz pitanja o polju predmeta i načinu na koja su pitanja bila postavljena.

Čudno je da ova grupa profesora ne spominje neke od djela koja su imala paradigmatičko značenje unutra socijalnog rada. A postoje mnoga djela koja se mogu spomenuti u ovom kontekstu kao npr., djela Mary Richmond: *Social Diagnosis; What is Social Case Work*. Ili nešto od poznatih djela Jane Addams: *Democracy and Social Ethics*. Drugi primjeri su Florence Hollis sa *Casework: A Psychosocial Theory* i Helen Perlman sa *Social Casework: A Problem solving Process*. Na drugoj strani su odgovori, možda ne tako čudno uzeto u posmatranju onih predmeta koje su dali istraživači.

Problem sa pitanjima je da mnoga od djela koja su spomenuta nisu ograničena prema paradigmat-

skim promjenama unutra nauke. I Marx nije pripadao samo *jednoj* naučnoj disciplini. Niti jedan od radova koji ima paradigmatičko značenje u socijalnom radu nije poznat preko kruga – možda sa izuzetkom djelatnosti Jane Addams. Na drugoj strani, mnogi će pomisliti da profesori pripadaju „krugu“. Problem nastaje kada se predmet procjenjuje od drugih i u odnosu prema drugima.

U vezi sa ranijom procjenom socijalnog rada u Švedskoj (1989.) izašlo je na vidjelo da Komisija ne razumije kako će neko izvršavati praksu u akademskoj sredini. Zbog toga su oni predložili da se socijalni rad poveže sa već etabliranim disciplinama kao što su sociologija i psihologija. Švedski sociolog i socijalni radnik, Haluk Soyden (1993.) diskutovao je o studiji i branio socijalni rad sa obrazloženjem da sociolozi i drugi društveni istraživači precjenjuju svoje sposobnosti u okviru rješenja teorijskih i metodoloških pitanja, istovremeno podcjenjujući sposobnost socijalnog rada da čini to isto. Socijalni rad nije u smislu historije ideje, bez tradicije kako bi neko mogao da pomisli. Socijalni radnici su stavljeni u tešku situaciju i kada je u pitanju radni odnos i nasljeđe problema. Tako mnogi tvrde da je moguće da većina socijalnih radnika uživa u tipu posla koji obavljaju. Ovo je za razmišljanje, kaže Martin Davis (1991.). Socijalni radnici su često podozrivo gledani od političara i javnosti, ali, ipak, predmetno polje je uspjelo da

se razvija uprkos brojnim i velikim problemima sa teškim etičkim pristupima problemu koji stoji nasuprot.

Šta i kako dalje?

Šta i kako dalje, u kojem pravcu ide socijalni rad? Struka stoji u nizu dilema i neke od njih ovdje se definiraju i karakteriziraju kao *polje napetosti*, što se u mnogim drugim povezanostima promatra kao nerješiva suprotnost, kao odnos između individue i društva, pomoći i kontrole, teorije i prakse. Suprotnosti su upravo ovakve situacije u kojima se nalazi socijalni rad i što čovjek mora riješiti. Mnoge su, također, etičke dileme gdje jedna osoba može stajati nasuprot druge. Socijalni rad se ne može definisati izvan ove pozicije.

Pored toga, struka ima probleme sa svojim predmetnim legitimitetom što su navedeni primjeri pokazali. Pitanje je kako će se čovjek postaviti prema ovom predmetnom zagrljaju? Informanti iz moje studije, iz 2001. godine, su odgovorili da su oni izabrali da ne misle o tome kako će neko biti posmatran od strane društva onda kada ne mogu dati klijentu kvalifikovanu pomoć. Zvuči lijepo kada neko ima zadatak da pomogne drugim osobama. Ali, ako analiziramo budućnost struke, onda ne pomaže zatvaranje očiju pred jednim dijelom

stvarnosti, bez obzira što se to radi samo na trenutak.

Mi smo danas na početku nove faze socijalnog rada. Struka je počela tako što je pozvana u pomoć polovinom XIX stoljeća. Nakon Drugog svjetskog rata dobili smo socijalnu državu i socijalni rad je bio povezan blisko sa oblikovanjem socijalne države. Danas smo u trećoj fazi u kojoj se radi na akademizaciji profesije. Akademizacija se ne mora razumjeti kao suprotnost praksi – u značenju isključenja prakse. Pod akademizacijom se misli, u ovom kontekstu, da će istraživanje i teorijski razvoj, zajedno sa visokim obrazovanjem, biti više vrijednovano i cijenjeno. Blizina prakse je pretpostavka za ovu vrstu istraživanja. Praksa, u širokom smislu te riječi, je polazna tačka za primaoca istraživanja. Bez obzira što se svako istraživanje neće koristiti direktno ono mora dati mišljenje za praktično polje.

Sa akademizacijom struke profesija postaje davalac obaveza prema proizvođenju znanja na jedan drugi, više aktivan način nego, što je to bilo prije i što je to danas. Izazovi za ovu fazu razvoja predmeta su mnogi. Pozicija predmeta i područje trebaju dopunske i detaljne analize. Naprimjer trebamo analizu o tome šta znači blizina prema socijalnoj državi, za razvoj predmeta, te koje su mogućnosti, ali i zamke koje upravo leže u akademizaciji. Blizina socijalne države za sve građane daje

predmetu specijalne izazove. Kada se red države socijalnog osiguranja za sve počne izazivati, onda se izaziva i legitimitet predmeta? Sa jednim takvim bliskim povezivanjem prema državi istura se predmet kao nesamostalan, kao produžena ruka društva. To može biti tako lahko ali nije obavezno da bude tako.

Kada struka izvršava zadatak za državu onda elementi djelovanja mogu biti izuzetno zahtjevni. Jedan izazov je pustiti aktivnosti koje će izvršavati socijalni rad i uzeti polaznu tačku u cjelovitoj analizi situacije. Ovo je tačka na kojoj će poentirati struka razvijajući se više nego danas. Kako razumjeti problem i šta čovjek da radi? Ide li još nešto zajedno sa analizom? U visokom obrazovanju struka neće biti obuhvaćena novim suprotnostima. Jedno vrijeme je bila tendencija da različiti pravci obrade dolaze kao odgovor za *sve* probleme nad kojima stoje praktikanti. Sa jednim više diferenciranim pogledom na problem i obradu, neko može lakše prilagoditi problemu *običnu obradu* što je najbolja mogućnost.

Cilj socijalnog rada je pomoć za samopomoć. Uključujući i to da ova pomoć mora doći od nekoga drugog. Onda je izuzetno lahko držati dotičnog čvrsto u jednoj manje važnoj poziciji. Ako neko radi (onaj koji pomaže) ono što onaj drugi misli da treba uraditi to je onda samostalnost? Treba imati razumijevanje za profesionalnu kritiku tako da

profesionalci ne moraju koristiti „one druge“ kao nešto najbolje. U svakom slučaju izražavanje struke je održivo (Conradi, 2004). Danas govorimo o različitim metodama i modelima za punoljetnu praksu (*empowerment*) – to je „korisnik“ koji samostalno vlada svojom situacijom. Porodično savjetovalište je jedan drugi metod rada u istom duhu (Horverak, Omre i Schjelderup, 2002). U modernoj dječijoj zaštiti primjenjuju se mnoge različite metode (Schjelderup, Omre i Mathinsen, 2005.). Kada Addamsova obrađuje ova pitanja ona govori o tome, da ljudi kroz socijalni rad dobiju samopouzdanje i ponos. Sa takvim ciljem socijalni rad se više kreće prema strukturalnom nivou u smislu razotkrivanja značenja predmeta. (Seim, 2004.).

Veliko ali zanemareno područje unutar socijalnog rada, su analize o ulozi spolova. Socijalni rad ima žensku većinu i među izvršiocima i među korisnicima dok je razumijevanje predmeta još uvijek „spolno neutralno“. Nakon ovakvih analiza koje pomažu da se bolje razumiju neki od procesa u kojem je predmet plasiran, socijalni rad kao predmet se hvali. Udžbenici o ovome šute. Na ovom planu je situacija lošija u Norveškoj nego u Švedskoj (Hedin i Månsson, 2000.) i Finskoj (Forsberg, Kuronen i Kosikinen, 1999.). Bez obzira što postoje ovakve studije u mnogim drugim zemljama i izvan Skandinavije, kao što je istraživanje, izvršeno od Lene Dominelli, u Velikoj Britaniji (2002.), ova

dimenzija predmeta dugo je bila skriveno područje. Bilo je to kao da je egzistirala predstava o tome da će neko izgubiti još više od statusa ako uvuče dimenziju spola u predmet.

Kada to stavimo u prvi plan to ne znači da ja osvjetljam potrebu za ovakvim studijama jer akteri pripadaju, u velikoj mjeri, jednom spolu, ali isto tako oni signaliziraju analizu spola koja fokusira na prihvatanja koja su noseća: Šta znače radnje koje se izvršavaju od strane žene i šta znači ista radnja koja se izvršava od strane muškarca? Ista radnja dobija različito značenje nakon što je izvršenam bilo od pripadnika muškog ili ženskog spola. Kao što je jedna poznata osoba objasnila: Kancelarija za socijalnu pomoć očekuje da ona kao privatni praktikant psiholog, uzme od svog oca koji ima potrebu za njegu. Da li bi se uradilo isto ako bi privatni praktikant psiholog bio muškarac? U seriji objavljenoj pod naslovom „Ćao solidarnosti?“, u *Dagsavisen*, piše Halvard Vike (2004.), da su žene uposlenice socijalne države postale primaoci dilema socijalne države. Nesrazmjer se povećava između onih što su postavljeni da rade i onoga što resursi nalažu. I to su žene koje sjede ponovo sa odgovornošću. Historijski gledano, žensko pitanje u socijalnom radu pomaknuto je sa privatnog u zvaničnu zonu – I šta se onda dešava (Erichsen, 2002)?

Dešava se diskusija bazirana na evidenciji o istraživanju u društvenim naukama. Tu se nalazi podatak da će socijalni rad biti *baziran na evidenciji*. Hoće reći da ono što se radi, zasniva se na studijama gdje se nalazi podrška za napredak. Ali, šta je to, na evidenciji zasnovan socijalni rad? Jedan raniji primjer o ovakvim studijama u socijalnom radu je *Hull-House Maps and Papers*, koji su uradili Florence Kelly i Jane Addams, da bi dokumentovali odnose stanovanja u Chicagu (objašnjeno u Poglavlju 2). Studija je korištena da bi dala podlogu političarima i dr., tako da oni razumiju da je ovaj posao bio važan da se izvrši. Jedan drugi dio „evidencije“ je kada socijalni radnici probaju da dobiju predstavnike Kantona da razumiju u kojim se situacijama nalaze djeca ili omladina i koje mjere se prema njima moraju preduzeti. Njihova podloga ovdje se gradi na spolnoj procjeni što se ne može dokazati u tradicionalnom razumijevanju. Ovdje se više govori o posredovanju među ljudskim odnosima u formi „evidencije“, ako je to moguće (Ekeland, 1999; Rød, 2003). Čovjek ne može zaboraviti da evidencija može biti naučno duboko usađena i u tom smislu znanje, ali također, evidencija može biti ukorijenjena u spolu i tako bazirana na iskustvu.

Nije potrebna samo sposobnost obrade od strane više ljudi koji se prilagođavaju zonama područja, iako je obavezno sa teorijskim i metodološkim

mnoštvom što može povezati različite dijelove socijalne stvarnosti (Riessmann, 1994.). Ranije je postojala jedna tendencija izražena u stavu da je istraživanje unutar socijalnog rada donosilo kvalitativne studije. Na više načina je prihvatljivo kada praktikanti istražuju područja sa kojima su već dugo opterećeni. Oni mogu istraživati naučni jezik gdje njihovo iskustvo može posredovati tako da može biti interesantnije za druge nego za njih lično. Ali, također je veoma važno izvršiti kvantitativne studije gdje se dobije pregled o nalažanju: šta treba mijenjati kod neželjenog odnosa.

Akademizacija predmetnog polja/struke dešavala se postepeno od kraja sedemdesetih kada su socijalne škole postale visoke škole. Od tada je istraživanje postajalo sve više i više integrirani dio aktivnosti. Soydan (1993.) ističe obavezu socijalnog rada kada je profesija u svoje vrijeme rasla kao posljedica ili protuteža drugim društvenim disciplinama. Istraživanja govore o tome da treba sistematizirati i učiniti vidljivim aktivnosti – između ostalog o tome o čemu govori *pomoć za samopomoć*. Ovo je važno za razvoj predmeta. To je također važno za različita sasatavna polja, gdje se lahko gubi znanje socijalnog radnika jer se ne investira da se učestvuje sa dobrom teorijom – kao metodološkim razvojem.

Bilješke

Poglavlje 1

Njega i zaštita su i zdravstveni i socijalni radnici i oni su zajedno sa dječijim pedagozima i diplomiranim socijalnim radnicima u zajedničkom udruženju (FO). U ovoj knjizi ne upućuje se eksplicitno na njegu i zaštitu.

Poglavlje 2

National Conference of Charities and Corrections kasnije je postala *National Conference of Social Welfare*, gdje je *Jane Addams* postala prvi lider 1909. godine.

Nicolai Theodorus Rygg (1872-1957) je bio socijalni ekonomista, magistar prava i šef u banci sa jakim socijalnim agažmanom. Pored jakog angažmana u Norveškom udruženju za socijalne radnike, on je sjedio u upravi za naselja u fossveinu 19, u Oslu (Conradi, 2004). On je izvršio jedno ispitivanje dok je bio u Centralnom statističkom birou o odnosu takozvane „vanbračne djece“. On je otkrio slično kao i Eilert Sundt da većina roditelja „vanbračne djece“ su pripadala radničkoj klasi. Šire o ovome vidjeti

kod Inger-Lise Stjernholm Fehn (2003): „*Ne dolazi meni sa kopiletom!*“ *O nevjenčanim majkama koje su tražile mjesto u sigurnim kućama za majke u Sebbelow fondaciji, u periodu od 1892 do 1946.*

Poglavlje 3

Prvo izdanje citirane knjige je iz 1966: *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.

„... the absence of presence must be turned into the presence of absence ...“ (Handelman, 1998, str. 4).

Poglavlje 4

Det er viktig å mine om at en her må forstå personen i uttrykket «per-

sonen i situasjonen» som et kollektiv.

„... the human event consists of person and situation, or subjective and objective reality, which constantly interact“ (Hamilton, 1951. s. 3).

Primjer sa nedostatkom novca da se plati ugao- na garnitura kao i primjer čovjeka koji nije imao novac za hranu, govori o ovim fenomenima koje imaju više kontekst kao osnovne biološke potrebe u Maslowsovom razumijevanju.

Poglavlje 5

Meadov sistem trijade ne mora se miješati sa Cooleysovim (1902/1922) sistemom trijade identiteta ili onim što se često

naziva lično ogledalo. To se sastoji od predstave o tome kako vidimo sebe u očima drugih, predstavi o tome kako oni procjenju nas i objašnjenje o tome šta ta procjena znači i kako se to rezultira u pozitivnom ili negativnom identitetu.

The image carries many meanings, all equally possible (Hall, 2001, str. 326).

Poglavlje 6

Ovo je detaljno opisano u *Family Kaleidoscope* kod Salvadora Minuchina (1984).

Poglavlje 8

Ovdje se diskurs definiše kao socijalni fenomen što pretpostavlja

socijalni i kulturnu povezanost gdje se može razvijati i gdje se nalazi tlo za zajedničke procjene. Diskurs ukazuje na više nadređene društvene fenomene koji se podešavaju i formiraju preko jezika i gdje mnogi ljudi duži period učestvuju u oblikovanju (Magnusson, 1998). Foucault (1969, str.

49) definiše diskurs kao praksu koja sistematski stvara objekte o kojima mi govorimo.

Ovo važi, prije svega, za akademski socijalni rad. Diskursi u praktičnom socijalnom radu su potpuno nešto drugo. Međutim, akademski diskurs ima uticaj.

Druga grupa koja radi direktno sa ludima, radi se naime o psihijatrijama, nije izložena istim

isključenjima kao socijalni radnici. Ovo se tiče odnosa prema stanovništvu, što definiše njih unutar medicine i „daje“ njima onaj legitimitet koji ima ta strukovna grupa. Međutim, među ljekarima psihijatri su izloženi jednoj vrsti isključenja.

Pod istinom se misli - s tim uvezi ne i jedino važeće - biti u onom istinitom je više u pravcu onoga o čemu je kolektiv saglasan. Foucault (1999) kaže također da diskursi stvaraju svijet a ne reproduciraju jedan istinit svijet.

Literatura

Addams, Jane, 1910 (1994) . *Twenty Years at Hull-Hous e*. New York: Macmillan;

Alvsvåg, Herdis, 2002. Klinisk skjønn, i Ida Torunn Bjørk, Sølvi Helseh og Finn Nortvedt (red.) *Møte mellom pasient og sykepleier/Susret pacijenta i medicinskog radnika*. Oslo:Gyldendal Akademisk Forlag;

Andenæs, Agnes, 2004. *Hvorfor ser vi ikke fattigdommen/Zašto ne vidimo siromaštvo?* Nordisk sosialt arbeid; l. 24;

Andenæs, Ellen, 2004. *Personlig e-post/Lična e-pošta*;

Annfelt,Helle, 1994. *Kunnskap som premiss for endring/Znanje kao premisa za promjene*, Rapport nr. 15 fra Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU. Annfelt, Helle, 2004. *Personlig kommunikasjon*;

Axelsen, Eva og Sissel Bakke, 1991. *Tilbakereisen*/Putovanje unazad Oslo: Pax;

Bartlett, Harriet M“ 1970. *The Cornmon Base of Social Work Practice*. New York: Macmillan Press Ltd;

Bernard, Jessie, 1972. *The Future of Marriage*, New York: Bentam Books;

Berven, Unru, 2004. *Omsorg under lupen*/Njega pod lupom, Hovedoppgave ved Avdeling for økonomi, kommunal og sosialfag, Høgskolen i Oslo;

Bolstad, Torbjørn , 1995. *Fra mødrenes synsvinkel. En studie av mødre som har sine barn i fosterhjem*/Iz majčinog uglu, Rapport nr. 17 fra Institutt for sosialt arbeid og beisevitenskap, NTNU;

Brante, Thomas, 2002. *Konsolideringen av nya vetenskapliga falt - exemplet forskning i socialt arbete. Socialt arbete. En national genomlys ning av iimnet*, Hogskolever kets rapportserie, 16 R;

Bratt, Nancy, 1963. *Samtaleteknikk og klientbehandling*, København: Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck;

Brønne, Ingri-Hanne, 2004. *Personlig kommunikasjon*/Personalna komunikacija;

Butrym, Zofia T., 1979. *The Nature of Social Work*. London: The Macmillian Press;

Christiansen , Kikkan Ustvedt, 1977. *Klientarbeid i sosialomsorgen. Forvaltning eller behandling*/Rad sa kljentima u oblasti socijalne njege, Uprava ili obrada, Sosionomen, 9/77;

Christiansen, Kikkan Ustvedt, 1990. *Hva styrer sosialarbeidernes praksis/Šta vlada praksom socijalnog rada?* i Kikkan Ustvedt Christiansen (red.) *Perspektiver på sosialt arbeid*/Perspektive socijalnog rada, Oslo:TANO;

Cole, Michael, 1996. *Cultura Psychology*. Cambridge: Belknap Press of Harvard;

Collins, Barbara G” 1986. Defining Feminist Social Work, *Social Work*, May-June;

Compton , Beulah og Burt Galaway, 1984. *Social Work Process*. Chicago: The Dorsey Press;

Conradi, Hallgerd, 1998. *Å være sin nabos nabo./ Biti svog komšije komšija* Institutt for sosialt arbeid, NTNU;

Conradi, Hallgerd, 2004. *Personlig kommunikasjon/Personalne komunikacije*;

Cooley, Charles Horton, 1902 (1922). *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner’s;

Dahle, Rannveig, 1992. *Å kunne litt av hvert/Moći malo od svega*, *Nytt om kvinneforskning/Novo u istraživanju o ženama*, 2;

Dahle, Rannveig, 2004. Fastlegeordningen og brukerne i Rannveig Dahle og Kirsten Thorsen (red.) *Velferdstjenester i endring*/Porodični ljekar i korisnici kod Rannveig Dahle I Kirsten Thorsen. Socijalna služba u mijenjanju, Bergen: Fagbokforlaget;

Davis, Martin, 1991. The Sociology of Social Work, i Martin Davis (red.) *The Sociology of Social Work*. London: Routledge;

Deegan, Mary Jo, 1990. *Jane Addams and the Men of the Chicago School, 1892-1918*. New Brunswick: Transaction Books;

Dewey, John, 1896. The Reflex Arc in Psychology, *Psychological Review*, vol. 3.

Dominelli, Lena, 2002. *Feminist Social Work Theory and Practice*. Basingtoke: Palgrave;

DuBois, E.E.B. og Isabel Eaton, 1899. *The Philadelphia Negro: A Social Study*. Philadelphia: Ginn og Co.

Ekeland, Tor-Johan, 1999. Evidensbasert behandling/Obrada na osnovu evidencije, *Tidsskrift Jo; Norsk Psykologforening*, 36, s. 1036-1047;

Eldøen, Tone, 2001. *Iscenesettelse av dialoger. En studie av Jane Addams' tekster*. Rapport nr. 39 fra Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU;

Ellefsen, Thor Edvard, 2004. *Sosialkontoret - venn eller fiende?*/Kancelarija za socijalnu pomoć – prijatelj ili neprijatelj? Hovedoppgave i sosialt arbeid ved Avdeling for økonomi, kommunal og sosialfag, Høgskolen i Oslo. *Embla*, 2000, nr. 7, s. 11-13. Ny definisjon av sosialt arbeid;

Erichsen, Vibeke, 2002. Nye fagligheter/Nove stručnosti. Det sosiale i forandring/Socijala u promjenama, i Svein Michelsen og Tor Halvorsen (red.) *Faglige forbindelser*. Bergen: Fagbokforlaget;

Epstein, Helen, 1979. *Children of the Holocaust. Conversations with Sons and Daughters of Survivors*. Stockholm: Natur og kultur;

Fahlgren, Siv, 1999. *Det sociala livets drama och dess manus*. Umeå Universitet, Institutionen for sosialt arbete;

Fehn, Inger-Lise S., 2003. *Kom ikke til meg med en lausunge! Om ugifte mødre som søkte tilflukt på modrehjemmet Sebbelows stiftelse i perioden 1892 til 1946./ Ne dolazima sa svojim kopiletom! O nevjenčanim majkama koje su tražile utočište u sigurnoj kući Sebbelowsa fondacija u period 1892 do 1946*. Hovedoppgave i sosialt arbeid ved Avdeling for økonomi, kommunal og sosialfag/Diplomski rad na Odjelu za ekonomiju, komunalni i socijalni predmet, Høgskolen i Oslo;

Fook, Jan, 1996. *The reflective researcher: Developing a reflective approach to practice*, i Jan Fook (red.) *The reflective researcher*, Sydney: Allen og Unwin;

Forsberg, Hannele, Marjo Kuronen og Aino Ritala Kosikinen, 1999. Feministinen sosiaalityö - kysymyksiä ja uusia kysymyksiä (Feminist Social Work - Questions and New Questions) i Eija Nurminen (red.) *Sosiaalityö ristipaineissa, Sosiaalipolitiikan opetusmoniste*. Helsingin yliopiston avoin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino;

Fossestøl, Bjørg, 1997. Profesjonell handling i sosialt arbeid/Profesionalna obrada u socijalnom radu, *Temaer i sosialt arbeid/Teme socijalnog rada*, 2, 97;

Fossestøl, Bjørg og Anne Nyhus, 2001. *Er sosialt arbeid et fag/Je li socijalni rad predmet?* *Ernbla*, 9;

Foucault, Michel , 1969. *The Archeology of Knowledge*, London: Routledge;

Foucault , Michel, 1999. *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus forlag;

Franklin, Donna L., 1986. Mary Richmond and Jane Addams: From Moral Certainty to Rational Inquiry in Social Work Practice, *Social Service Review*, Dcc;

Freidson, Eliot, 1986. *Professional powers: a study of the institutionalization of formal knowledge*. Chicago: University of Chicago Press;

Gjertsen, Per-Åge, 2003. *Sosialpedagogikk/Socijalna pedagogija*, Bergen: Fagbokforlaget;

Grimen, Harald, 2004. *Personlig kommunikasjon/Personalna komunikacija*;

Grønvoold, Erik, 1990. *Med barn som utgangspunkt/Sa djecom kao polaznom tačkom*, i Øyvind Tutvedt (red.) *40 år for velferdsstaten*. NKSH-rapport, 3;

Hagen, Gerd, 1990. *En høgskole i vekst og utvikling/Visoka škola u rastu i razvoju*, i Øyvind Tutvedt (red.) *40 år for velferdsstaten*. NKSH-rapport, 3;

Hagen, Gerd, 2001. *Barnevernets historie om makt og avmakt i det 20. århundre./Historija moći i nemoći dječije zaštite u XX stoljeću*, Oslo: Akribe;

Hall, Stuart, 2001. *The Spectacle of the Other* i Margaret Wetherell, Stephanie Taylor og Simon J. Yates (red.) *Discourse Theory and Practice*. London: Sage;

Halvorsen, Knut, 1996. *Grunnbok i helse og sosialpolitikk*, del I. Oslo: Tano Aschehoug;

Hamilton, Gordon, 1937. Basic concepts on social case work, *The Family*, juli;

Hamilton, Gordon, 1951. *Theory and Practice of Social Casework*. New York: Columbia University Press;

Hamran, Torunn, 1987. *Den tause kunnskapen/Šutljivo znanje* Oslo: Universitetsforlaget;

Handelman, Don, 1998. *Absence Rising: Telling Little Holocaust Stories in Israel*, manus;

Hansen, Heidi Aarum, 2004. *Det greide vi!* Uspjeli smo. Hovedoppgave i sosialt arbeid ved Avdeling for økonomi, kommunal og sosialfag, Høgskolen i Oslo/Diplomski rad iz socijalnog rada na Odjelu za ekonomiju, komunalni i socijalni rad, na Visokoj školi u Oslu;

Hansen, Ragnhild, 2001. Sosialt arbeids identitet som fagområde, *Embla*, 2;

Hare-Mustin, Rachel T. og Jeanne Marecek, 1989. *Beyond Difference*, i Rachel T. Hare-Mustin og Jeanne Marecek, *Making a Difference. Psychology and the Construction of Gender*. New Haven: Yale University Press;

Hedin, Ulla Carin og Sven-Axel Månsson, 2000. *Kön och socialt arbete*, *Socialvetenskaplig tidskrift* (temanummer), årg. 7, 1-2;

Herberg, Eva Bertling, 2001. *Å være i praksis, og å lære av det*. Hovedoppgave i sosialt arbeid ved Avdeling for økonomi, kommunal og sosialfag, Høgskolen i Oslo/ Biti u praktsi i učiti iz prakse. Diplomski rad iz socijalnog rada na Odjelu za ekonomiju, komunalni i socijalni rad, na Visokoj školi u Oslu;

Hollis, Florence, 1964. *Casework: A Psychosocial Theory*, New York: Random House;

Holter, Harriet, 1960. Er sosialt arbeid en profesjon? Je li socijalni rad profesija? *Tidskrift for samfunnsforskning*, 1, 1;

Horverak, Sveinung, Cecilie Omre og Liv Schjelderup, 2002, *Familierådslag. Demokrati og beslutninger i norsk barnevern*, Bergen: Fagbokforlaget;

Howe, David, 1991. *The Shape of Social Work Practice*, i Martin Davis (red.) *The Sociology of Social Work*, London: Routledge, Jóhannesdóttir,

Helga, 1997. Å treffe klienten hjemme/Susresti se sa klijentom u kući, *Temaer i sosialt arbeid*, 1;

Johannessen, Kjell S. 1999. *Praxis och tyst kunande*. Stockholm: Dialoger;

Juliusdóttir, Sigrun, 1989. Teoriens relevans for praktisk sosialt arbete, *Nordisk sosialt arbete*, 2;

Jørgensen, Brit, 1997. *Mening og motsetning: en undersøkelse fra et barnepsykiatrisk behandlingssprosjekt for klienter henvist fra barnevernet. Hovedoppgave i sosialt arbeid*/Mišljenje i suprotnosti: ispitivanje iz projekta dječije psihologije za klijente vezane za dječiju zaštitu, NTNU;

Kierkegaard, Søren, 1859. *Synspunkter for min Forfatter-virksomhet: En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien*. København: A.E. Reitzels Forlag;

Kjørup, Søren, 1990. *Forskning og samfund*. København: Gyldendal Nordisk Forlag;

Kokkinn, Judy A.” 1998. *Profesjonell sosialt arbeid*/Profesionalni socijalni rad. Oslo: Tano Aschehoug;

Kramarae, Cheris, 1980. *Women and Men Speaking*, Boston: Newbury House;

Kronstad, Kari, 2001. *Sosionomer ide psykiatriske ungdomsteam*. «Hva gjør sosionomer ide psykiatriske ungdomsteam når de behandler sine klienter?» Hovedoppgave i sosialt arbeid, Norges teknisk-naturvitenskapelige Universitet”Šta rade diplomirani socijalni radnici kada obrađuju svoje klijente iz dječije psihijatrije, Norveški tehničko-prirodni Univerzitet”;

Larsen, Erik, 1988. Ideologisk versus empirisk forståelse som grunnlag for profesjonelt arbeid i barnevernet, i Erik Larsen (red.) *Utviklingsperspektiver på praktisk barnevern/Razvojne perspektive u praktičnom radu iz oblasti dječije zaštite*, Oslo: Tano;

Leira, Halldis, 2003. *Det gode nærvær/Dobro pristvo*; Bergen: Kunnskapsforlaget. Levin, Irene, 1996. Overgrep mot barn i et sosialt perspektiv/Nasilje nad djecom u socijalnoj perspektivi, *Nordisk sosialt arbeid*;

Levin, Irene, 2000. Forholdet mellom sosiologi og sosialt arbeid/Odnos sociologije I socijalnog rada, *Sosiologisk tidsskrift*, 8, 1;

Levin, Irene, 2001a. *Taushetens tale/Šutljivi govor*, *Nytt norsk tidsskrift*, 3;

Levin, Irene, 2001 b. *Diskurser i og om sosialt arbeid/Diskursi u i o socijalnom radu*, i Mona Sandbæk (red.) *Fra mottaker til aktør*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag;

Levin, Irene og Jan Trost, 2005. *Hverdagsliv og samhandling med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv/Svakodnevní život i saradnja sa simboličkom interakcijskom perspektivom*. Bergen: Fagbokforlaget. Levine, Donald N” 1971. *Georg Sirmmel on individuality and social forms*. Chicago: The University of Chicago Press;

Lewin, Kurt, 1944. *Constructs in psychology and psychological ecology*, University Iowa Stud, *Child Welfare*, 20, s. 23-27;

Lorenz, Walter, 2002. Socijalno delo v današnji Evropi. O tem kako lokalizirati bistveno angažiranje med strokovno konkurenco in možnostmi tržnega. Predavanje održano na konferenciji v Lillehameru;

Lorenz, Walter, 2004. *Personlig kommunikasjon/ Personalna komunikacija*;

Lubove, Roy, 1965. *The Profound Altruist; The Emergence of Social Work as a Career*. Cambridge: Harvard University Press;

Lund, Bernt H., 1960. *Mangelen på sosialarbeidere - flaskehalsen i vår sosialpolitikk/Nedostatak socijalnih radnika – usko grlo u našoj socijalnoj politici*, *Socijalno delo*;

Løgstrup, K.E., 1956. *Den etiske fordring*. København: Gyldendal.

Macarov, David, 1991. *Certain Change; Social Work Practice in the Future*. Silver Spring: NASW press;

Magnusson, Eva, 1998. *Vardagens konsinneborder under forhandling*, Umeå un iversitet;

Malterud, Kirsti, 1990. *Allmennpraktikerens møte med kvinnelige pasienter/Zajednički sastanci praktikanata sa ženskim pacijentima*, Oslo: TANO;

Marthinsen, Edgar, 2001. Sosialt arbeidet fag i det sosiales grense, i Tronvoll, Inger Marii og Edgar Marthinsen (red.) *Sosialt arbeid refleksjoner og nyere forskning/Socijalni rad, refleksije i novija istraživanja*. Trondheim: Tapir akademisk forlag;

Martinsen, Kari, 1984. *Freidige og uforsagte dia-konisser*. Oslo: Aschehoug;

Mathiesen, Roger, 1999. *Sosialpedagogiske perspektiver/Socijalnopedagoške perspektive*. Hamar: Sokrates;

Mathisen, Thomas, 1982. *Makt og motmakt/Moć i nemoć*. Oslo: Pax;

Maurice, C.E. (red.), 1913. *Life of Octavia Hill as Told in Her Letters*. London: Macmillan;

Minuchin, Salvador, 1984. *Family Kaleid oscope*, Cambridge: Harvard University Press;

Molander, Bengt, 1993. *Kunnskap i handling*, Goteborg: Daidalos;

Moseng, Turid, 1998. *Barnevern på juristers premisser? En studie av juristers vurdering av barnevernssaker*. Hovedoppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo/ Dječija zaštita po pravnim premisama? Studija pravnih procjena dječije zaštite;

Nerdrum, Per, 2002. Om empati, i Helge M. Rønne-
nestad og Annie von der Lippe (red.) *Det kliniske intervju/Klinički intervju*, Oslo: Gyldendal Akademi-
sk Forlag;

Nordenstam, Tore, 2000. *Fra kunst til vitenskap/*
Od umjetnosti do nauke. Bergen: Fagbokforlaget;

Nygren, Pår, 2000. *Kampen om del sosiale ar-
beidets identitet/Borba za identitet socijalnog rada*.
Embla, 8;

Ohnstad, Anbjørg, 2003. Personlig kommunikas-
jon/Personalna komunikacija;

Ohnstad, Anbjørg, 2004. *Makt og avmakt/Moć i
nemoć*, i Tor-Johan Ekeland, Grethe Nordhelle,
Oddmar Iversen og Anbjørg Ohnstad (red.) *Psyko-
logi for sosial og helsefag*. Psihologija za socijalni
rad i zdravlje, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag;

Oltedal, Siv, 2001. Sosialt arbeid - meir enn «so-
sial integrasjon», *Embla*, 2. Ot.prp. nr.85 (1993-94)
Om lov om høgre utdanning;

Parker, Steven, Jan Fook og Bob Pease, 1999. Empowerment: *The modern social work concept par excellence*, i Bob Pease og Jan Fook (red.) *Transforming Social Work Practice*, London: Routledge;

Perlinan, Helen Harris, 1957. *Social Casework. A Problemsolving Process*, Chicago: University of Chicago Press;

Petterson, Ulla, 2001. *Socialt arbete, polhik och profesjonalisering*. Stockholm: Natur og kultur;

Polanyi, Michael, 1966. *The Tacit Dimension*; London: Routledge & Kegan Paul;

Polanyi, Michael, 2000. *Den tause dimensjon*. Dimenzija šutnje. Oslo: Spartacus forlag. Prochaska, F.K., 1980. *Women and Philanthropy in Nineteenth-Century England*, Oxford: Clarendon Press;

Pumphrey, Muriel, 1978. *The Qualities of a Pioneer, Looking at Mary Richmond and Lillian Bye*, Sosialskolen i Trondheim;

Ramirez, Jose Luis, 1995. *Skapande mening*. Stvaralačko mišljenje. Stockholm: Nordplan, Ramsøy, Natalie og Lise Kjølørød, 1986. Velferdsstatens yrker/Zanimanja socijalne države, i Natalie Rogoff Ramsøy og Mariken Vaa (red.) *Det norske samfunn/Norveško društvo*; Oslo: Gyldendal;

Ranger, Marianne, 1995. «Er det bare meg som roter sånn?» Klientsamtaler på et sosialkontor/”Jesam li to ja što pravi problem?” Razgovor klijenta u Kancelariji za socijalnu pomoć: Oslo: Universitetsforlaget;

Rasmussen, Signe Sundt, 1983. *Utdanning av sosialarbeidere i Norge 1920-1939*. Upublisert hovedoppgave/Obrazovanje socijalnih radnika u Norveškoj 1920-1939. Neobjavljeni Diplomski rad;

Rasmussen, Signe Sundt, 1991. Sosionomutdanningen i Norge, 1920-1990. Et historisk tilbakeblikk, *Nordisk sosialt arbeid*, 11. Årg/Obrazovanje socijalnih radnika u Norveškoj 1920-1939. Pogled nazad u historiju;

Rasmussen, Signe Sundt, 2004. *Utdanning av sosialarbeidere i Norge 1920-1939*. Rapport nr. 10 ved Avdeling for økonomi, kommunal og sosialfag, Høgskolen i Oslo/Obrazovanje socijalnih radnika u Norveškoj 1929-1939. Izvještaj br. 10 Odjela za ekonomiju, komunalni i socijalni predmet Visoke škole u Oslu;

Richmond, Mary, 1899. *Friendly visiting Among the Poor: A Hand book for Charity Workers*, New York: The Macmillan;

Richmond, Mary, 1917. *Social Diagnosis*, New York: Russeil Sage Foundation;

Richmond, Mary, 1922. *What is Social Casework?*
New York: Russell Sage Foundation;

Richmond, Mary, 1930. *The Long View*; Philadelphia: Russell Sage Foundation;

Riessman, Catherine Kohler, 1994. Making Room for Diversity in Social Work Research, i Catherine Kohler Riessman (red.) *Qualitative Studies in Social Work Research*, Thousand Oaks: Sage;

Ryle, Gilbert, 1949 (1973). *The Concept of Mind*; Harmondsworth: Penguin;

Rød, Per Arne, 2003. *Evidensbasert barnevernsarbeid: systematisk kunnskapsutvikling eller kunnskapsvridning systematikk?* Rad sa dječijom zaštitom baziran na evidenciji: sistematski razvoj umjetnosti ili *sistematsko kretanje drugim putem*, Vestnorsk netverk;

Sandbæk, Mona, 2002. Foreldre som aktører i kontakt med offentlige hjelpetjenester/Roditelji kao akteri u kontaktu sa javnim sektorom za pomoć, i Hallgerd Conradi og Jorunn Vindegg (red.) *Profesjon og fag - sosionomkompetanse i utvikling*. Volda: Seksjonsrådet for sosionomer i Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere;

Schön, Donald A. 1983. *The Reflective Practitioner, How Professionals Think in Action*, New York: Basic Books;

Schon, Donald A” 1987. *Education the Reflective Practitioner*; San Francisco: Jossey-Bass Publisher;

Schelderup, Liv, Omre Cecilie og Marthinsen, Edgar, 2005. *Nye metoder i et moderne barnevern/ Nove metode u modernoj dječijoj zaštiti*; Bergen: Fagbokforlaget;

Seim, Sidsel, 2004. Fattighus som arena, manus til avhandling/Kuća za siromašne kao arena, podloga za studij;

Seip, Anne-Lise, 1984. *Sosialhjelpstaten blir til/ Socijalna džava je spremna*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag;

Seltzer, Michael, Vidar Hjelmvedt, Anbjørg Ohnstad og Marianne N. Ranger, 1995. Økonomisk rådgivning ved sosialkontor; Rapport nr. 95:3, Avdeling for økonomi, kommunal - og sosialfag, Høgskolen i Oslo/ Ekonomski savjeti u Kancelariji za socijalnu pomoć. Izvješaj br. 95:3. Odjel za ekonomiju, komunalni i socijalni rad;

Sibeon, Roger, 1991. The Construction of a Contemporary Sociology of Social Work, Martin Davis (red.) *The Sociology of Social Work*; London: Routledge;

Skau, Greta M” 2003. *Mellom makt og hjelp/ Između moći i pomoći*, 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget;

Skodvin, Arne, 1999. Vygotskys teori om tenkning og språk (videogram).

Smith, Dorothy, 1990. *K. is mentally Ill. Texts, Facts and Femininity*, New York: Routledge (s. 12-51);

Solem, May-Britt og Inger Walløe, 2001. I eget landskap eller mellom barken og veden? U ličnom krajoliku ili između čekića i nakovnja; *Emb/a*, 2;

Soydan, Haluk, 1993. *Det sociala arbetets idehistoria*, Lund: Studentlitteratur;

Stave, Gunnar, 1990. *Mannsmot og tenarsinn*; Oslo: Det Norske Samlaget;

Stjernø, Steinar, 1981. Forord, i Steinar Stjernø (red.) *Sosialpolitikk, byråkrati, profesjon/Socijalna politika, birokratija, profesija*, Oslo: Universitetsforlaget;

Stjernø, Steinar, 1990. NKSH - status og utfordringer/Status i izazovi, i Øyvind Tutvedt (red.) *40 år for velferdsstaten*, NKSH rapport, 3;

Strauss, Anselm (red.) 1956 (1977). *George Herbert Mead on Social Psychology*, Chicago: University of Chicago Press;

Sundt, Eilert, 1869 (1975). *Om renligheds-stellet i Norge*; Oslo: Gyldendal Norsk Forlag;

Swedner, Gunnel og Harald Swedner, 1995. *Pionjærer i sosialt arbete*. Stockholm: Liber utbildning;

Swedner, Harald, 1983. *Socialt arbete. En tanke-keram*, Lund: Liber;

Taft, Jessie, 1933 (1962). *The Dynamicscs of Tl-herapy in a Contralled Relationship*, New York: Dover Publications Ltd;

Taft, Jessie, 1939. Introduction, *Journal of Social Work Process*, vol. III;

Terum, Lars Inge, 2003. *Portvakt i velferdsstaten/Čuvari socijalne države*, Oslo: Kommuneforlaget;

Toverud, Ruth, 2002. Våre helstøpte og mangfoldige selv/Naše mnoštvo, i Kirsten Thorsen og Ruth Toverud (red.) *Bevegelser i livsløp/Kretanje kroz život*; Oslo: Universitetsforlaget;

Tronvoll, Inger Mar ii, 2004. Reflekterende praksis sett i et teoretisk perspektiv/Reflektirajuća praksa gledana iz teorijske perspective i Inger Mari i Tronvoll, Anne Moe og Jan-Erik Henriksen (red.) *Hjelp i kontekst - praksis, refleksjon og forskning*; Pomoć u kontekstu – praksi, reflesije i istraživanje. Billefjord:Idut;

Turner, F.J., J 996. *Social work treatment*, New York: The Free Press;

Uggerhøj, Lars, 1996. *Hjælp eller avhengighed*, Aalborg: Aalborg universitetsforlag;

Ulsteen, Anne-Marie, 1990. Fra ett-åriga sociala kurser til treårig sosialhøgskole, i Øyvind Tutvedt (red.) *40 år for velferdsstaten*, NKSH-rapport, 3;

Ulvik, Oddbjørg Skjær, 2004. *Fosterfamilie som seinmodeme omsorgsarrangementt, En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*, Porodica koja usvaja djecu kao modern odgajalište. Kulturnopsihološka studija o usvojenoj djeci i izjavama roditelja koji su usvojili djecu. Avhandling, Universitetet i Oslo;

Vike, Halvard, 2004. Ideologisk kannibalisme i den norske velferdsstaten/Ideološki kanibalizam u norveškoj socijalnoj državi, *Dagsavisen*, 8/8;

Vindegg, Jorunn, 2003. Fra mottaker til aktør, Nordisk barnevern kongress/Od primaoca do aktera, Nordijski kongres o dječijoj zaštiti;

Vindegg, Jorunn, 2004. *Personlig kommunikasjon/Personalna komunikacija*;

Walzlawick, Paul, Janet H. Beavin og Don D. Jackson, 1967. *Pragmatics of Human Communication*, New York: Norton og Co;

Weber, Max, 1971. *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnforskingg og verdier*,

Moć i birokratija: eseji o politici i klasama, društvenom uređenju i vrijednostima, Oslo: Gyldendal;

Wiesener, G., J 948. *Barnevernet i Norge*, Dječija zaštita u Norveškoj, Oslo: Eget forlag/Lično izdanje;

Wittgenstein, Ludwig, 1953 (1997). *Filosofske undersøkelser*/Filozofska istraživanja. Oslo: Pax;

Østvedt, Kari, 2004. *Personlig kommunikasjon*/ Personalna komunikacija.

Registar Imena

A

Aasland, Aaslaug 62

Addams, Jane 26, 43,
44, 45, 46, 47, 49, 50,
51, 52, 69, 70, 71, 73,
199, 200, 206, 209, 213

Andenæs, Agnes 98,
118, 213

Andenæs, Ellen 213

Annfelt, Helle 75, 77,
79, 90, 101, 154, 213

Ashjem, Solveig 66

Alvsvåg, Herdis 93, 94,
95, 213

Axelsen, Eva 214

B

Baldwin, James Mark
47

Bakke, Sissel 214

Barnett, Henriette 44

Barnett, Samuel 44

Bartlett, Harriet 108,
214

Bernard, Jessie 138,
214

Berven, Unni 91, 92

Berven, Unru 214

Brante, Thomas 198,
199, 214

Bratt, Nancy 125, 214

Breckinridge, Sopho-
nisba 46

Brænne, Ingri – Hanne
214

Bolstad, Torbjørn 140,
141, 214

Booth, Charles 46

Butler, Nicholas Mur-
ray 49

Butrym, Zofia 108,
117, 214

Bye, Lillian 63

C

Castberg, Johan 57

Chalmers, Thomas 40

Christiansen, Kikkan
Ustvedt 155, 175, 176,
215

Christiansen, Thomas
35

Cole, Michael 114, 215

Collins, Barbara 75,
215

Cooley, Charles Horton
42, 47, 92, 210, 215

Compton, Beulah 215

Conradi, Hallgerd 44,
58, 60, 204, 209, 215

Culver, Helen 44

D

Dahle, Rannveig 99,
215

Davis, Martin 28, 152,
200, 216

Deegan, Mary Jo 47,
48, 216

Dewey, John 47, 70,
74, 92, 93, 216

Dominelli, Lena 204,
216

DuBois, W.E.B. 46,
216

E

Eaton, Isabel 46

Ekeland, Tone 206, 216

Eldøen 43

Ellefsen, Thor Edvard
129, 217

Epstein, Helen 87, 217

Erichsen, Vibeke 64,
195, 205, 217

F

Fahlgren, Siv 193, 217

Fook, Jan 85, 153, 218

Forsberg, Hannele 218

Fossestøl, Bjørg 74,
110, 218

Foucault, Michael 179,
192, 194, 195, 196,
212, 218

- Franklin, Donnal 218
- Freidson, Eliot 153, 219
- Freire, Paule 70
- Freud, Sigmund 106
- G**
- Gauldberg, Cathinka 54
- Gjertsen, Per – Åge 70, 219
- Granby, Inger 169
- Grimen, Harald 94, 219
- Grønvold, Erik 63, 219
- H**
- Hagen, Gerd 57, 64, 65, 219
- Hall, Stuart 219
- Hall, Toynee 44, 211
- Halvorsen, Knut 61, 219
- Hambro, Elise 59
- Hambro, Nico 59
- Hamran, Torunn 77, 220
- Hamilton, Gordon 27, 42, 104, 105, 106, 110, 130, 210, 220
- Hana, Marta 63
- Handelman, Don 85, 210, 220
- Hansen, Heidi Aarun 220
- Hansen, Ragnhild 101, 110, 133, 180, 220
- Hare – Mustin, Rachel T. 220
- Hedin, Ulla Carin 220
- Henderson, George 47
- Herberg, Eva Bertling 77, 102, 221
- Hill, Octavia 40, 44, 109
- Hollis, Florence 106, 110, 115, 199, 221
- Holter, Harriet 31, 96, 97, 99, 221
- Horverak, Sveinug 221
- Howe, David 153, 221
- J**
- Johannessen, Kjell Sarder 76, 77, 78
- Jóhannesdóttir 38

Jørgensen, Brit 174,
222

Juliusdottir, Sigrun 221

K

Kelly, Florence 46, 206

Kierkegaard, Søren
123, 124, 222

Kjelsberg, Betzy 56, 59

Kjølørød 61

Kjørup, Søren 76, 222

Koht, Karen Grude 59

Kokkinn, Judy A. 71,
222

Koren, Eva 62

Kramarae, Cheris 84,
222

Kronstad, Kari 125,
222

L

Larsen, Erik 186, 223

Leira, Halldis 88, 223

Levin, Irene 12, 15,
52, 83, 85, 87, 88, 106,
108, 125, 138, 139,
150, 166, 157, 158,
171, 196, 223

Lewin, Kurt 23, 224

Loch, Charles 40

Lorenz, Walter 22, 29,
30, 70, 224

Løgstrup, K.E. 93, 224

Lubove, Roy 224

Lund, Bernt H. 65, 224

M

Macarov, David 29,
224

Magnusson, Eva 192,
211, 225

Malterud, Kirsti 134,
225

Mathiesen, Roger 70,
71, 225

Marthinsen, Edgar 33,
151, 178, 185, 225

Martinsen, Kari 34, 54,
55, 225

Mathisen, Thomas 225

Maurice, C.E. 225

Mead, George Herbert
47, 106, 122, 139, 142,
143, 144

Michelet, Nanna 59, 60

- Minuchin, Salvador 162, 163, 164, 211, 225
- Moland 81
- Molander, Bengt 77, 80, 81, 82, 83, 90, 91, 102, 225
- Møller, Katti Anker 57
- Moseng, Turid 96, 226
- N**
- Natrop, Paul 70
- Nerdrum, Per 77, 122, 226
- Nohl, Herman 70
- Nordenstam, Tore 77, 226
- Nygren, Pår 109, 110, 111, 226
- O**
- Ohnstad, Anbjørg 85, 174, 175, 179, 188, 226
- Oltedal, Siv 110, 226
- Østvedt, Kari 66, 67
- P**
- Parker, Steven 227
- Perlman, Helen 30, 106, 115, 124, 199
- Petterson, Ulla 34, 36, 37, 39, 107
- Polanyi, Michael 74, 79, 102, 227
- Prochaska 34
- Pumphrey, Muriel 39, 41, 227
- R**
- Ramirez, José Luis 73
- Ramsøy 61
- Ranger, Marianne 136, 228
- Rank, Otto 106
- Rasmussen, Signe Sundt 56, 59, 65, 228
- Richelt, Sissel 145
- Richmond, Mary 20, 26, 29, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 49, 50, 51, 52, 69, 71, 104, 106, 107, 110, 130, 199, 228, 229
- Riessmann, C. 207, 229
- Rød, Per Arne 206, 229

Rygg, Nicolai 58, 209

Ryles, Gilbert 79

S

Salomon, Alice 59

Sandbæk, Mona 180,
229

Schön, Donald 90, 91,
92, 93, 94, 102, 229,
230

Seim, Sidsel 120, 204,
230

Seip, Anne – Lise 53,
55, 56, 57, 230

Seltzer, Michael 175,
230

Sibeon, Roger 28, 230

Simmel, Georg 138,
144

Skan, Greta 178, 230

Solem 110

Skodvin, Arne 231

Smith, Dorothy 177,
231

Solem, May – Britt 231

Soydan, Haluk 104,
109, 130, 200, 207, 231

Starr, Ellen Gates 43,
44, 45

Stave, Gunnar 55, 63,
231

Stjernholm, Inger –
Lise 57, 58, 210

Stjernø, Steinar 66, 231

Strauss, Anselm 142,
231

Sundt, Eilert 34, 35,
53, 58, 209, 231

Swedner, Harald 33,
44, 232

T

Taft, Jessie 26, 106,
107, 108, 233

Terum, Lars Inge 96,
120, 155, 182, 188, 232

Thomas, William Isaac
47

Tonning, Othilie 55

Toverud, Ruth 112, 232

Tronvoll, Inger Mar 92,
232

Trost, Jan 106, 108,
139, 150

Turner 116, 232

U

Uggerhøj, Lars 146,
233

Ulsteen, Anne – Marie
59, 66, 233

Ulvik, Oddbjørg Skjær
112, 233

V

Valebrokk, Kare ?

Vike, Halvard 205, 233

Vindegg, Jorunn 153,
180, 187, 233

W

Walløe 110

Walzlawick, Paul 233

Weber, Max 178, 200,
233

Wesenlund, Rolv 190

Wiesener, G. 57, 234

Wittgenstein, Ludwig
79, 80, 234

Z

Zussman 153

REGISTAR:

Bechelor prava, Aida Sućeska

DTP:

Dipl. ing. Sead Muhić

NASLOVNA STRANA:

Dipl. ing. Sead Muhić

ŠTAMPA:

Štamparija Fojnica d.o.o.

TIRAŽ:

500

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

364

LEVIN, Irene

Šta je socijalni rad / Irene Levin ; s
norveškog preveo Rasim Muratović. - Sarajevo :
Insititut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta,
2015. - 241 str. ; 20 cm

Prijevod djela: Hva er sosialt arbeid. -
Bibliografija: str. 213-234. - Registar.

ISBN 978-9958-028-04-5

COBISS.BH-ID 21936134
